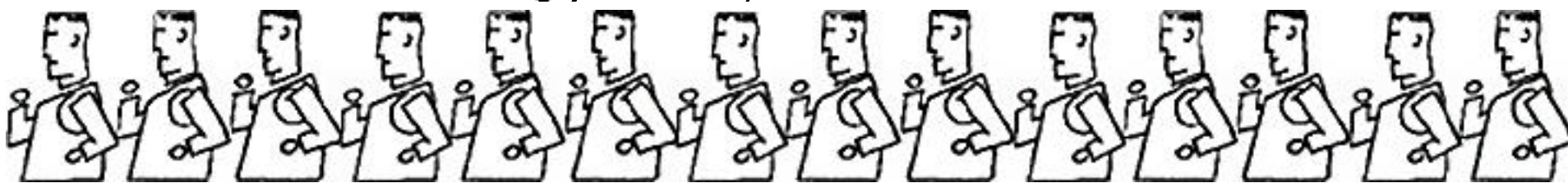

magyar nyelvű kiadás

BAKK Miklós

Lélek és terv

Miközben e sorokat írom, a *Memorandum* támogatóinak listája egyre bővül. Több mint nyolcvan írták eddig alá – a kezdeményezővel együtt –, zömmel fiatalok, egyetemisták, románok és magyarok, nagyjából fele-fele arányban. A *Memorandum* jövője – most még ennyi.

Ami jelenét illeti: a romániai régiók létrehozásáról készült dokumentum kezdeti, meglehetősen hisztérikus fogadtatását mintha egy lassú, az építkezés esélyeit megeremlítő diskurzív viszonyulás váltaná fel. Ha nem is a politika szférájában – a sajtóban mindenképp. Az első hisztérikus reakciók még azt sugallták: van egy ördögi terv, amelyet a román nemzeti gondolat képviselőinek, az egész közvéleménynek egységes közösségi lelkiütemmel kell elutasítania. Jó egy hónappal a „memorandisták” bemutatkozását követően azonban világosan látható, hogy – egyrészt – maga a „terv” nyitott (úgy is mondhatnók: nem ördögi), másrészt viszont mind a melléje álló, mind a vele szembeszegülő „lelkületek” eltérő álláspontok sokaságát jelenítik meg.

Magának a *Memorandum*nak a története is tulajdonképpen egy „terv” és egy „lelkiallapot” párhuzamos története. A „lelkiallapot” talán Alexandru Cistelean a *Kudarcot vallott provincia* (Provincia ratată) című 1992-es esszéje fejezte ki a legplasztikusabban, a „terv” pedig abban a vitában körvonalazódott, amelyet Molnár Gusztáv indított el 1997-ben. Az *erdélyi kérdés* címmel előbb magyarul, majd románul is megjelent tanulmánya lényegében azt vetette fel, hogy mi lehet Erdély szerepe, ha megindul az európai integráció, és az Európai Unió eléri Románia nyugati határait. A vita első összefoglalását, a „terv” első kompendiumát a *Problema transilvană* című 1999-es – a Polirom Kiadónál megjelent – kötet tartalmazta. A „lelkiallapot” első tesztjét és a *Provincia*-csoport kialakulásának előzményét pedig a *Kolozsvári Nyilatkozat* körüli, 1999. júniusi politikai-titkoszolgálati hisztéria jelentette, amelynek elindításában Emil Constantinescu is közvetlen szerepet vállalt.

A *Provincia*-csoport megalakulását követően, a lap közel két éves, a *Memorandum*hoz vezető vitáit alapvetően két kérdés motiválta. Az egyik Erdély különleges örökségével kapcsolatos, és azt fogalmazta meg, hogy létezik-e egy olyan kulturális és civilizációs örökség, amely alkalmas arra, hogy biztosítsa Erdély helyzetének a megváltozását, sőt hogy egy regionális szintű politikai közösséget teremtsen. A másik kérdés pedig az előbbi eszközeire és stratégiáira vonatkozott: mi szükséges ahhoz, hogy Erdély „visszaszerezze identitását”, hogy vezető szerepet töltsön be Románia EU-integrációjában. Elegendő-e ehhez, hogy valamiképpen újratertentí sajátos értékeit a civil társadalom szintjén, vagy egy „transznetikus” regionális pártot is létre kell hoznia a cél érdekében, amely – megtörvén a román pártrendszer eredendő centralizmusát (amelynek az RMDSZ is egyszerre foglya és szereplője) – megváltoztatja Románia közjogi berendezkedését.

E viták érlelték ki azokat a gondolatokat, amelyek a *Memorandum* megfogalmazódásához vezettek, és a dokumentum 2001 decemberében meg is válaszol néhányat a felmerült kérdések közül. Az egyik választ magának a *Memorandum*nak a címe tartalmazza: az aláírók azzal, hogy a parlamentnek és a politikai pártoknak címezték a dokumentumot, tulajdonképpen azt is megfogalmazták, hogy látnak esélyt arra, hogy a jelenlegi pártok – a most hatalmon levő politikai elit – határozottabban felvállalja a regionalizmus programját. Ez mindenképpen árnyalja a hiányzó regionális pártról szóló, a *Provincia* hasábjain korábban lefolytatott vitákat. A másik üzenet: a *Memorandum* erdélyi megteremtői az ország egészének átalakítására tettek javaslatot. Ez nem csupán annak a vádának a cáfolata, hogy a kezdeményezést valamilyen regionális önzés, frusztráció motiválta, hanem jelzés is. Annak jelzése, hogy nyolcvan évvel a modern Románia megeremlítése után egy olyan történelmi pillanathoz érkeztünk, amelyben Románia egészét már nem Bukarest, hanem Erdély felől kell újragondolni.

Ovidiu Pecican a bukaresti 22 főszerkesztője által visszautasított és a kolozsvári *Zua de Ardeal* által közölt cikkében* nem véletlenül hangsúlyozza a dokumentum közös, román–magyar jellegét. A memoran-

- A Memorandum szövege és aláírói ♦ 2. oldal
Alexandru Vlad
 Rettegés a föderalizmustól ♦ 2. oldal
Ovidiu Pecican
 Hogyan takarítják el a havat ♦ 3. oldal
Daniel Vighi
 Memorandum – a történelemtől a pszichológiáig ♦ 4. oldal
Traian Ștef
 A feltételes reflexek és a szabad gondolkodás vitája ♦ 4. oldal
Marius Cosmeanu
 Home alone ♦ 5. oldal
Szokoly Elek
 A király meztelen... de nem számít ♦ 6. oldal
Figyelő
 A Provincia díjai; Idézetek és mormogások; Mit mond a politikai „elit”; Mit mondanak a járókelők és az újságolvasók; Mit mond a pártajtó; Mit mondanak a független kommentátorok; A vita újakezdődik ♦ 8. oldal
Provincia-kereksztal
 „... milyen Erdélyt akarunk...” ♦ 10. oldal
Caius Dobrescu
 Délkelet-Európa újrafogalmazása (2.) ♦ 12. oldal
Molnár Gusztáv
 A neokaroling Európa ♦ 14. oldal
Ágoston Hugó
 Bukarest mint provincia ♦ 16. oldal

dum azonban nemcsak román és magyar értelmiségieknek immár ki-próbált és hatékony együttműködését bizonyítja. Abban egy alapvető, stratégiai értelmű érdekközösség is kifejeződik. Románia regionális reformjával lényegében először teremtené meg az a lehetőség, hogy a romániai magyarság ügye olyan közjogi kérdésként fogalmazódjon meg, amely összhangba hozható a Románia uniós jövőjét célzó államszerkezeti reformmal. Az erdélyi magyar érdek az, hogy egy olyan alkotmányos megoldás jöjjön létre Romániában, amely az erdélyi magyarság nemzeti közösségként való integrációját teszi lehetővé, s nem azt, amely ehelyett – az etnikai dimenziójától megszabadított, politikai nemzet fikciójára építve – az egyének „állampolgári integrációját” ajánlja fel. Az erdélyi román érdek az, hogy olyan közjogi megoldás jöjjön létre, amely jobban érvényesíthetővé teszi az erdélyi románság közép-európai civilizációs örökségét s a régió 2004 utánra várható uniós szomszédságát. Végül: általános romániai érdekként fogalmazható meg az, hogy egy olyan igazgatási szerkezet alakuljon ki az országban, amely sokkal inkább megfelel az uniós modernizációs minták meghonosításának, mint a jelenlegi, egyközpontúságot tartósítani kívánó modell. Egy olyan szerkezet, amely – mint azt Caius Dobrescu kifejtette – „közelségre épülő társulásokon alapszik”, és benne a rend egy komplex és plurális egyensúly fenntartását jelenti (*Regionális törekvések és identitáspolitikák, Provincia*, 2001. június–július).

De fenntartható-e ez a román–magyar érdekközösség? Valószínűleg igen, de csak akkor, ha tudatosítunk néhány csapdahelyzetet. Az erdélyi magyarságot fenyegető csapdahelyzet már a státustörvény egyes értelmezési előrevetítetté: arról az előnyről van szó, amelyet az EU-tag Magyarország közelsége jelent, s amely megsokszorozhatja azokat az egyéni életstratégiákat, amelyek a magyarság közösségként való integrációját gátolják. Bizonyos értelemben ennek jelei máris észlelhetők: az erdélyi magyar közbeszéd elindult egy olyan megkettőződés felé, amely mögött egymással teljesen ellentétes élet- és közösségi stratégiák sejlenek fel. Egyrészt nyomon követhető, hogyan konstituálódik a jelenlegi helyzet elfogadásának diskurzusa: egy olyan – a normatív liberalizmus révén – meghonosodó „politikai korrektségről” van szó, amely egyaránt jól kommunikál Magyarországgal hasonló kulturális közegeivel és Bukarest mérvadó értelmiségi köreivel (a Társadalmi Dialogus Csoport és a 22 körül meghonosodott diskurzusról van szó), de amely elutasítja a közösségi jogállásokra vonatkozó, radikálisabb projekteket. Ennek politikai megfelelője az RMDSZ csendes „érdekvédelmi”-kijáró politikája. Másrészt észlelhető, hogy a radikális projektek hiánya áldradikális diskurzusokat szül, amelyek – s ez főleg a fiatal értelmiségi korosztályoknál figyelhető meg – radikális kivonulások eredményeznek (Sabin Gherman „elegem voltjának...” magyar kisebbségi megfelelőjeként). Ennek igazi politikai képviselője még nincs, de az máris érzékelhető, hogy a kulturális dimenzió túlmutató „egységes magyar nemzet”-koncepció az egyéni életstratégiák szintjén a kivándorlást jelenti.

A másik csapdahelyzet abban a politikai koncepcióban fogalmazódik meg, amely a helyi autonómiát és a decentralizációt egyoldalúan túlértékeli, és amelynek érveit épp a *Memorandum*mal szemben fogalmazódottak meg. Találhatóan írta Smaranda Enache e koncepcióról, hogy „egy nagy hibában mindenképpen szenved: az autonómia ezen felfogása valójában nem más, mint ugyanannak a túlközpontosított modellnek a fenntartása, amely az egységes nemzetállam homogenizáló reflexének logikáján alapszik”, és „e modell értelmében a központi közigazgatási *pattern*-t a helyi adófizető polgár pénzén beépítik a helyi önkormányzatokba, miközben a polgárt magát kizárják annak a közösségi modellnek – döntések útján történő – kialakításából, amelyben él, s amelynek a működéséért adózik. Egy ilyen modell lebontja az integráláshoz nélkülözhetetlen regionális energiákat, és egy merev államszerkezet fenntartása mellett jelentősen csökkenti Románia integrációs esélyeit”.

E csapdahelyzet felismerése némi politikai képzelőerőt is igényel. A *Memorandum* elutasító, jelenlegi politikai elitet minden bizonnyal nemcsak saját érdekei készítették erre az álláspontra, hanem a radikálisabb döntések meghozatalához szükséges képzelőerő hiánya is. E hiányzó képzelőerőt pedig alighanem azoktól a fiataloktól kell majd várunk, akiknek a neve most még csak a *Memorandum* támogatóinak egyre bővülő listáján szerepel.

Jegyzet

* *Competența de cetățean. Un răspuns doamnei Alina Mungiu-Pippidi* (Állampolgári hatáskör. Válasz Alina Mungiu-Pippidinek), *Zua de Ardeal*, 2002. január 10.

BAKK MIKLÓS 1952-ben született Székelyhídon, Bihar megyében. A kolozsvári *Kronika* megbízott felelős szerkesztője, politikai elemző. *Egy választás olvasatai*, in: *Régió*, 2000/4.

Memorandum a parlamenthez a romániai régiók létrehozásáról

Mi, ememorandumnak szánt dokumentum aláírói az alábbi – a régiók Romániájának politikai és közigazgatási megalkotását célzó – elképzelések nyilvános megvitatását javasoljuk, egyetértve azzal a vitával, amely európai szinten folyik az egyesült Európa jövőjéről.

1. Jelen javaslatunk Románia harmonikus fejlődését tartják szem előtt, figyelembe véve az ország tartományainak történelmi, gazdasági és társadalmi-kulturális identitását. Felfogásunkban Románia regionális átalakítása tervének semmi köze az elszakadási vagy irreverenda törekvésekhez, bármilyen jellegűek legyenek is azok. Ezért úgy véljük, hogy minden ilyen megközelítés egyszerűsítő, és azt a célt szolgálja, hogy diverziós módon megrossza azokat az alapos és felelős közbizalmat, melyek országunk jövőjét az európai tapasztalatok fényében vizsgálják.
2. Részvételünk az Európai Unió jövőjéről szóló vitában – amely az Uniót olyan föderatív rendszernek tekinti, amelyben az alkotmányos régióknak, így Skóciának, Katalóniának, Flandriának, Vallóniának, Bajorországnak stb. megvan a saját helyük – hozzájárulhat ahhoz, hogy pontosabban megismerjük azokat az intézményi struktúrákat, amelyekbe integrálódni kívánunk. A regionális modell, az úgynevezett közép szintű kormányzás (meso-government) véleményünk szerint európai identitásunk visszaszerzését szolgálja.
3. A régiók kialakításában alapvetően tekintjük, hogy a közigazgatási és politikai hatásköröket területi egységeknek és nem nemzeti vagy etnikai közösségeknek adjuk át; ez utóbbiak a regionális modell alapján politikai és jogi garanciákat élveznek sajátos érdekeik védelmében.
4. Az átcentralizált közigazgatási rendszer, melyet 1989 után szinte változtatás nélkül átvettünk, a korrupciónak és a bürokratizmusnak kedvez, és felerősíti a sok kis egységen alapuló, rendkívül költséges közigazgatás egyébként is meglévő hátrányait. Másrészt a decentralizálás eszméje arra is vonatkozik, amelyet mind Románia nemzetközi kötelezettségei, mind pedig belső jogrendjének európai jogharmonizációs elemei tartalmaznak.
5. Olyan közigazgatási reformot javasolunk, amely újrafogalmazza a létező területi egységek státusát, és új politikai-közigazgatási formákat vezet be. Ezek kialakításában a fejlesztési régiók vagy a történelmi tartományok jelenthetik a kiindulópontot.
6. E tekintetben a régiók székhelyén vagy a tartományi fővárosokban felállítandó regionális tanácsok, illetve tartományi parlamentek létrehozásának megvitatását javasoljuk.
7. Úgy véljük, a regionális hatóságok politikai, gazdasági és kulturális hatáskörei mellett – melyeknek gyakorlására a szubszidiaritás elvének és az Európai Unióban alkalmazott normáknak megfelelően kerül sor – a tájékoztatói politikák radikális decentralizációját is szem előtt kell tartani. A regionális tévéstudiók különleges szerepet játszhatnak a romániai régiók nyilvánosságának kialakításában.
8. A regionális identitás polgári alapon történő felvállalása az olyan többnemzetiségű régiókban, mint a Bánát, Erdély vagy Dobruza, hozzájárulhat azon transzethnikus identitásoknak a kialakításához, amelyek alapján meghaladhatók lesznek a szélsőségesen nacionalista nosztalgia, féltelmek, valamint ezek túlhajszolása, de a polgári és demokratikus frazeológiát használó burkolt nacionalizmus is.
9. Az új regionális rendszer kialakítása a politikai rendszer újraalkotását is szükségessé teszi, ami nem valószínűsíthető meg a – kidolgozás alatt levő – európai alkotmány alapelveivel összhangban levő alkotmányreform nélkül.
10. E javaslatok a – kormányzottak egyetértését feltételező kormányzást jelentő – republikanizmus és a részvételi demokrácia elvein alapulnak. Ezért bármilyen szerkezeti átalakulásra vonatkozó döntésnek népszavazás eredményeként kell létrejönnie, amelyet – a konkrét helyzetnek megfelelően – regionális vagy országos szinten kell megszervezni, úgy, hogy a lakosság jóhiszemű tájékoztatást kapjon a hasonló európai példákra és az ilyen típusú közigazgatás esélyeiről.

E dokumentumot megküldtük Románia Parlamentje Állandó Bizottságának, a Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Liberális Párt, a Demokratika Párt, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség, a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt vezetésének, továbbá megküldjük az Európai Parlamentnek és a Régiók Bizottságának.

Kolozsvár, 2001. december 8.

Aláírók:

Antik Sándor – képzőművész
Ágoston Hugó – közíró
Bakk Miklós – politológus

Mircea Boari – politológus
Alexandru Cistelean – irodalomkritikus
Marius Cosmeanu – szociológus
Caius Dobrescu – író
Hadházy Zsuzsa – közíró

Molnár Gusztáv – politológus
Ovidiu Pecican – történész
Szokoly Elek – közíró
Traian Ștef – író
Daniel Vighi – író

December 8-a után csatlakoztak a Memorandumhoz:

Ágoston Vilmos – író, Gödöllő, Magyarország
Ábrahám Endre-Csaba – egyetemi hallgató, Politológia; Eger, Magyarország
Balázs Gábor – PhD, kutató, Northwestern University Medical Center, Chicago
Balogh Ágnes – egyetemi hallgató, Jog, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár (BBTE); Kolozsvár
Bányai Péter – politikai elemző, Kolozsvár
Bedő Olivér – egyetemi hallgató, Képzőművészeti Egyetem; Sepsiszentgyörgy
Benedek Sándor – egyetemi hallgató, Politológia, BBTE; Gyergyószentmiklós
Bíró Béla – közíró, Sepsiszentgyörgy
Dr. Carmen Blina – orvos, Temesvár
Cristian Branea – adjunktus, Európai Tanulmányok, BBTE; Kolozsvár
Bujá Béla Gergely – egyetemi hallgató, Szociológia, BBTE; Marosvásárhely
Bujdosó Ilonka-Éva – ny. tanár, Nagyvárad
Alexandru Cozma – egyetemi hallgató, Temesvári Egyetem, Angol szak; Temesvár
Czika Tihamér – egyetemi hallgató, Jog, BBTE; Sepsiszentgyörgy
Csoma Botond – diplomás, Európai Tanulmányok, BBTE; Kolozsvár
Daday Csaba – középiskolás, Nagyvárad
Daday Zoltán – középiskolás, Nagyvárad
Daday Ildikó – mérnök, Nagyvárad
Daday Zsolt – mérnök, Nagyvárad
Dr. Reghina Dascălu – angoltanár, Temesvár
Dănuț Dinu – hadmérnök, Pétești
Demeter Attila – egyetemi hallgató, Jog, BBTE; Székelyudvarhely
Dénes István – ny. tanár, Torda
Adrian Docea – egyetemi hallgató, Közgazdaság, BBTE; Gyulafehérvár
Dr. Vasile Docea – történész, egyetemi tanár, Temesvár

Andrei Dombi – angoltanár, Kolozsvár
Eva Dorca – mérnök, Resica
Smaranda Enache – filológus, Marosvásárhely
Fülöp László – egyetemi hallgató, Történelem, BBTE; Felsőfalu, Hargita megye
Géczy Levente – egyetemi hallgató, Jogi Kar, BBTE; Szecseváros, Brassó megye
Gogolák Hrubecz Csongor – egyetemi hallgató, Jog, BBTE; Marosvásárhely
Dr. Ovidiu Grivu – orvos, egyetemi tanár, Temesvár
Dumitru Groșan – görög katolikus pap, Felsőfalu, Máramaros megye
Claudiu Groza – újságíró, Kolozsvár
Haller István – programvezető, Marosvásárhely
Horváth István – egyetemi hallgató, Filozófia, Partiumi Keresztény Egyetem; Nagyvárad
Horváth László – diplomás, Fizika, BBTE; Marosvásárhely
Dr. Kakucs Lajos – történész, Rüsselsheim, Németország
Kispál Attila – egyetemi hallgató; Sepsiszentgyörgy
Radu Macrinici – dramaturg, Sepsiszentgyörgy
Do ru Mareș – író, Sepsiszentgyörgy
Radu Márza – történész, Kolozsvár
Viorel Micheș – zenész, Kolozsvár
Mikló Sándor – egyetemi hallgató, Informatika, BBTE; Köröstarján, Bihar megye
Mircea Munteanu – Marosvásárhely
Mózes Pál – erdőmérnök, Nagyvárad
Lucian Nastasă – történész, Kolozsvár
Dr. Nemes Mária – főorvos, Marosvásárhely
Parászka-Ferencz Boróka – tanár, Csíkszereda
Radu Pop – mérnök, Kichener, Kanada
Rea-Silvia Pop – diplomás, Európai Tanulmányok, BBTE; Kolozsvár

Cristian Popa – újságíró, Kolozsvár
Pozsony János Csaba – egyetemi hallgató, Politológia, BBTE; Sepsiszentgyörgy
Plugor Magor – tanár, Kolozsvár
Andrei Roth – programozó, Kolozsvár
Sebestyén Zita – újságíró, Kolozsvár
Simo Imre Géza – környezetvédelmi mérnök, Szentegyházváros, Hargita megye
Adrian Simon – diplomás, Politológia, Nagyvárad Egyetem; Bihar, Bihar megye
Răzvan Soporan – egyetemi hallgató, Filozófia, BBTE; Kolozsvár
Sopronyi Róbert – egyetemi hallgató, Jog, BBTE; Zilah
Szűcs Attila – programozó mérnök, Nagyvárad
Marius Tabacu – újságíró, Kolozsvár
Tófalvi Márta – egyetemi hallgató, Jog, BBTE; Székelyudvarhely
Tófalvi Zoltán – újságíró, Marosvásárhely
Cezar Trante – programozó, Budapest
Dr. Vasile V. Trif – Ausztrália
Venczel Enikő – fordító, Kolozsvár
Verbitchi Réka – egyetemi hallgató, Történelem, BBTE; Kolozsvár
Veér István-János – nyugdíjas, Nagyvárad
Visky András – író, Kolozsvár
Wrábel Judit – tanár, Budapest
Wrábel Zoltán – közgazdász, Budapest
Wrábel Zoltán Zsolt – pénzügyi szakértő, Budapest
Augustin Zeru – tudományos kutató, Kolozsvár

A Memorandumot aláírók névsora nyitott. Kérjük a csatlakozni kívánókat, jelentkezzenek a Provincia weboldalán (www.provincia.ro), vagy küldjék be adataikat, illetve a mellékelt szelvényt kitöltve a folyóirat címére (3400 Cluj, str. Ţebeii nr. 21. Fax: 064 420 470).

Alexandru VLAD

Rettegés a föderalizmustól*

Hébe-kórba „erdélyi értelmiségiek egy csoportja” előszed egy bombát, amely aztán földrengést vált ki a román politikai világban: egy rugalmasabb, föderális struktúra gondolatát. Ezt a jelenleginél alkalmasabbnak tartja egy olyan tartomány igazgatására, amelyben történelmileg jelentős mentalitásbeli és gazdasági különbségek alakultak ki a többihez képest.

Nyilvánvaló azonban, hogy nálunk a politikai osztály nincs felkészülve egy ilyen megoldásra, a lakosság pedig befolyásolható, és elvetlenül alkalmazkodik: képes elfogadni bizonyos dolgokat (amilyen például a NATO- és EU-csatlakozás), anélkül hogy ismerné azok árát és következményeit, ugyanakkor makacsul visszautasít másokat, ugyanaból a kecses tudatlanságból fakadóan. Akkor meg miért erősködnek „egyes” erdélyi értelmiségiek, hogy a kérdés területekre kerüljön? Meglehet, mindenképpen jobban tudják, hogy a lakosság és a politikai osztály nincs felkészülve rá, de előzményt akarnak teremteni a gondolatnak, történelmet akarnak neki kerekíteni. És ugyanakkor ki akarják ragadni egyes politikai kalandorok fegyvertárából, mint amilyen Sabin Gherman.

Végül is nagyon valószínű és egyáltalán nem gyötrelmes dolog, hogy Románia politikai jövője éppen ez legyen. Hogy a provinciák közötti – mindenki által elfogadott – különbségeket alkotóbban és versenyképesebben használják majd ki; amikor pedig ez a lehető legtermészetesebb módon és anélkül, hogy bárkit is megbotránkoztatna, bekövetkezik, nos, pont azok hajtsák végre, aki ma hevesen visszautasítják: a nacionalisták és azok a politikusok, akiknek retorikája mögött gazdasági csoportérdek húzódik meg. A mai ellenzők ellen pedig holnap már senki sem fog kiállni. Ahogy a PSD (a régi és éber PDSR) ma példásan együtt él a gyalázott RMDSZ-szel, egy olyan megállapodás alapján, amelyből mind a két fél hasznot húz.

Abban a kedvező pillanatban csak a megoldás jó oldala fog látszani. Meg fogják állapítani, mint mondtam, hogy a mindenféle forrásokkal rugalmasabban és hatékonyabban lehet ily módon gazdálkodni. Hogy a helyi parlamentek a legrealistább és a legcélravezetőbb módon tudják megoldani a területükön felmerülő kérdéseket (ráadásul több rokonnak is helyet biztosíthatnak), hogy megfelelőbb beruházási politikát lehet folytatni, hogy a túlközpontosított bürokrácia halálos csapást szenved, és hogy megszűnik a beteges gyanakvás is a Központtal szemben. A politikusok azt fogják majd mondani, és ilyen szellemben fogják nevelni a választókat, hogy Erdély előnye a történelmi nyitottsága a Nyugat felé és a többnyelvűsége, és előnye az, hogy az Európai Uniónak (amelynek tisztelettel tagjai leszünk) jobban megfelelő struktúrái vannak. Hangsúlyozzák majd, hogy Munteniának óriási potenciálja a Duna, kikötőivel és Csatornáival, valamint a tenger, előnyt jelentenek iparosított városai, nem kevésbé kiváló közlekedése a virágzó Balkánnal. Moldváról pedig el fog hangzani, hogy egy olyan óriási kereskedelmi piac (a volt Szovjetunió) közelségének örvend, amely bármit és bármilyen mennyiségben képes elnyelni mostantól több évtizeden át. Ugyanakkor például egy fa- vagy gabonakiviteli engedélyért a vidéki embernek nem kell majd Bukarestbe rohannia, és ott másokat megvesztegetnie – helyi szinten intézik majd a dolgokat, és a kenőpénzek megmaradnak a családban, a lakosság boldogulására. Vagy az erdélyieknek nem kell majd görög katolikus voltukat elnyomva látni az ország többi részének ortodoxiája által. Megállapodások alapján mind hozzá fognak járulni az állam reprezentatív központi intézményeihez: a hadsereghez, a központi kormányhoz és impozáns Külügyminisztériumához, nem utolsósorban pedig az államelnöki hivatalnak a fenntartásához.

Addig már mindenki el fogja felejteni a makacs értelmiségi csoportot, amely előkészítette nekik a terepet, és időnként egy olyan eszmével hozakodott elő, amelynek hatását abban az érzékeny politikai közegben a Richter-skálán mérték.

Fordította: ÁGOSTON Hugó

Jegyzet

* Megjelent a *Ziua de Ardeal* 2001. december 12-i számában

ALEXANDRU VLAD 1950-ben született Szucságon, Kolozs megyében. A *Vatra* és a *Balcon* folyóirat szerkesztője. *Prigul verii* (A nyár hidege – regény), Bukarest, 1985. *Atena, Atena* (úti jegyzetek), Kolozsvár, 1993.

Csatlakozom a	aláíróihoz.
Memorandum	
Név
Keresztnév
Életkor
Foglalkozás
Lakcím
.....
Telefon/e-mail

Ovidiu PECICAN

Hogyan takarítják el a havat

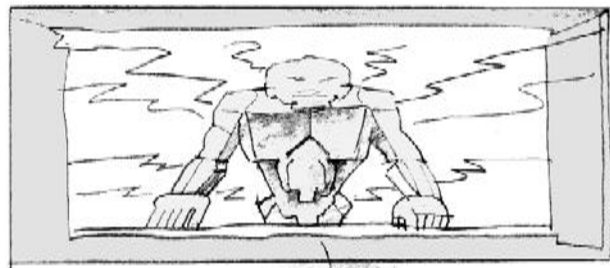
Egyfolytában havazik Kolozsváron. Az Egyetemiek Házának kapusa már harmadjára próbálja eltávolítani a lezúduló hótömeget. „Egy hajszárral gyorsabban menne!”, kiáltom oda az előbb viccből. „Igen ám, de elvették az áramot!”, válaszolja ő szintén viccesen. Persze nincs is hajszárrója, de hát fő az egészség!... Ám az áram valóban gond, ha azokra a falvakra gondolok, amelyek még tavaly lekapcsolódtak az elektromos hálózatról, mert nem tudnak fizetni (hja, a CAP-nyugdíjak és a munkanélküli-segély!). Nagyjából azóta kezdtem megérteni, miről van szó, mióta rájöttem, való igaz: elég, ha megteszel 20 kilométert a hegyek felé, és bizonyos értelemben máris a 19. században vagy. És ha a hegyek szívébe jutottál, a tanyákra, amelyek nyáron olyan festőieknek és kényelmeseknek tűnnek, egyszerűen a középkorba botlasz.

Az én hazámban a földrajzi távolságok egész történelmi múltat jelentenek; nagyon jelenlévőt és fenemőd kényelmetlent.

A többség számára Romániában jól enni ma is azt jelenti, eleget enni.

Különbö volt egy forradalom – kétségtelenül volt, legalábbis ha mellőzzük azt az apróságot, hogy az alkotmány máig sem szavatolja a magántulajdont –, és több mint tíz éve hajtogatják állandóan, hogy végrehajtják a reformot. Természetesen ők, a politikusok, és ez rendjén is van így, végeredményben nekünk más a dolgunk. De hol vannak a régóta várt jótékony hatások? Láttam őket Bukarestben, az Interkontinentál előtt, ahol a sugárúti fények és a fák elhelyezett égők örvendetes manhattani levegőt árasztottak. Látom őket Kolozsváron is, ugyanolyan – sokba kerülő – show-formában. De mit lehet tenni, hogy a hashártyagyulladás ne legyen többé a nyomorúság luxusa falun, ahol csak a helikopter mentheti meg egy gyerek életét?

Ami legelőször is eszembe jut, az hogy rosszul adminisztrálnak bennünket. Hogy jó gazdálkodás helyett politikai botrányokat kapunk. Hogy az adók tisztessége elosztása helyett a parlament tagjai kapnak több pénzt. Ehhez hasonló dolgok jártak az eszünkben nemrég, amikor a *Provincia*nál levő barátok közül néhányan úgy döntöttek, alternatívát ajánlunk a társadalomnak, amelynek mi is részesei vagyunk. Világos, hogy nem értük el a felső küszöböt, hogy minden meg-

Antik Sándor: Rajz, 2002

oldott feladattal, minden, a sok jó dolog következtében vidám és optimista vagy fásult állampolgárral együtt a mi államunk még távolról sem jóléti állam... Nem vagyok tagja semmilyen politikai pártnak, és a többiek többsége sem az (ha ugyan nem kivétel nélkül senki, nem kérdeztem meg). Illetékek szokványos fizetői vagyunk, a szavazás gépezetének közönséges csavarai. Mivel azonban nem mindegy számunkra, hogyan élünk mi és a gyermekeink, és mert igekeztünk – amennyit lehet – tanulni, eszünkkel keresve meg kenyerünket, úgy döntöttünk, kihasználjuk ezt az előnyünket. Valószínű, hogy mi jobban látjuk mindazt, amit nem látnak világosan a róluk alkotott képpel és a leginkább csak számukra nyilvánvaló prioritások elrendezésével elfoglalt politikai pártok. Diagnosztizálva a válságot, azt mondtuk, nem ártana alternatívát ajánlanunk. Bizonyos értelemben magától értetődő volt ez: ha Bukarest a 21. században van, Kolozsvár, Jászvásár vagy Temesvár a 20-ikban, a többi pedig változón, a 19-ikben, 18-ikban és így tovább, miért ne szeretnénk a jelenkorba hozni többi romániai honfitársunkat? Könnyű mondani, nehezebb megtenni! Milyen út mutatkozik tehát az esélyek kiegyenlítésének körvonalazásához? Lehet, mondtuk, hogy az egyik út a határozatok szintjének és a költségvetés elosztásának az egyszerű emberek szintjéhez való közelítése (mert ők, és nem a különböző nagyságú és politikai színezetű főnökök alkotják Romániát!). Próbálkoznak még valahol ilyesmivel? Természetesen, éppen annak a közös Európának egyes részein, amely felé, állítólag, mi is megyünk.

Aztán... hogy mi lett belőle, láttuk. Úgy történt, mint általában a latin népeknél. Svend Slipsjagertől, egy dán barátomtól, sok román barátjától tudom ezt: az északiak önmagukat mutatják, a latinok többet – vagy éppen egyebet – szeretnek mutatni önmaguknál! Ismét nemigen érdekelt, hogy milyenek vagyunk, inkább látszani akartunk

„Eltévedettek”-nek nevezve és az állam intézményeivel fenyegetve bennünket a miniszterelnök meghatározta annak a vitának a hangneme, amelyre mi szólítottunk fel. Egy másik – erdélyi – miniszter jószerevével hülyéknek nevezett, kollégája pedig, aki a valóság megközelítéséért felelős, kihasználva az Igazság Minisztériumában levő pihe-nőjét... pszichoanalízisnek vetett alá bennünket. Ettől kezdve azt a vitát kaptuk, amelyet megérdemeltünk. Hja, sok hibát követtünk el, s most fizetünk. Engedjétek meg, barátaim, hogy nektek is felsoroljam őket, hiszen amúgy is megállapították rólunk, hogy jelentéktelen parányok vagyunk, tehát köztünk marad.

Először is tévedtünk, amikor azt hittük, hogy az ország helyzetének elemzése az állampolgárok feladata. A részvételi demokráciában, ahol a legjelentéktelenebb egyén véleménye is számít, így történik. Nekünk azonban Adrian Năstase úr megmagyarázta, hogy olyan dolgokba ütöttük az orrunkat, ami nem tartozik ránk, és jobb lenne, ha befognánk a szánkat. De ha valaki mégis elég okatlan lenne, hogy beleharapjon családjunkba, akkor marginalizálni, bagatellizálni kell a vitát, és minél hamarabb át kell adni a feledésnek. Ebből az alkalmából megtanulhattuk, hogy demokratikus rendszerünkben csak a politikusoknak, az államnak, a pártoknak, a minősített szervezeteknek van joguk a közigazgatással és a közösség jövőjével foglalkozni. A többi demokratikus országtól eltérően Románia csupán a Választottak politikai akcióinak igazolására termeli újra állampolgárait, két szavazás között a közösség közönséges tagjainak be kell fogniuk a szájukat. Tán túl bonyolult ugye ez nekünk, na?! A miniszterelnök úr alternatívát is ajánlott: beszélhetünk de azzal a feltétellel, hogy az általa pontosan kijelölt témákat vizsgáljuk, és megmaradunk az általa megfogalmazott állásponton belül. Nagyon helyes, de felvetődik egy kérdés. Ha holnap egy másik párt nyer a választásokon, amelynek mások a prioritásai, mit tegyünk? Kövessük az újonnan megválasztott utasításait, vagy – mint ahogy egyik televíziós állomásunk élő lelkiismerete kifejezi – maradunk az előbbi közelében? Olyan állampolgári dilemma ez, amelyből nemigen lehet kitörni.

Aztán, uff, megint hibáztunk, mert arra gondoltunk, nem elég bíráltni, jó lenne javasolni is valamit. (Így tanultam, drága barátaim, a pioníroknál, a KISZ-ben, s még inkább az RKP-ban, amikor a dämároai jóslatok még nem a múltból, hanem az emberiség ragyogó jövőjéről szóltak. Lám, milyen gonosz tréfát képes az emberrel üzni a jelszó, mely szerint meg kell őrizni a múltból mindent, ami értékes.) Azt javasoltuk tehát – mert hát nem szerveztünk meneteléseket, hazafias építőábrókot és egyéb veszélyes akciókat –, hogy vitassuk meg annak a fájdalmas jelennek az alternatíváját, amely minden nappal növeli Románia állampolgári elvesztését. Amilyen naiv én vagyok, egy pillanatra arra gondoltam: talán egy közismert személyiség gratulálni fog majd nekünk ahhoz, hogy keressük a megoldást... Fennállt az a lehetőség is, hogy másképp süljön el a dolog, de ha arra gondolunk, hogy legalább 1938 óta, amióta II. Károlynak az a ragyogó ötlete támadt, hogy diktátorrá legyen, minden fonákul megy nálunk, azt mondtuk, nem lesz túl súlyos, ha mi is tévedünk. A jó szándék számított, s ez világos volt: azt akartuk és akarjuk, hogy Romániában jobban éljenek az emberek. És ha az állam intézményeivel együtt – amelyeket most ijedszetegetésül használ – nem képes az állampolgárok jólétét biztosítani, akkor, már elnézést, mire jó az állam?

Még hibáztunk valamilyen: azt képzeltük, hogy románok és magyarok együtt le tudjuk győzni az etnikai ellentéteket, kítőnő példát adva a józanul választott közös ügyért való együttműködésre: annak a keretnek a megjavítását, amelyben sorsunkat cipeljük. Ezzel aztán alaposan feldühítettük a többséget: a legtöbb román és magyar tartózkodva tekitett kísérletünkre. Mintha bizonyos pártoknak, ha komolyan vettek volna bennünket, azonnal kifutott volna a föld a lábuk alól. A vizsaly még mindig jó üzlet Romániában! A gyanakvás, a másiktól való féltelém, az interetnikai feszültségek mifelénk még mindig termékeny talajra lelnek. És akár hiszitek, akár nem, nem sokan vannak, akik örvendenek, ha a románok és a magyarok barátok.

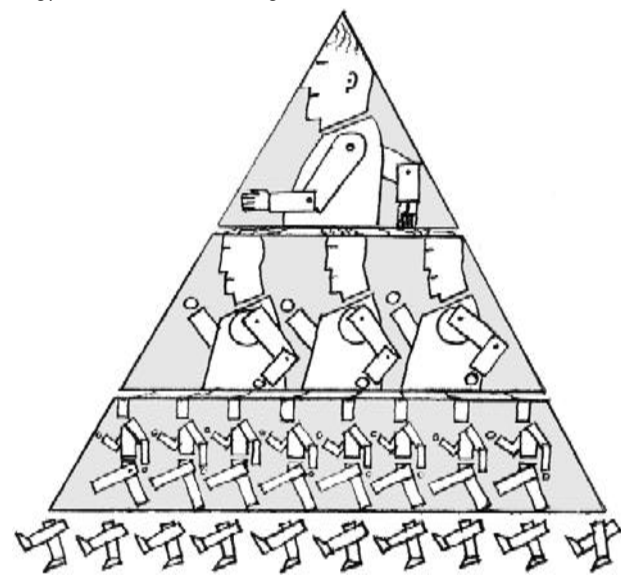
Elkövettünk egy még nagyobb hibát is: az aláírók közé bevettünk valakit, aki – anélkül hogy lemondott volna román állampolgárságáról – idegen állampolgár is, és Budapesten lakik. Természetesen nem engedhet meg, hogy valaki, aki Romániában született, nevelkedett és felnőttkoráig élt, akit Ceaușescu Szekuritátéja segített emigrálni, most, hogy szabadság és demokrácia van, megint beleszóljon szülőhelyének a jövőjébe. És nem engedhet ez meg azért, mert nálunk nem az számít, mit mond egy ember, hanem hogy milyen nyelvet beszél, hogyan öltözik, evett-e szőlés szalámint, és hol volt az utolsó öt évben. Ha azt a Mihály királyt is így kezeljük, aki megrövidítette a világháborút, miért kezelnénk másokat máshogy? Ilyenformán nem kell a kényelmetlen gondolatok elleni érveléssel fárasztanunk magunkat, elég, ha azt mondjuk, hogy a hosszú hajú vagy a fűzőlen cipőjű vagy a másfél méter alatti magasságú embereknek elvből nem lehet igazuk. Természetesen kivéve akkor nem, ha az illetők véletlenül a Világbanktól vagy a Nemzetközi Valutaalaptól vannak; ha anyagi segítséggel jönnek, vagy valami ilyesmi.

De még mindig nem fejeztem be a hibák felsorolását. Köztük az egyik, akkora, mint egy ház, az állameszme vitatása. Romániában ez az egyik legnagyobb eltévedés! Bár megszoktuk, hogy az állam mindenhol elutasít bennünket, hogy a formalitások labirintusába kényszerít, hogy elveszi a pénzünket, és büntetéseket fizettet velünk, az állam akkor is szent, és kész. És mi van, ha a magunk során meglopjuk és megkárosítjuk, a kezeletlen autóbuszjegyekről kezdve a sikkasztásig és adócsalásig? Ennek a sportnak a szabályai előírják, hogy fizessünk, ha elkapnak, ha viszont nem kapnak el, minden folytatódik változatlanul. A román büszke, mert miután a múltban annyi állam kényének kedvének volt kiszolgáltatva, most van egy saját állama, de nem változtatta meg az állammal szembeni magatartását. Ez viszont egy dolog, és egészen más, tiszta szentségtörés, az államhoz nyúlni! Nemzeti mitol-

giánk aláaknázott területére tévedtünk, és aki idetéved – régóta tudjuk – óhatatlanul bajba keveredik.

Ugyanilyen súlyosat hibáztunk, amikor a parlamenthez küldött levelünket memorandumnak neveztük. Ez védett név volt, és egyes utalásokat tartalmazott az erdélyi románok modern történelmére. Megint a demitizálás aláaknázott területére léptünk, és a rólunk kialakult zavaros kép, a mai „memorandisták” képe, megzavarta a román nemzeti mitológiában világi ikonná merevedett képet.

Azt hiszitek, hogy ezzel befejeztem az általunk elkövetett súlyos szabálytalanságok felsorolását? Tévedtek! Ugyanilyen szemteleneknek tűnhetünk azért is, mert nem tiszteltük a hierarchiát. Végeredményben, ha nyilvánosan akartunk volna mondani valamit, megtehettük volna tudományos előadásokon, megyei lapok hasábjain, polgármestri és prefektusi hivatalokban, ahol kisebb-nagyobb hatalmasságok által elfogadott formák között ismertetettük volna (a PNL szavaival élve) „kalandos” eszméinket, vagy megfogalmazhattuk volna panaszunkat, hogy a korlátlan közömbösség az ismert tiszteletadással eltemesse azt

Antik Sándor: Rajz, 2002

egy már megsárgult irattartóba. Mi azonban közvetlenül a parlamenthez és a főbb politikai pártokhoz fordultunk, több napra megzavarva őket – mint mondták – fáradtságos tevékenységükben.

Mindennek a tetejébe még többet is tettünk, megsértve vele az ősi engedelmesség hagyományát: elküldtük a memorandumot az európai fórumokhoz is. Egy olyan országban, amely minden ügynevezett felelős személyiségén keresztül állítja, hogy Európába akarunk menni, hogy Európában vagyunk, hogy Európa és közöttünk nincs semmi különbség, a miénkhez hasonló gesztus súlyos olyan reakciókat váltott ki, amelyeket másutt legfeljebb egy feljelentés váltana ki. Történelmileg szólva, érthető! Mikor századokon keresztül hol a szultánhoz, hol a császárhoz fordultál panaszoddal, egy ahhoz hasonló mai cselekedetet sem tudsz másnak, mint feljelentésnek tekinteni, bár a körülmények megváltoztak, és kapcsolataink az Európai Unióval egészen mások.

A leegyszerűbb vizsgálódás is feltárja tehát azokat a súlyosabbnál súlyosabb koncentrikus „bakdövéseket”, amiket elkövettünk. Most, amikor a cikk kedvéért számba veszem őket, én is megrökönyödöm. Tényleg, vajon mi járhatott az eszünkben? Bebeszteltük magunknak, hogy megéri megpróbálni. Azt mondtuk, hogy jobban is lehetne élni. Hogy a jelen nem ítéltetett a múlt reprodukálására. Hogy van jövőnk. Van reményünk. De lám, okatlanok vagyunk, hülyék, megétevedettek és kalandorok. És gondoljuk meg jól! Mert majd meglátjuk.

Amag elki egyetértés közepette, amelyben Alina Mungiu-Pippidi – aki egész tegnapig a jelenlegi hatalmat sorvasztotta – mintha Adrian Năstase mahagoni íróasztalának a sarkán fogalmazta volna meg éles memorandum-ellenes bírálatát, azért más hangok is hallatszottak. Néhány nap alatt más értelmiségiek – de miket is beszéltek, más állampolgárok! – nem félve az ellenséges zsívalytól – aláírták. Enn ebben annak a bizonyítékát látom, hogy szerintük is válságban van intézményeink működése, hogy ők is egyetértenek egy ezzel kapcsolatos nyilvános vitával. De ezek mellett a bátor emberek mellett a sajtóból ismert nevek is megjelentek, felhívva a figyelmet a megoldás keresésének szükségességére. Csak a jelen heveny problémáira érzékeny Cornel Nistorescut (*Evenimentul zilei*) és Dan Pavel (*Ziua*) említésem itt. A *Ziua* még felmérést is végzett internetes oldalán, és az eredmény (44,63% a regionalizálás mellett) azt mutatja, hogy bármilyen szűk és válogatott is volt a névtelenek köre, akik a kérdés kapcsán elmondták véleményüket, az nem közömbös. Mindezen túl számomra bátorítást jelentett a memorandum kibocsátása óta eltelt idő. Valami mindenki javára visszavonhatatlanul megváltozott Romániában: léteznek valójában független újságírók; léteznek nem fásult állampolgárok, akik képesek jobban előkészíteni a jövőt; léteznek türelmes politikusok, akik képmutatás nélkül, ésszerűen tudnak beszélni olyan megoldásokról, amiket ők nem fogadnak el; létezik egy egész sereg olyan ember az ország különböző vidékein, aki nem akar máshova menni, ellenkezőleg, jövedő életét más anyagból akarja kiszabni.

Nem számít, hogy havazik. A Kolozsvári Egyetemiek Házának kapusa szorgalmasan és macacsul újra és újra eltakarítja az udvart. Alighanem az ilyen esetekre találták fel a seprűt.

Fordította: HADHÁZY Zsuzsa

OVIDIU PECICAN 1959-ben született Aradon. A BBTE Európai Tanulmányok Karának előadójánál. *Razzar* (Alexandru Pecican), Bukarest, 1998; *România și Uniunea Europeană* (Románia és az Európai Unió), Nagybánya, 2000.

Daniel VIGHI

Memorandum – a történelemtől a pszichológiáig

Mindenekelőtt talán szükséges volna egyértelműen meghatározni a régióvíta helyét a hagyományos politikai skálán. Véleményem szerint a *Memorandum* gondolatai inkább a hangsúlyozottan középbaloldali elemekkel tűzdelt liberális összetevőben találhatók meg. Ezt a pontosságot azért teszem, hogy megelőzzem azokat, akik megkísérelnék a szélsőséges árnyalatú konzervativizmus olyan sémájába belekényszeríteni bennünket, amelyben az etnikai nacionalizmus helyett egy regionális-szecesszionista nacionalizmus veszi át. Az a tény, hogy a *Memorandum* elképzelései Románia régióinak összességére vonatkoznak, az európai vitákkal összhangban, mindazok számára, akik hajlandók józanul ítélni, szigorúan demokratikus álláspontot mutat, amelyet semmi esetre sem vagyunk hajlandók túllépni, bár-

gésben kereshetjük az új Romániával szemben, amelynek államiságában való megerősítését a nacionalista, önkényeskedő és elfogult retorikával látta megvalósíthatónak. Nem véletlen, hogy a népies irodalomban – és nemcsak ott – a falu az etnikai erények paradicsoma, míg a város egy Szodoma, olyan hely, ahol a nemzet elveszti arcát. Mint ahogy ugyanilyen megalapozott az is, hogy a városi irodalom egy kevésbé görcsös, vagyis liberálisabb értelmiség tükörképévé válik. Pszichológiai szempontból Eugen Lovinescu természetesebb volt otthonában, inkább úr volt hazájában, mint például Zelea Codreanu. Még bekövetkezett egy érdekes jelenség, éspedig a diákság fasiszta radikalizálódása. Miért? A magyarázat bonyolult, fontos gazdasági vetülete van, és az értelmiség proletarizálódásának frusztrációjához kapcsolódik, amely a kisebbségek – főleg a zsidók – egyetemi jelenlétében látja ellenségét. Nem véletlen, hogy a két háború közötti időszakban a numerus clausus válik a román fasiszta fő politikai elvévé, amely kizárólagos egyetemi dimenziójából fokozatosan kiterjed a gazdasági és társadalmi élet minden területére. A regionális szolidaritás, amely más, demokratikus elvek alapján építhette volna fel az állam egységét, néhány öreg politikusi elképzelése marad, akik a háború előtt már átéltek azt. Iuliu Maniu, Sever Bocu és Onisifor Ghibu említésként, de hangjukat elnyomja a román értelmiség új generációja nacionalista retorikájának előretörése, amely homogén, utópikus és absztrakt jövőképet alkot magának Romániáról.

Másrészt arra is rá kell mutatnunk, hogy abban az időben, az első világháború után, egész Európa hasonló frusztrációkkal küzdött, és azok hasonló megoldásokat szültek, különösen Németországban, de Franciaországban vagy a volt Osztrák–Magyar Monarchia utódállamaiban is. Ami ma számunkra teljesen elképesztőnek tűnik, az, hogy a jelek szerint ez az állapot még ma, több mint fél évszázad

gyar Markó Bélával, de Molnár, Bakk vagy Bányai nem teheti ugyanezt Cistelecannal, Dobrescuval vagy Steffel mint erdélyi románokkal? Én azt mondom, legyenek következtetések a végsőkig, és ismerjék el, hogy az előbbiek is veszélybe hozzák az országot, legalább annyira, mint az utóbbiak. Ez az Önök kijelentésének a logikája, és nem értem, miért nem viszik végig.

Semmi esetre sem szeretném azt állítani, hogy a *Memorandum*-ban nincsenek tévedések és hibák. Túloztunk abban a kijelentésben, hogy nem történtek közigazgatási reformok az országban; különben számítunk rá, hogy ezek folytatódjanak; úgy gondoljuk, hogy a reform szakadatlan folyamat, Alina Mungiu-Pippidi szavaival élve: meneteles a status quo ellen. Ezért is szerkesztettük meg a *Memorandumot*, nem valamilyen más okból. Valaki azt mondta, hogy a tartományok létrehozása megsokszorozhatja a bürokráciát és a korrupciót, hogy nem léteznek erkölcsileg tisztább és kevésbé tisztá vidékek, hogy Erdélyben a legvadabb a nacionalizmus, hogy egy ilyen alkotmányreform költséges. Igaz, hogy nem ezeket tartottuk elsősorban szem előtt, hanem a demokrácia egyik alapelvét, amelyet nem mi mondunk ki először; éspedig hogy jó, ha a kormányzásra vonatkozó döntést minél közelebb hozzák a kormányzottakhoz. Egy példa: a Vantu-gépezet belekeverte a CEC-et a FNI-ért való jótállásba, illetve a Postát a Leszámlítási Bank részvényesei közé. Ha a döntést regionális szinten kell meghozni, valószínűleg esélyünk lett volna rá, hogy a CEC vagy a Posta ne országos szinten, hanem, például, legfeljebb a bukaresti fiókok szintjén legyenek belekeverve ilyesféle szélhámos-ságokba.

Másfelől, Radu Portocală úr azt mondja, ne fogadjuk el alibiként az európai építés elveit ahhoz, amit őrasága „Románia feldarabolásának” nevez, nyilvánvalóan semmibe véve a *Memorandum* 1. pontját. Mit lehet erre mondani? Radu Portocală úr számára az Európai Unió támadás az európai államok szuverenitása ellen, amelyet a német-olasz fasiszta bűnözők gondoltak ki hasonló elvek alapján. Az efféle érvelések logikáját továbbvive én is azt mondanám, hogy Nicolae Totu egyetemista, a Kereszttestvériség tagja, Zelea Codreanu társa, 1926-ban az egységállam nevében ölte meg David Fallik zsidó tanulókat. Csakhogy ezek komolytalan dolgok. Sokkal inkább említésre méltónak találom azt a gondolatot, hogy az Európai Unió téved bizonyos gazdaságpolitikai kérdésekben – ezzel én is egyetértek, bár itt sem állom meg, hogy ne tegyek egy összehasonlítást. Ha az EU-ban termelt tehéntej egy részét kidobják a túltermelés miatt, a múlt rendszer fajtiszta centralizmusa alatt az apósomék falujában a tsz teheneit konzervdobozba fejték, mert a termelés olyan „gazdag” volt, hogy nem érte meg a sajtárt cipelni egyik állattól a másikig. Következésképpen, ami minket illet, nem feltétlenül az „eurofilia” – amire Portocală úr annyira dühös – hajt minket elsősorban, hanem a remény, hogy jobban élhetnénk, itt, itthon nálunk, a provinciában.

Fordította: VENCZEL Enikő

DANIEL VIGHI 1956-ban született Lippán, Arad megyében. A Temesvári Nyugati Egyetem tanára, író. *Sorin Titel – monografie critica* (Sorin Titel – kritikai monográfia), Brassó, 2000.

Antik Sándor: Rajz, 2002

menyi igazságtalan provokáció is próbálna más irányba terelni. Ez lenne, mondjuk, a dokumentum gondolatainak időszzerű politikai összetevője, mint ahogy egy másik, történelmi jellegű dimenziója is van, amely ugyanazt a politikai irányvonalat erősíti meg. Nagyon rövidre fogva a szót, történelmi szempontból a helyzet körülbelül a következő: az 1918-as egyesülés után a román államnak nagyszabású kihívással kell szembenéznie. A frissen hozzácsatolt tartományok többségi román lakosságát inkább falusi, míg a városi lakosságot inkább kisebbségek alkotják: Erdélyben magyarok, németek és zsidók, Bukovinában zsidók, németek és rutének, Besszarabiában zsidók és oroszok (Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare, 1918–1930 – Kultúra és nacionalizmus Nagy-Romániában, 1918–1930*, Humanitas, 1998). Ebben a helyzetben a román államnak két lehetséges útja volt az állam egységének megvalósítására: a regionális és multikulturális változatosság tiszteletben tartása vagy ezek felszámolása egy hosszán tartó, a nemzeti állam és az elrománosítás nevében folytatott „kulturkampf” útján. A hatalom szilárd és nyilvánvaló elköltelezettsége a második megoldás mellett abban öltött testet, hogy Ion Brătianu miniszterelnök a párizsi tárgyalások során megtagadta a *Kisebbségvédelmi Egyezmény* aláírását, melyet a szövetséges hatalmak megköveteltek Romániától, mint az egyesítés előfeltételét. Brătianu lemondását a Văitoianu tábornoké követte, ugyanazon okból. Végül Alexandru Vaida-Voievod írta alá az egyezményt, 1919. december végén. A két világháború között a román politikai osztály soha nem békült meg az egyezmény feltételeivel, különösen a zsidók emancipációjára vonatkozóan, és csak formailag fogadta el, míg tartalmát és alkalmazását szabotálta. Az egységépítése azóta is mindig, mostanig, a központosított homogenizálás révén valósult meg. Az elrománosítást a kizárás, nem pedig a komplementaritás útján képzelték el: az etnikai, vallási, faji változatosság megannyi veszély az állam egységére nézve. Az egységesség volt az új Románia kiterjedése által jórészt túlhaladott politikai osztály aranyalma. Különben ez a nyugodt kormányzásra – „úr a saját házában”, ahogy a kor retorikája szólt – való képtelenség az állandó kulturális háború politikájához vezetett. Eme kulturkampf pszichoanalitikai mozgatórugóit a politikai osztály valamiféle rette-

múltán is, jelentős mértékben megtalálható a hazai közhangulatban. Ha egy nyilvános vitát javasló papírfecni okán felemlegetik a máriási-i katonák áldozatát, ez azt mutatja, hogy még ma sem vagyunk „urak a saját házunkban”.

E furcsa bizonytalanság következményének és közvetlen folytatásának tűnik számomra a magyarkomplexus is. Octavian Paler, Ilie Șerbănescu vagy Alina Mungiu-Pippidi, hogy a román értelmiség néhány csúcsegységét nevezem meg, úgy gondolják, hogy a *Memorandum* román aláíróit, súlyos naivitásukban és politológiai amatőrismükben, a magyar aláírók manipulálják, akik sokkal okosabbak, tájékozottabbak, jobban követik saját politikai programjukat, amelyeknek mi egyszerű eszközeivé váltunk. Javaslom nekik, gondolkodjanak fordítva, vagyis hogy mi manipuláltuk őket, mi használjuk ki őket. Ha volna bennünk annyi jóakarát, hogy a *Memorandum* kijelentéseit többnek tekintsük az elemzők szemébe való pusztá porhütnél, akkor észre kellene vennünk, hogy a dokumentum 1. pontjában szilárdan kijelentjük: ennek nem az ország szecessziója a célja, majd azt, hogy a regionalizáció az egész ország számára foglal magában kedvező ajánlatokat. Ehhez adjuk hozzá azt, hogy a székely régiót Erdély egészében gondolja el egy, a nemzeti identitásnak alávetett, transzietikus regionális szolidaritás felépítésével, amely hiányzott a román államegység építéséből a két világháború között. Íme tehát, a román érdekek benne vannak a *Memorandum*-ban, és mi nem vakon látunk el kézjegyükkel egy olyan iratot, amely egyoldalúan aláíróitársaink érdekeit szolgálja. Különben a magyarok román érdekekben való kihasználásáról szólva, mi az, és minek nevezhetjük, hogy a magyar zsidó Soros mentette meg a színvonalas román kultúrát és ezen belül a 22 című folyóiratot az 1990-es években, és még véletlenül sem a Vatra Românească, például? Hát a PSD–RMDSZ együttműködést minek tekinthetjük? Miért lenne Ilie Șerbănescu úr feltétlenül a románok pártján, mi pedig ellene? Amit, úgy látom, sem ő, sem Octavian Paler, sem mások nem értenek, az, hogy mi meguntuk ezt a játszmát, ki akarunk szállni belőle, hogy túl sokáig vettünk részt ebben a szerencsétlen, unalmas és kiszámítható csatározásban. Végül is a PSD-s román Adrian Năstăsének szabad kezét fogja és közös dokumentumokat aláírnia az RMDSZ-es ma-

Traian ȘTEF

A feltételes reflexek és a szabad gondolkodás vitája

A *Memorandum* meglepetést okozott. Leginkább a pártvezérek lepődtek meg, akiket váratlanul ért. A legdühösebbek a kormánypárt vezetői. Adrian Năstase és Ion Iliescu nyilatkozatai túllépték a mértéket. Megtudhattuk tőlük, hogy a decentralizálásról vagy a regionalizálásról csak szervezeten lehet beszélni, a PSD pártgyűlésén vagy a kocsmában. Mi munkára buzdítsuk az embereket, nem pedig gondolkodásra és vitára! „Há! az értelmiségiekre!” „Mi dolgozunk, nem gondolkodunk!” Hallottam már ezeket a jelmondatokat, de úgy tűnik, jobban megmaradtak azok fejében, akik sugalmazták őket, mint azokéban, akik kiáltották. Mindaz, ami körülöttem a *Memorandum* hetében (2001. december 8. és 15. között) történt, megerősít ebben a hitemben. És abban is, hogy élenjáró politikusaink (élenjáró a funkció, nem pedig a gondolkodás szempontjából) nem tudnak túllépni a feltételes reflexeken.

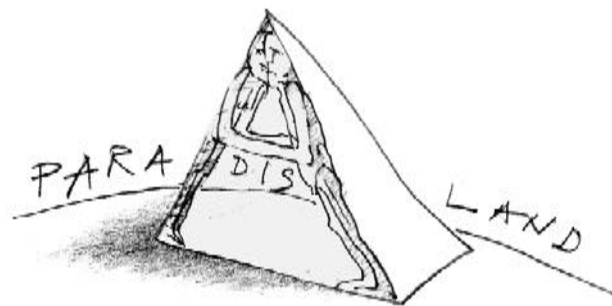
A bihari képviselők közül nyilatkozott Liviu Maior (PSD – szenátor), Mihai Bar (PSD – képviselő), Paul Magheru (PRM – képviselő), Ștefan Mărginean (PRM – szenátor), Szilágyi Zsolt (RMDSZ – képviselő). A közigazgatásban részt vevők közül Ștefan Seremi (a Bihar megyei tanács elnöke, második mandátumát tölti, tehát nagyon jól ismeri a közigazgatás mechanizmusát), Petru Filip (a szintén második mandátumát töltő nagyváradi polgármester), Kiss Sándor (a Bihar megyei tanács alelnöke és a megyei RMDSZ elnöke) és Aurel Tărașu, a megye prefektusa. Nem nyilatkozott, pedig szerettem volna, ha megteszi, a PNL általam gyakran idézett képviselője, Cornel Popa. A nyilatkozatok érdekeseknek tűntek, bár szerzőik közül egyeseket meglepe-

tésszerűen ért a kérdés, nemigen tudták, miről van szó, és azt mondták, amiről feltételezték, hogy leginkább használnak vele a pártnak. „En feygelmezzet katonája vagyok a pártnak, és amíg ő nem tart időszérűnek semmilyen változtatást az ország közigazgatási felosztásában, tárgyalannak tartom ezeket a lépéseket.” (Biboreanul, 2001. dec. 12–18.). Tiszta. De más rejtőzőt Mihai Bar úr szívében akkor, amikor a megyei tanács elnöke volt, és centralizmusáért bírálta a CDR–PD–RMDSZ-kormányt. Ez a listás választás eredménye: ha másképp mondd, mint ők, ha nem vagy hűséges katona, kihúznak. Liviu Maior úr szintén hűséges katonává vált, miután egy héttel előbb dyan cikket közölt a *Crișana*-ban, amely a Ioan Rus meghirdette program decentralizálást tárgyaló részét védelmezte, és bizonyos regionális különbségeket megelégedéssel meg az erdélyi sajátosságról beszélt. Nyilatkozata elég ellentmondásos ahhoz, hogy őszintének is tűnjön:

„Ez a most megjelent új kitaláció (alulírott kiemelése) tökéletesen ellentmond az Európa jövőjére vonatkozó elképzeléseknek. Mástólönben nálunk törvényes keret létezik a regionális fejlesztésre. (Akkor hogy lehet új a kitaláció? – alulírott megjegyzése.) A memorandumot aláíró fiúk, vagy bárminek neveznék is ezt a beadványt, jobban tennék a maguk és környezetük szempontjából, ha könyveket vennének elő, és azokra hagynák a regionális fejlesztést, akik már elég sok tudást halmoztak fel ebben a kérdéskörben. A regionális politika gazdasági és társadalmi politika, nem politikai intézkedés, amely feszülít a népet: regionalizáló!” De ha Romániának már van megfelelő törvényes kerete és elég tájékozott embere, miért ez a miniszterelnök és az államelnök részéről megnyilvánuló proleat düh? Azt csakugyan mintha látnánk, hogy a politika nálunk... nem politikai intézkedés kérdése, de még utánanézzünk könyvekben is, mert fiatalok vagyunk (hajaj, a mi fiatalágunk!), és megszoktuk az olvasást. A Nagyváradi Egyetem prorektorának és egyetemes irodalom professzorának, Paul Magherunak mintha rosszul esne, hogy így, a rivaldafényben lát bennünket, Al. Cistelecant és engem. Azt hiszem, hogy amikor a nyilatkozatot a kérték tőle, még nem olvasta a *Memorandumot*, különben nem mondta volna, hogy „undorodom minden etnikai alapon történő decentralizációtól, még inkább az ország regionalizálásától”, bár „egyetértek a közigazgatási decentralizációval”. Ami pedig minket illet, Al. Cistelecant és engem, kételkedik jóérzésünkben, és azt hiszi, hogy az utóbbi időben már csak hülyeségekkel tudjuk felhívni magunkra a figyelmet. Akárhogy is, Magheru úr nem jelent fel sem az ügyészre, sem más intézményeknél, mint ahogy pártjának nagyobbjai teszik, mert, azt hiszem, Mitzura Arghezinel jobban tudja, milyen nemzeti-ségűek vagyunk (nem mintha szegénylém, ha magyar lennék), és hogy éppenséggel nem hülyéskedünk. Szilágyi Zsolt éppen ellenkező véleményen van, mint a megyei pártszervezetben belüli főnöke, Kiss Sándor. A fiatal képviselő szerint: „Tekintettel arra, hogy a nyilatkozat jól ismert román és magyar értelmiségiektől származik, és hogy a *Provincia* bebizonyította: ismert és elismert műhely, úgy találok, hogy figyelemre méltó kezdeményezés. Alapjában véve az Európai Unió régiókból, nem centralizált államokból áll.” (Biboreanul, id. sz.) Kiss Sándor: „Amikor a dolgok már lecsendesednének egy kicsit, és mozgásba lendülne, mindig jön valaki, aki felkavarja őket. A sajátból értesültem én is eljárásukról, de őszintén szölvá engem, mint ennek az országnak minden jóérzésű emberét, elsősorban az érdekel, hogy a dolgok jól menjenek, és ha jól mennek, bármilyen, az említett értelmiségiekéhez hasonló eljárás, a legnagyobb ellenségre talál bennem.” (Crisana, 2001. dec. 12., *Zavaros ésszel az alkotmányon taposva* címmel) Valóban, Kiss úrnak minden jól megy, jó szimata van az üzleti életben, támogatást kap egy tejtermékeket gyártó vállalatához, a PSD megbízható szövetségese, amellyel éppen nemrég cserélték ki közösen a város alpolgármestereit, ami pedig az ellenségeskedést illeti, csak nem lesz jó viszonyban velünk éppen most, amikor a PSD–RMDSZ-szövetség az ő számára is meghozza gyümölcsét. Ștefan Mărginean szenátor rejtély. Senki nem ismeri, az a hír járja csupán róla, hogy tiszt volt, de nem lehet tudni, hogy a Szekuritáténál vagy a hadseregben. Nyilatkozata épp annyira rejtélyes, mint ő: „Egyébként ennek a projektnek a szerzői azt próbálják felmérni, hogyan reagál a lakosság egy ilyen kezdeményezésre. Ezek közül az értelmiségiek közül a legrománabb Sabin Gherman.” (Biboreanul, uo.) Igaza lehet. Gherman úr románságának nyílt csodálója van a PRM-ben.

Egész más a helyi közigazgatásban dolgozó politikusok megközelítési módja. Petru Filipet először 1992-ben, azután 2000-ben választották meg Nagyváradi polgármesterévé. Elég tapasztalata van tehát ezen a téren, kapcsolatban áll az európai polgármesterekkel, ismeri a város gazdasági, pénzügyi, társadalmi helyzetét, tartózkodó politikus, bár a Bihar megyei PD elnöke is. Szerinte „nem vagyunk felkészülve egy ilyen vitára”. Elemzése, akárcsak a Ștefan Seremié, aki szintén a PD egyik bihari vezetője, kiegyensúlyozottnak és realistának tűnik: „A föderalizálás és a regionalizálás vagy a tartomány mint jelenlegi szerveződési struktúra: két olyan felfogás, amelyet európai szinten a különböző államokban különbözőképpen kezelnek. A föderalizálás fogalma más állami struktúrát feltételez. Föderális államok Európában is vannak Németországtól és Ausztriától Svájcig és Belgiumig. Vannak olyan államok, amelyek elfogadják a regionalitást, a regionális struktúrát elvét, amely lehetővé teszi az egységes közigazgatási fejlődést, miközben figyelembe vesz bizonyos területi vagy regionális jellegzetességeket. Ezt az elvet, amely az európai közösség szerkezetének szempontjából divatos közigazgatási fogalom, a különböző országok régiói közötti regionális kapcsolatokban alkalmazzák. Ebből a szempontból, a helyi közigazgatás szempontjából, a regionális fejlődés elemei tanulmányozásának nem kellene sértenie az egységes állam eszméjét.” (Ziua de Ardeal, 2001. dec. 15.) A továbbiak során Petru Filip megállapítja, hogy ezek a témák bizonyos nyugtalanságot okoznak, és a mostani nem a megfelelő pillanat ilyen jellegű vitákra, mert azok nem élvezik sem a politikai erőket, sem a közönséges állam-

polgárok jóváhagyását. A vita a néhány új generáció után bekövetkező jövőre vár, arra az időre, amikor már részesei leszünk az európai struktúráknak, és amikor a politikai osztály és a hétköznapi emberek esetleg más következtetésekre jutnak. Sokkal nyitabb Ștefan Seremi, bár ő is kizárja, mivel képtelennek tartja, a föderalizáció gondolatát: „Személy szerint egyetértenék egy olyan decentralizációval, amely nagyobb autonómiát biztosítana a helyi közigazgatásnak, ugyanazt Erdélynek, Bánátnak, Moldvának és Munténiának. A megyék jövedelmét nagyobb mértékben kellene helyi szinten felhasználni. Ez nem azt jelenti, hogy az egész pénz maradjon abban a megyében, amely azt összeszedte, mert a kevésbé fejletteket is segíteni kell, még az európai közösség által támogatott programokkal is. Mégis azon a véleményen vagyok, hogy az anyagi erőforrások nagy része maradjon abban a megyében, amelyben azt megtették. Ilyenformán minden megyének kb. 80% jutna abból a jövedelemből, amit megvalósított, a többi a központi költségvetésbe kerülne. Nem normális, hogy egy

Anik Sándor: Rajz, 2002

dyan közigazgatás, amely igyekszik jövedelmét növelni, el legyen vágva az országos költségvetéstől csak azért, mert túl nagy saját jövedelme van. Romániában a helyi közigazgatások képességei csupán a választások utáni első évben mutatkoznak meg, mert egy, a sztálini időkől származó felfogás szerint, az alapok etatista, központosított elosztása következtében a helyi közigazgatásoknak semmilyen érdekük nem fűződik jövedelmük növeléséhez.” (Ziua de Ardeal, uo.)

Asajtot felméréseket végzett az utcán a regionalizálás eszméjével kapcsolatban. Ezek szerint a mi számunkra, erdélyiek számára nem rossz az elképzelés, hasznunkra lenne, de kétséges, hogy létezik-e ma olyan felvilágosult gondolkodásúak, akik megvalósítsák. A helyi televízió egyórás műsorában a decentralizálás gondolatát még egy ötletű származású, Nagyváradra helyezett és ott letelepedett katonatiszt is támogatta. De megoszlik a vélemény egy másfajta, nem a megyék szintjén megszervezett regionalizálás esetében. A különböző modellek pontatlan ismerete következtében, amely hiányosságot én magam is bevallok, kétértelműek az opciók. De elterjedt a reménytelenség is, különösen a fiatalok körében, akik félreérthetetlenül megmondják, hogy csupán a nemzeti egység érzéséből vagy az alkotmány egyes pontjából nem tudnak megélni. Meg aztán az emberek megszokták a megyék nyújtotta identitást, és nehezükre esne egy másikat keresniük a történelmi régióktól a középkori „országok”-tól különböző fejlesztési régióknak megfelelően.

Az én megállapításom az, hogy az erdélyieknek (a bihariaknak) már elégük volt a nacionalista demagógiából (a Vadimra leadott szavazatok is más meggondolásból fakadtak) és a magyarokkal való íjesztgetésből, hogy kívánják a közigazgatási-pénzügyi decentralizációt, amelynek túlzott késése a nemzeti egység minden gondolatánál nagyobb frusztrációt idézhet elő. Vajon mire kellene mindenekelőtt figyelnie egy felelős kormány: azokra a nyilatkozatokra, amelyeket a „Murim, luptám, Ardealul apáram!” („Meghalunk, harcolunk, Erdélyt megoltalmazzuk!”)-szerű jelszavak tartalmaznak a hazaszeretetről, egységről és önállóságról, vagy az egyes köznevek, mint például a „déli”, a „mitika”, a „mitika” (aki elveszi a pénzünkét) mögött meghúzódó haragra? Van-e még értelme elterelni minden Románia sorsáról szóló felelősségteljes beszédet a romantikus hazafiasság irányába, amikor kitűnő fiatalok és erejük teljében levő felnőttek hagyják el az országot, mikor az első osztályba évente harminc százalékkal kevesebb gyerek iratkozik be, mikor több román állampolgár hal meg, mint ahány születik, mikor a krónikus betegségek elárasztották az egész lakosságot. Egy olyan erdélyi frusztrációja, aki két vagy három munkahelyen dolgozik azért, hogy jobban éljen, és garmadájjal fizeti azokat az illetékeket és adókat, amelyek máshova kerülnek (nemcsak más tartományokba, hanem lyukas zsebekbe, tisztességtelen kezébe is), és soha nem térnek vissza a közösségbe, amelyből ő származik, kétségbeesésé válhat. És az amiatt érzett elégedetlenség is, hogy valahol olyan helyen állapítják meg az ő adóit és illetékeit, ahova az ő szava nem ér el. Akkor nem gondol majd arra, hogy családjában olyan memorandumok voltak, akik a császárhoz fordultak, hanem Bukarestet fogja szidni. Ha a kormányon levők könnyedén veszik ezt a dolgot, akárcsak az erdélyiek politikai képviselőit (ne felejtjük el, hogy a térféleknek ez a része mindig más színű volt), a nemzeti egység gondolata tartalmatlanná válhat. A mi vezetőinket azonban az érdekli, hogyan fásarthatnak ki az agyunkat, és hogyan foghatják be a szánkat, hiszen fontosabb a „termékenység az idős nőknél” probléma, ahogy meglepődve olvastam a kórházak reformjának a jelenlegi miniszter által kidolgozott országos programjában, egy olyan dokumentumban, amely tökéletesen hasonlít a kommunista pártgyűlések végén készített, két fogalmon alapuló tartalmi kivonatra: kell, ellenőrizni.

Fordította: HADHÁZY Zsuzsna

TRIAN ȘTEF 1954-ben született Biharfenyvesen, Bihar megyében. A *Familia* folyóirat szerkesztője. *Despre mistificarea (A misztifikációról)*, esszé, Nagyváradi, 1997.

Marius
COSMEANU

Home alone

Akik azt hiszik, hogy a *Memorandummal* az aláírók azt javasolják bánáti és erdélyi régiós társaiknak, hogy vízummal utazzanak Costinești-re, Portițăba vagy Voronețbe, vagy hogy az európai vagy világbajnokságok selejtezőin a regát ellen játsszanak, azoknak ördögi-engazdag képzelőerejük van. A *Memorandum* címzettje mindenekelőtt nem a régió volt, hanem Románia parlamentje, a politikai pártok, a civil szervezetek és egyes európai intézmények. Azonkívül, mint ismeretes, minden egyének több identitása van, a mi esetünkben regionális identitása is (mert egy megyeit kicsit nehéz lenne meghatározni). Így az aláírók az etnikai identitáson „túl” (amelyből a *Memorandum transzmetikus* kifejezése is származik) e közös identitás alapján is szolidárisnak érezték egymással magukat, és megpróbáltak vitát kezdeményezni a kérdésről, amely ebből a hovatartozásból fakad.

De egyáltalán nem meglepő egyes hivatásos kárhoztatók „pavlov” reflexeinek működésbe lépése akkor, amikor a román államot és a román társadalmat, vagyis mindnyájunkat érintő tabutémákról van szó. Talán még az sem meglepő, hogy a politikusok abszurdá fokozzák le, vagy „marhasággént”-ként sorolják be a kezdeményezést. Ami viszont meglepő, az a tudományos körök és a civil társadalom egyes képviselőinek – akart vagy akaratlan – egyetértése az említettekkel: ugyanazokkal a kemény vagy nem megfelelő szavakkal („hülyeség”, „játék”, „centrifugálás”) minősítették eljárásunkat, mint azok. A barikád egyik oldalának elhajlása megdőbent (vagy ez is a posztmodern hiányossága?). Mert furcsa látni, hogy Ioan T. Morar, Gheorghe Funar, Adrian Cioroiu, Ioan Rus és Alina Mungiu-Pippidi, hogy csak néhányat említsünk, álláspontja egy olyan szöveggel kapcsolatban, amely vitát indítványoz Románia regionalizálásának kérdéséről, ugyanaz. Egy demokratikus államban nem ez egy csoport elszigetelésének módja – ha ugyan ez a cél –, akkor, amikor annak véleménye eltér a többség véleményétől. A demokratikus játékszabályaira nem jellemző az indulatosság, amellyel ez a csoport szembesült. És mit szólj akkor a miniszterelnök utalására, ami az állam intézményeinek közbelépéséről egy kiegyensúlyozott első válasz után másnap tett (egy pártbeli megbeszélés után?), Ispirescu, Creangă és Gala Galaction kartársaiav léptetve elő bennünket... (Már látom is magam egy szupertehetségesekeknek szóló cyber-mese szereplőjeként – címe: *Értelmiségiek, de kevesen* * – a *Memorandum* aláíróit nyirkos, majd némi „ilascui” környezetben film ezik, kezükben azt a bizonyos héthétfős zászlócskát tartják, és patetikusan szavalják: „Szeretlek, román nép”...)

*

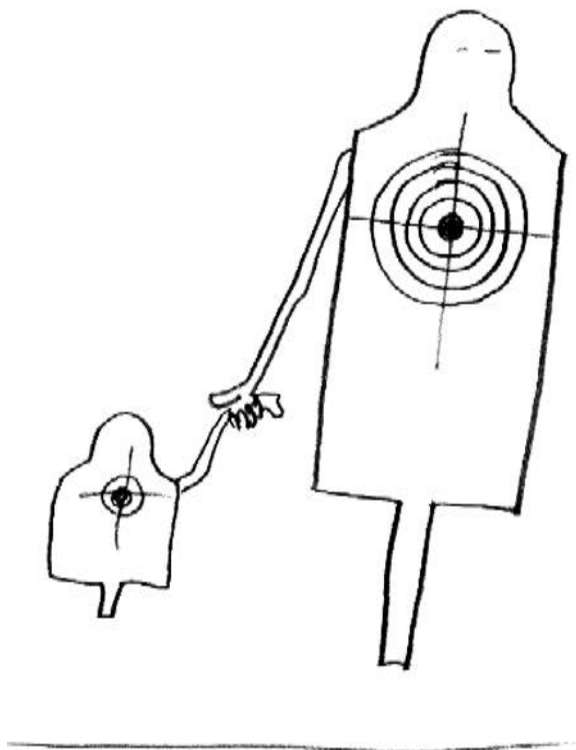
Mások viszont, ismert elemzők, mint amilyen például Ilie Șerbănescu is, úgy fogják fel Romániát, mint idegen vagy éppen árnyék-hatalmaknak alávetett entitást, amelyben a dolgok menete független azoknak az akarattól, akik képviselik vagy vezetik. Tisztán mionitikus beletörődéssel szemlélve Romániát, ezek az urak még azt a lehetőséget sem adják meg neki, hogy önmaga döntsön jövőjéről. Mert mi mást is gondolhatnál, amikor azt halod vagy olvasod, hogy te is mint román aláíró csak közönséges eszköze vagy Magyarországnak, exponensje, F1-es billentyűje, hogy mai terminológiával éljünk, és hogy nem teszel mást, mint iszonyúbbnál iszonyúbb terveket segítesz elő tudat alatt az ország Budapestre irányított szétdarabolására. Mintha Budapest (még egy központ!) lenne itt, mi pedig sehol. Nem hiszem, hogy a román aláírók bármelyike is intellektuális ekopraxiában szenvedne, és azt sem, hogy Csurka István vagy a magyar politika más forrófejűjének klónjai lapokodtak volna be közénk. Hogy az aláírók számlájára elkövetett sértésekről ne is beszéljünk: a román aláírók infantilisak (nem tudjuk, mit tesznek, manipulálnak bennünket), a magyarok ördögiek (tudják, mit tesznek, de aljasok). Azok, akik nem jártasak a magyar kultúra kérdésében, azt hiszik, hogy annak értékei legfeljebb két-három konzervatív politikusra, egy országos futballválogatottá, néhány depressziós zenészre és néhány pornósztárra korlátozódnak, és hogy a magyarok nagy részének nincs más kénszerképzete, mint az őket támadók kénszerképzetének a fordítottja. Mintha ők már azt sem tudnák, mit tegyének irántunk való aggodalmukban. Lehetnek ilyenek is (nekünk talán nincsenek?), de jelentéktelen számban. Össze kellene inkább hasonlítaniunk a lejfo rint mai paritását az 1990-es állással. Ebben a kérdésben kellene nyugtalankodnunk és egy kicsit okosabbaknak lennünk. Úgy tűnik azonban, hogy a magyar kultúrát és a magyarokat barátságosabban nézni fölér a közösségből való szökéssel. Minek beszélni ezeknek az uraknak ama dolgok varázsáról és gazdagságáról, amelyeket megtanulsz vagy megszerzel közvetlen, élő kapcsolatba kerülve egy másik kultúrával, vagy arról, hogy szerény részvételünk ebben a csoportban ismertebbé, értettebbé és, engedelmeükkel, értékeltebbé teszi a román kultúrát a magyarok között. A *Provincia* román–magyar modellje, minden őt ért bírálat ellenére, európai marad (nem fetisizált értelemben), vagyis Románia számára 21. századi. Becsmérlőinknek nem diverzióról, hanem sokféleségről kellene beszélniük.

Folytatás a 6. oldalon

Folytatás az 5. oldalról

Más vonalon, Ion Iliescu elnök nevésséggé tette javaslatunkat, mondván, hogy ezeket a kérdéseket vagy szemináriumon kell megtárgyalni (ott már tárgyalták őket, és még fogják), vagy egy pohár sör mellett (elfelejtette pontosítani, hogy ez a „filozofikus sör” régeni, balázsfalvi, csíki, temesvári, nagybányai vagy kolozsvári legyen-e, mert ezeken kívül már csak a globalizálás termékei maradnak). Nyilatkozatában az elnök azt állította, hogy a *Memorandum*-ban említett Bajorország példája nem meghatározó, mert a német land költségvetése nagyobb, mint Romániáé. Ez igaz, vannak olyan cégek is, amelyek költségvetése nagyobb, mint Romániáé, de ez nem változtat a kérdés lényegén. Nem az óhajtott, német költségvetés szempontjából javasoltuk a regionalizmus megvitátását (ne felejtjük el, hogy náluk, amikor az autók kijön a vállalat kapuján, kész van...), hanem a Romániában létező pénzügyi keretek között. A források egyenlőbb, minden tartomány számára elfogadható elosztása, a hátrányos helyzetű tartományokat megillető szolidaritási alappal nemcsak a működés javulásához és a hatékonyság növeléséhez vezetne (a verseny és az együttműködés útján), hanem megfelelő társadalmi szolidaritás is. És átláthatósághoz. Hagyni kell, hogy pontosan megtudja mindenki, honnan kapja a pénzt: saját munkájából vagy mások szolidaritásából, és nem úgy, ahogy most van, amikor a polgár vagy nem tudja, honnan jön a pénz, vagy azt hiszi, hogy Bukarestből. Ami pedig a „maffiák federalizálásának” veszélyét illeti, ahogy Mircea Mihaies állítja a *Románia literară* 2001/51–52-es számában, még ha ez egyike is lenne a negatív következményeknek, minden társadalmi változás kockázatát is jelent, tehetetlenség időszerűsége (Románia demokratizációs folyamata az első években a régi rendszer erőinek újrarendeződését is jelentette). Ez elkerülhetetlen. Igaz, hogy egyetlen kortárs sem szeretne megint éveket várni arra, hogy meghaladjon egy újabb átmeneti korszakot, de az aláírók úgy vélik, hogy egy ilyen átmenet vége közelebb lenne, mint az 1990-től errefelé folyamatosan megélt öregség nélküli átmenet.

Végeredményben bámulsz, és azt kérdezed magadtól, hogy ha a régiók, Románia regionális különbségeinek a kérdése kitaláció, intellektuális csinálmány, és nem reális probléma, hogy lehet, hogy ilyen kezdeményezések jelennek meg (*Elégem van Romániából*, a PSD erdélyi nyilatkozata, a *Memorandum* vagy éppen a PSD által felszippantott titokzatos *Moldvákai pártja*?) Az, hogy eljárásunk ostobaságnak tűnik – olyan hagyományok között, amelyekben a prioritásokat többek között, ugyebár, a „hét élet”, az „Isten adta bölcsesség”- és a „csontig hatoló kés”-szerű közmondások szerint határozzák meg –, inkább a román társadalom egy részének arra a képtelenségére utal, hogy távlatilag szemlélje az ilyen kérdéseket, mintsem a *Memorandum* által felvetett probléma hamis voltára. Amint a nyugati organicista szemléletmód látja: fiatal társadalom maradtunk (nem maturizálódott, illetve fegyelmezetlen), amelynek se kedve, se türel-

Ady József: Rajz, 1978

me kényelmetlen önvizsgálódásokra. Vitát akartunk, vitát kaptunk, sugalmazza a hozzászólások minősége. Mit számít, hogy a régiók Európa valóságát képezik (nem a középkori közigazgatás formáinak meghaladott értelmében), és hogy a kérdés időszerű téma ebben a térségben.

Az idő – mint arra a mi pártunkon, a *Memorandum* aláíróinak pártján levők rámutattak – nekünk dolgozik. Más szóval, a regionalizmus kérdését mindenképpen meg fogják vitatni, függetlenül attól, hogy akarjuk-e mi most azt, vagy sem. Végül soron a Ioan Rus miniszter által ismertett PSD-nyilatkozat is az élvonalban van. Aglobalizálódás, a transznacionális cégek terjeszkedése normális folyamat, amelynek „könyörtelen” hatásai vannak minden euroatlanti integrációt kívánó országra. A globális gazdaság, a távközlési rendszerek, a számítógépes hálózatok növekedése sok, ma gazdasági, pénz-

ügyi, közigazgatási szempontok alapján működő intézményt alakít majd át. A *Memorandum*-ban javasolt modelleket – Katalónia, Skócia, Bajorország –, de a többi is, a jelenlegi Románia kereteinek összefüggésében kell szemlélni. Románia tartományai között vannak hasonlóságok és különbségek, átfedések, mindeniknek megvan a maga teherbíró képessége, amiket figyelembe vettünk a *Memorandum* kidolgozásakor. Azoknak a tartományoknak, amelyekhez a *Memorandum* aláírói tartoznak, megvan a maguk hibája. Nem mondtam, hogy Erdély olyan, mint Bajorország vagy Katalónia, ismerjük korlátainkat. Nekünk is vannak vasúti menetrendjeink, útjaink, polgármestereink, korrupciónk, balkanizálódásunk stb. De mi úgy véljük, hogy mindezeket inkább helyre lehet hozni a felelősségek megosztásával és a problémák regionális szinten való kezelésével, vagyis a szubszidiaritással. Ha telefonálnod kell valahova, és van otthon készüléked vagy maroktelefonod, nem rohansz az első nyilvános fülkéhez...

Bárhol is legyen, nem az a fejlődés útja, hogy szőnyeg alá seprjük a problémát, vagy közös frontot alkossunk (ciklikus vagy véletlenszerűen kialakult szolidaritás alapján) egy olyan csoporttal szemben, amely megvitásra javasol egy véleménye szerint időszerű kérdést.

Fordította: HADHÁZY Zsuzsa

Jegyzet

*Alexandru Lăpuşneanu szavainak – *Proşti, dar mulţi* (Hülyék, de sokan vannak) – parafrazálása

MARIUS COSMEANU 1967-ben született Marosvásárhelyen. Szociológus. (*Pulturism: strategie migrationala ale românilor din Ungaria* [Fu]turizmus: a magyarországi románok migrációs stratégiája), *Altera*, 1999, 9; *Antinostalgia, Sfera politică*, 2001.

SZOKOLY Elek

A király meztelen... de nem számít

Érthető a kormánypárt – és nemcsak az ő – túlzott tartózkodása attól, hogy a mesebeli király csodálatos ruhájáról társalogjon. „Az egységes nemzetállam mítosza” – a PSD erdélyi programjából idéztem szó szerint – a román állam filozófiájának kulcsa, olyan bálvány, amelyet nehéz ledönteni. (A német közösség egyik tiszteletré méltó vezetőjének szavaival élve: a szent tehenet nem lehet levágni.)

A fenti dogmát megkérdőjelezni bátorkodó minden eszmefuttatást éveken keresztül az alábbi bélyeggel száműzték a nyilvánosságból: nemzetárulás; minden eszmefuttatást, amely átlépte a szent nemzeti mítoszok megkövesedett kereteit, legjobb esetben is a hallgatás összeküvése övezte. A civil társadalom egy évtizednyi higgadt és aprólékos munkájára volt szükség a történelem által traumatizált társadalmi mentalitás harcias reflexeinek megszelídítésére. Amennyire lehetett. Politikai osztályunk egyelőre immunis ezzel a hangnemen szemben. (Nem lehet véletlen a civil szervezeteknek a kormány részéről nemrég történt „federalizálási” kísérlete, amellyel megpróbálják kisajátítani a civil társadalmat is.) Ha az *Altera* folyóiratban évek óta közölt vagy a *Problema transilvană* közös kötetben napvilágot látott elméleti eszmefuttatásokat, illetve azokat, amelyek majdnem két éven át a *Provinciá*-ban jelentek meg, sokatmondó hallgatás kísérte, most, hogy nem lehet elsiklani a *Provincia* Románia parlamentjének címzett *Memoranduma* fölött, mind a kormányfő, mind pedig a propagandaminiszter részéről gyanúsán sok „felhívás” hangzik el a dokumentum semmibe vevésére, lekicsinylésére, kigúnnyolására és mellőzésére, mert – állítólag – az országnak most „fontosabb” dolgokat kell megoldania. Ezt a kényszerképzetszerű refrént akár ésszerűnek is lehetne tartani, ha nem rejtőzne mögötte – egyébként megmagyarázható – félelmük a valódi és alapvető, az ország „fontos” problémái megoldásához elengedhetetlenül szükséges decentralizálás eszméjének termékenységétől, eszme, mely elkerülhetetlenül az államnak az autonóm helyi közösségek fölött gyakorolt hatalma csökkenéséhez vezetne. Ez pedig meghaladja jelenlegi politikai osztályunk felfogóképességét.

A román nemzeti állam megoldatlan problémái, melynek íme, *mindig fontosabb megoldani valói vannak*, nem új keletűek. Ezek egyidősek magával a román nemzeti állammal, és a Nagy Egyesülést követő minden kormány erőfeszítése ellenére sem sikerült a vitathatatlan sikerek közé sorolni az egységes nemzet létrehozását is a megvalósított/megszerezett állam körvonalain belül. Nagy-Románia két világháború közötti mitizált időszeke, bár továbbra is gyanús óvatossággal és tapintattal kezelik, csupán az egyesült tartományok alapvető különbségeit és összeférhetetlenségeit hozta felszínre. Ezt bizonyítják a korszak számottevő erdélyi/bánati román vezetőinek nyilatkozatai. Ezek azonban hamar feledésbe merültek a háborús idők és az országzász zűdült „felszabadulás” lehengerlő nyomása következtében. És ha át is ugorjuk a legkövetkezőt, a román hazafi „aranykorszakát”, mely a három fejedelemség közti különbség eltörlésében és a párt körül kialakítandó – ugyebár egyetlen nyelvet, a „győzedelmes szocializmus nyelvét” beszélő – egységes román nemzet létrehozásában remekelt, a

„román terv” problematikus volta egyre nyilvánvalóbbá vált 1989 után, amikor a szabadság dzsinjét nem lehetett már visszagyömöszölni az állammacionalizmus palackjába.

Mi több, gyanús huntingtonok olajat öntöttek a tüzre a történelmileg kialakult határok felidézésével, amelyeket, ugyebár, azt reméltük, örökre eltöröltek az éppen véget ért század földmozgásai.

Az az érzékenység, amellyel a forradalom után különböző személyek, pártok és kormányok az olyan fogalmakat, mint autonómia, decentralizálás, regionalizálás, föderalizálás, devolúció stb. fogadják, azt bizonyítja, hogy a román nemzetállam továbbra is problematikus, és hogy a hatóságok félelme egy széles körű centrifugális mozgalomtól épp annyira reális, mint amennyire érthető. De nem menekül az attól, amitől félsz! A PSD Ioan Rus miniszter által ismertett erdélyi programja, minden zavarossága és ellentmondásossága ellenére, bizonyítja, ha még szükség van rá, hogy a valós gondokat el lehet ugyan odázni, de nem lehet elkerülni. Tiszteletré méltó lenne a PSD bátorsága – és talán ügyesség is –, amellyel megközelítette ezt a több, mint kényes kérdést, ha az nem tartozna a párt sokkal átfogóbb és perverzebb stratégiájához: a társadalmi élet minden területének – a politikaitól a gazdaságiig, a művelődésitől a vallásig – a jó bolsevista hagyományok megfelelő kisajátítása. A regionalizmus kisajátítása csupán egyike a legújabbaknak.

Nem szabad sem meglepjen, sem megtéveszsen bennünket az, hogy Ioan Rusnak a PSD Kolozs megyei konferenciáján tartott beszéde olyan kijelentéseket tartalmaz, amelyeket mintha a *Problema transilvană* kötetből vagy a *Provincia* folyóiratból másoltak volna ki. Hasonlóságok valószínűleg annak tulajdonítható, hogy – amint azt Ioan Rus kijelentette: „Adrian Năstase az egyetlen politikai vezető Romániában, aki meg akarta hallani Erdély és Bánát hangját” (valószínűleg ez alkalommal „hallotta meg” a szociáldemokrata miniszterelnök fiú a Koszovó-típusú konfliktusok veszélyének hangját is, melyeknek, jóslatai szerint, több mint egy éve kellett volna kibombanniuk Erdélyben...).

Tehát szociáldemokrata stratégiánk is hallhatták „Erdély és Bánát” hangját: „az erdélyi térség évszázadokon keresztül európai térség volt, amelynek európai történelme és kultúrája volt. Természetes, hogy ennek a térségnek vissza kell térnie az anyaiához. A mi feladatunk most, hogy az egész román nemzeti térség integrációjának húzómozdonyá legyünk.” (Lásd a fent említett könyvszertet!) „A jövő Európája a régiók Európája.” (sic!) „Régiófejlesztési modellre kell kialakítanunk (...). Meg kell szüntetnünk magunkban a gátlást, hogy ezekről a kérdésekről beszéljünk (...). Fel kell vállalnunk a közigazgatási és pénzügyi decentralizációt. (...) A helyi demokrácia a fejlődés ösztönzője. (...) A helyi közösség a demokratikus rendszer lényege és a modernizálás fő tényezője, és igyekeznünk kell, hogy ez Erdélyre is érvényes legyen.” Szavak nélkül. Vagy: „A helyi autonómiának nem volna értelme, nem volna kilátásai, ha a meglévő egyszerű igazgatására korlátozódna, a megyék és a helységek közös kezelésére.” Vagy: „A közösségi identitás érzésének újrafelfedezése és újraérvényesítése megszünteti majd a körülöttünk történőkkel szembeni pesszimizmust. (...) Az erdélyiek számára a közösségi identitás értékesítése elsőrendű ösztönző. (...) Nem értünk egyet azzal, hogy az etnikai autonómiától vagy az elszakadástól való félelem miatt csupán részlegesen alkalmazzák az autonómia elvét és a decentralizációt.”

Bevallom, nem tudtam megállni, hogy ne idézzem részletesen mindazokat a nemes gondolatokat, amelyeket annak a pártnak egy jelentős képviselője fejtett ki, amely örögi következetességgel szabotálja az említett eszmék életbeléptetését. Meg se lehetett volna pontosabban fogalmazni „a közös dotációk egyszerű igazgatására korlátozott” regionalizációval szembeni, a közösségi identitás értékeire épülő regionalizmus gondolatát.

De alig hihető, hogy ezeket a szavakat Ioan Rus, a PSD Kolozs megyei szervezetének elnöke ejtette ki anélkül, hogy Ioan Rus belügyminiszter területi elszakadásra való uszítással vádolta volna. Megtetten azonban, ki más, mint Funar úr, persze nem ennek a szokatlan nyilatkozatnak a szerzőjével, hanem a *Provincia Memorandumával* kapcsolatban. Sajnálatomra, bár egyike vagyok aláíróinak, ez a *Memorandum* csupán a PSD vezetőjének határozottan transzszilvanista kijelentésétől távol álló „langyos” kis értelmiségi vitát javasol Románia regionális átalakításának kilátásairól.

De ne hagyjuk, hogy megtéveszsenek a mioritikus táj szépségei. Rus úr ajándéka (és a szerkesztőgárdáé, amelyből, úgy tűnik, nem hiányozhat Dăncu miniszter úr sem), sajnos, mérgezett. Diskurzusának minden modern, európai értékét félreteszi, mihelyt a „közösségi identitás értékesítő” autonomista, regionalista eszméket a... magyarokra is alkalmazni kellene. (A körülbelül ugyanolyan létszámú romák egyelőre még nem szerepelnek a szociáldemokrata stratégiában.) A PSD „regionalista” gondolkodása azonnal megakad, mihelyt ezeknek az eszméknek olyan vidékeken való alkalmazása kerül szóba, amelyeken (Cozmăncă úr szavaival élve) „szerencsétlenségükre” a románok nincsenek többségben. Ezért a szubszidiaritás, a decentralizálás és a helyi autonómia elve – amely alapvető értéke minden hiteles demokráciának – a magyarok esetében automatikusan „enklavizációra való törekvéssé” válik.

„A közösségi autonómia”, amelyet a szónok csak néhány mondat korábban a legmagasabb szavakkal illetett: „a közösségi identitás értékesítése” mint „kiváló cselekvésszöveg” a PSD tálatlásában tisztán etnikai fogalomná válik. Ha román, akkor jó, ha magyar, akkor rossz. A következtetés kézenfekvő.

A PSD Erdély-stratégiájának e szöcsöve, még kegyetlenebb csapást akarva mérni a magyar irredentizmusra, egy adott pillanatban kijelenti: „Lemondtak a román nemzeti állam nyílt megkérdőjelezéséről, és inkább »lépésről lépésre« akarnak jogokat szerezni a romániai magyarok számára.” Hát nem aljasok ezek a magyarok? Ahelyett hogy

nyíltan megkérdőjeleznék a román állam egységes nemzeti jellegét, inkább jogaik megszerzésével foglalkoznak. Hát ne csapjál oda nekik?

Megnyugtathatjuk azonban az élelemjű szociális és demokratikus miniszter urat, hogy mind a magyarok, mind a demokratikus gondolkodású románok mindaddig továbbra is meg fogják kérdejezni az egységes román nemzetállamot, amíg a nemzeti román etnikait, az egységes pedig homogén román jelent. És továbbra is harcolni fognak bizonyos legitím jogok 'lépésről lépésre' történő megszerzéséért, megkérdőjelezvén mindazt, ami idejélműltá a román nemzeti doktrínában.

A kolozsvári elnök élelemjűsége a „magyar taktikára” vonatkozik, amely „a románok nemzeti mítoszai megsemmisítésére és a románok közti viszály szítására törekszik. A magyar diskurzus egyik alapvető témája az Erdélyben, valamint az ország többi részében élő románok közti különbségek erősítése annak érdekében, hogy enyhüljön az erdélyi nacionalista diskurzus, és helyét a szeparatista vegye át.”

Számomra rejtély, hogyan tudnák a magyarok megsemmisíteni a román nemzeti mítoszokat, a belügyminiszter talán részletesebb információkat kapott az általa irányított szervektől. De a bolond szájából az igazság szól: az egységes nemzetállam valóban mítosz: „a szeparatizmus gondolata meg” (sic!) kisebbségben van az egységes nemzetállam mítoszával szemben”. Fogalmazhatott-e volna érthetőbben a miniszter úr? Ugyanakkor Ioan Rus szövegéből nehéz megállapítani, hogy jó vagy rossz az erdélyi nacionalista diskurzus enyhülése – amit ugye a magyarok akarnak; hogy jó vagy rossz az erdélyi és az ország többi részén élő románok közti különbségek erősítése, azon különbségeké, amelyek meglétét éppen ő maga hangsúlyozta néhány bekezdéssel korábban, amikor az erdélyi identitás ösztönző voltát emelte ki. Lehet, hogy következő beszédében tisztázza majd számunkra a kérdést. Addig azonban nem marad más hátra, mint hogy örvendjünk teljes egyetértésben azzal a gondolattal, amelyet mi magunk többször is hangsúlyoztunk: „nem normális, hogy az erdélyi románok vagy magyarok tranzakció tárgyát képeznek Budapest vagy Bukarest számára.” Bárhol is csúrnők-csavarnók, ez azt jelenti, hogy: hagyjátok békében Erdélyt az erdélyieknek. Úgy tűnik, Funar úr elcsúszta a dolgot, amikor Rus úrnak PRM-tagsági könyvet ajánlott fel.

Valószínűleg ebben az engedékeny hangnemben kellett volna befejeznie. Látna azonban, milyen súlyos zavarok dúlnak a miniszter úrnak a demokrácia alapelveire vonatkozó felfogásában, látva a pártja vezetői által az örökzöld Har–Kov-téma kapcsán kirobbantott botrányokat, meg kell állapítanom, hogy a román demokratikus gondolkodás Iliescu-féle eredetisége ragályos. És ebből a szempontból Ioan Rus úr, *image*-ének pechére, inkább Funar úrhoz illik.

Ennek ellenére a regionális sajátosság szerepe, ami Erdély számára a helyi energiákat mozgósító tényezőként jelenik meg, pontosan körvonalazódik a Ioan Rus által bemutatott szociáldemokrata programban. Nehezen hihető, hogy egy olyan alakulatban, amelyben a pártfegyelem közmondásos, a PSD Erdély-stratégiája ne lenne más, mint a Kolozs megyei szervezet elnökének disszidens tette. (Nem tudhatjuk, hogy a stratégia második, magyarellenes része a Rus úr őszinte véleményét tükrözi-e, vagy csak azért érezte szükségesnek csatolását, hogy a PSD nagy-románias számára számára emészthetővé tegye az első részt. Nem kellett külön megerőltetnie magát ennek a második résznek a kidolgozásakor, mert majdnem teljes egészében a SRI jelentéséből vette át.

Vagy azt a következtetést kell levonnunk, hogy Rus, Dăncu, Maior stb. urak „transzszilvanizmus” ugyanazt a célt szolgálja, mint a marosvásárhelyi „fekete március”? Vagyis azt, hogy az erdélyi románok és magyarok ne fogjanak össze a Dîmbovița-parti politikusok feje fölött, és hogy továbbra is lehessen őket központilag ellenőrizni?)

Jóhiszeműen olvasva azonban a szöveget, levonhatunk két fontos következtetést: az egyik az, hogy a regionális kérdés komoly, valós kérdés, amellyel foglalkoznod kell akkor is, ha nincs hozzá kedved, és a másik, hogy éppen ezért a kormánypárt saját hasznára akarja kisajátítani a regionalizmust, ki akarja venni azok kezéből, akik netán komolyan foglalkoznának megvalósításával. A hatalom felhívásai a regionalizmus körüli vita bagatellizálására voltaképpen nem a kérdés lényegét célozzák meg, nem magát a problémát kérdejezik meg, hanem az attól való félelmükre utalnak, hogy a regionalizmust éppen a regionalisták műveljék: moldvaiak, erdélyiek, bánátiak, dobrudzsaiak stb., akik esetleg saját érdekükben felfedeznék a regionális identitás „elsőrangú ösztönző erejét”.

Végeredményben a regionalizmusról szóló romániai vita egy látványos analízis kérdésre adott válaszául függ: léteznek-e vagy sem kellőképpen meggyőző sajátos jegyek a regionális intézményesítés legitimálására? Egyesek hajlamosak arra, hogy csak a pohár üres felét lássák, mások épp ellenkezőleg, bár ez utóbbiak elismerik, hogy az utóbbi évtizedek kiegyenlítő politikái jelentős mértékben hozzájárultak a regionális pohár kiürüléséhez. A más típusú régiókra (az ötvenes évek sztaliniista típusú régióira, a fejlesztési régiókra stb.) való hivatkozások kétségteletlenül zsákcúccá jelentenek, valójában a lényegről terelik el a figyelmet. A regionális sajátosságot, akárcsak a nemzetiséget, nem lehet dekrétumok útján kinyilvánítani: azok olyan hosszan tartó sajátos történelmi folyamatok során alakulnak ki, amelyeknek meghatározó elemei „az alapvető társadalmi-történelmi struktúrák kevésbé látható, de legtartósabb elemei, amelyek az alapvető struktúráknak megfelelően minden alkalommal újraalakítják a felszín szerkezetét”. Wallerstein,

ezeknek a soroknak a szerzője, geokulturális jelenségnek nevezi ezt. És elég nehéz bárkinek is megkérdőjelezni a mai Románia történelmi tartományainak geokulturális sajátosságait, tudva, hogy mindenkinek megvolt a maga saját történelme, földrajzi, demográfiai, kulturális, vallási stb. sajátossága, mert a századok során mindenik más geopolitikai erő mágnesez terébe tartozott. Moldova az orosz–lengyel vonzaskörbe, Havasalföld a balkáni-oszmánba, Erdély a magyar–Habsburg vonzaskörbe, hogy csak a három nagy történelmi fejedelemségre utaljak ki kérdejelezhetné meg például Erdély sajátos jellegét, a maga jól meghatározott történetével, amelyet bármikor össze lehet hasonlítani a Memorandumban idézett példákkal: Skóciával, Katalóniával, Flandriával, Vallóniával, Bajorországgal? Tagadni azt, hogy Erdély önálló ország volt, még hozzá hosszabb ideig, mint a mai Románia életkora, hogy egyike volt a vesztfáliai békét aláíró hatalmakkal, hogy a magyar koronán és az osztrák birodalmon belül egyaránt széles körű autonómiával rendelkezett, hogy palló volt Nyugat és Kelet között, és azt állítani, hogy ez a hosszú sajátos történelem nem hagyott mély nyomot az ebben a térségben együtt élő népek kultúrájában, gondolkodásmódjában, lelkivilágában, magatartásában, szokásjogaiban, és hogy ezek a népek nem estek át olyan lényegbevágó kulturális-genetikai módosulásokon, amelyek (a tömbházak előtt hetesezők, a „csipkés kombiné”-szerű zenebona, a piszok és az általánosságá vált Păunescu-féle hepajok ellenére) a mai napig is képesek meghatározni a sajátos magatartásformákat, vagy intellektuális rövidlátásra, vagy politikai tendencionizmusra vall.

A regionalizmus jelenségét kommentálók reakciói széles színskálát öleltek fel a vadimok és funarok agresszív közönségességétől, valamint Octavian Paler és C. T. Popescu nemzeti sóhajaitól kezdve az Ilie Serbănescu, Alina Mungiu-félék és egyéb apró opportunisták hazafias

Molnár Dániel: Rajz, 1978

feljelentéséig, akik nem akarták elmulasztani a hűségátvitelnek küldésének dicsőséges alkalmát. Azok, amelyeket a nyugodt és meggondolt racionalizmus diktált, mint a Dan Pavelci és a Cornel Nistorescué, mélyebb és átfogóbb elemzést érdemelnének, de ezt most nem tudom vállalni. Nem mehetek el azonban szó nélkül egy olyan európai hang mellett, amely ez alkalommal, úgy tűnik, hagyta magát bevonnai a diszsonáns fehangok zivajába. Ha egyes román értelmiségiek, mint például Ioan Rus, félnek nyilvánosság elé tárnai az „Erdélyben és az ország más vidékein élő románok közti különbséget”, lám, egyes bánáti értelmiségiek vagy élnék belekeveredni az erdélyi nemzeti-közösségi vitákba, vagy esetleg azt akarják, hogy hegyeken túli barátaik jó szemmel nézzék őket, s ezért inkább az erdélyiekkel való különbözőségeiket hangsúlyozzák, mint hogy a Kárpátokon túl élő azonos nemzetiségű honfitársaikkal sokkal nyilvánvalóbb sajátosságbeli különbségeivel foglalkozzanak, bár a bécsiéknél is nyugatibbaknak érzik magukat. Ez vajon a tapintat egyéni formája, vagy számításbeli hiba? Nem óhajtok itt belemenni a *maffiák federalizálása* elméletének részletes elemzésébe, amely elmélet a szerző (Mircea Mihăies) szándéka ellenére magának a decentralizálásnak az elvét kompromittálja, és nevéssé teszi minden hiteles demokrácia alapelvét: a szubsidiaritást. Mert ha a maffiák és bürokraták reprodukciójáról van szó, ez nem csupán a kiátkozott történelmi tartományok szintjén érvényes – ahogyan a szerző kifejezi aggodalmát –, hanem az állam minden decentralizált szintjére, függetlenül attól, hogy milyen nevet visel. Miért kellene félünk csupán a regionális maffiák elburjánzásától? A történelmi tartományok címére tett ironikus megjegyzései után már hiába tesz a szerző hűségnyilatkozatokat a radikális decentralizáció és egy alapjaiban újragondolt Románia mellett, ha végkövetkeztetések voltaképpen caragialei: legyenek némi módosítások itt-ott, de ne változzon semmi. Nem óhajtom megismételni sem a történelmi tartományok határaitra vonatkozó eredeti szillogizmusát, mintha nem tudnánk, miről van szó, sem a régóta ismert *palerizmus*okat, melyek nem válnak a bánáti

szervő becsületére. Engem azonban, bánáti létemre, mindig sokkol a *liberális és nyugatbarát Bánát* mítosza a *maradi Erdéllyel* szemben. Még ha nem is tagadom, hogy Kolozsváron, amint a szerző is írja, a *romlott, sötét, türelmetlen „románság” győzött*. (Bár megkérdőjeleznénk, hogy vajon nem a bánáti Gheorghe Funar-e a főkolompósa ennek a türelmetlen kolozsvári „románság”-nak; hogy vajon nem a lugosi Iosif Constantin Drăgan-e a mecénása a mindenhol jelen levő román nacionalizmusnak; hogy vajon nem a temesvári Valeriu Tabără-e az elnöke a másik szélsőséges-nacionalista pártnak, a PUNR-nek? ... Hogy vajon nem a Béga-parti város „liberális” tanácsosai-e azok, akik nem mondtak a temesvári többnyelvű táblákra, míg a „maradi” Erdélyben sok város fogadta el a másság felé tett eme gesztust stb.?) Igen, látszólag a Bánát Románia legnyugatibb tartománya. A híres bánáti türelem azonban, sajnos – akárcsak a békés románról és a két világháború közötti romániai paradicsomról szóló mítosz –, valójában sántít. Sokszínű, kaleidoszkóp-szerű másság iránt érzett türelem ez, amely másság azonban számbelileg elenyésző, virág a bánáti románok gomblyukába, melyet kítűzöl, mert semmibe sem kerül. Egy atomizált pluralizmussal, számos olyan magán-másság morzsáival szembeni türelmesség ez, amely már nem képes közösségbe rendeződni, a klasszikus liberalizmus szellemében született türelem ez, mely lényegében nem sokban különbözik a kezdeti csauisizmus győzelmes szocializmusának „közös nyelvetől”, amelyben a kisebbségek (még!) saját nemzeti viseletükbe öltözve táncolhattak... román népzeneire.

Egyes események sokkal mélyebb jelentőségű dolgokról beszélnek, mint az az első látásra tűnik. Éppen Temesváron jártam, amikor letették az... „egyetemisták” templomának alapkövét. Nem tudom, hogy végül is felépült-e maga a templom, egyike annak az 1000 ortodox templomnak, amely a forradalom után épült. 1990-ben vagy '91-ben járunk. Számítlan ortodox pap, hatóságok, közönség, a temesvári liberális értelmiség színe-virága. De senkit sem hallottam feltenni a kérdést: mi a csoda az az „egyetemisták temploma”? Milyen vallás ez? Annyira természetesnek tűnt minden bánáti liberálisnak, hogy az „egyetemisták temploma” nem lehet más, mint... ortodox. Körülbelül ez a különbség a bánáti és az erdélyi, a „maradi provincia” liberalizmusa között. Az erdélyi szellem, amely megmaradt belőle, nem óhajta a közösségi identitások sokféleségének szétzúzásával és megsemmisítésével megvalósítani az egységet.

Ami a román nemzetállam szerkezetét illeti, mindannyian feszélyezetten tartózkodóak vagyunk. Annak ellenére, hogy mindnyájan – „regionalisták” és „unionisták” – egyetértünk abban, hogy az nem működik. Eredményei megtöltik a negatív rekordok könyvét. Ez a majonéz nyolcvan éve nem akar összeállni. Tizenkét éve szabadon és senkitől nem kényszerítve forgunk önmagunk körül. Időnkénti önámításaink ellenére, továbbra is nevétség tárgyát képezzük Európa szemében. Mindnyájan tudjuk ezt, néhanéha ki is mondjuk. De a román nemzetállam szerkezetét tekintetében merevek maradunk. Nem baj, ha nem működik. „Annak a betegségnek a gyógyszere, amelytől Románia szenved, nem a regionalizálás – nyilatkozta a volt csauiszta dalnok, ma PSD-s szenátor –, hanem a nemzeti egység. Nem vagyunk elég sokan az országban, a határok között, mint ahányunknak a besszarábiaikkal és az észak-bukovinaikkal együtt lennünk kellene...” Mit lehetne még hozzátenni az ilyen Nagy-Románia-típusú partitúrához, miközben Európa szemel előtt a tizenkétszázalagos zászlót lobogtatjuk?

Hisszük, hogy minden igazi hazafi feladata korszerű megoldások keresése. A *Provincia*-sok *Memorandumát* eredetileg tizenhárom írták alá. Azóta még sokan csatlakoztak. Sabin Gherman több tízezer támogatóval dicsekszik. A SRI valószínűleg jobban tudja. Nincs miért kétkednünk abban, hogy Ioan Rus Erdély-stratégiájának is számos támogatója van.

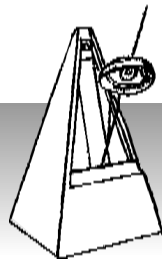
Számomra sokatmondó Cornel Nistorescu dilemmája: „És akkor felvilant bennem a gondolat, hogy a politikai osztály csúcsán kifejezett proletár düh ellenére megtörténhet, hogy a lakosság egy részének más a véleménye. Mekkora részének? Hova valósiaknak? Ha csak tízen-tizenötön vannak, megjárja. De ha többen? Többen, mint gondolnánk?”

Ha egy felmérés nem is helyettesíthet egy népszámlálást, az általa feltárt információk hasznunkra lehetnek. Ha a több évtizedes nevelés ellenére, ha a megfélemlítő kampányok, a kormány részéről történt fenyegetések, a „magyar státus”-szerű csábítások, a legkülönfélébb és a legkülönfélébb helyekről jövő etnicista keresztúttal ellenére az erdélyi románoknak majdnem egynegyede és az erdélyi magyaroknak majdnem a fele inkább erdélyinek vallja magát, mint románoknak, illetve magyarnak, politikai osztályunk mégsem képes elszakadni az egységes nemzetállam ikonjától, akkor ideje volna, hogy valaki végre hangosan ki mondja: a király meztelen!

A szóban forgó felmérést Vasile Dăncu tájékoztatói miniszter úr Metro Media Transilvania nevű intézete készítette. Nincs okunk kétkedni az adatok hitelességében.

Fordította: HADHÁZY Zsuzsa

SZOKOLY ELEK 1939-ben született Facsádon, Temes megyében. A Pro Europa Liga igazgatója. *Chestiunea Transilvană între melancolie și realitate* (Az erdélyi kérdés a melankólia és a valóság között), in: *Problema Transilvană*, Jászvásár, 1998.

A Provincia díjai

a civil párbeszéd felvirágoztatásáért az ősi földön, továbbá egy nemzeti vitastílus kialakításáért

Nagydíj

ADRIAN NÄSTASE miniszterelnök úrnak – azért a hozzáértésért, amellyel értékes útmutatásokat adott a *Memorandum* értelmezéséhez (cserében várjuk tőle az „eltévelyedett”-igazolványokat)

Első díj

BARTOLOMEU ANANIA Őszentségének – a nagyvonalúságért, amellyel egyházi átokban részesített (valamennyiünket görög katolikusoknak nevezve)

Második díj

ALINA MUNGIU-PIPIDI úrnak – a bátorságért, amellyel alig három sorral egy becsületes pleonazmus („próba a kísérletre”) alatt kioktat műveltségéből, logikából és hazafiasságából (méltányoljuk, hogy stilszisztemből nem)

Harmadik díj

ILIE ȘERBÄNESCU úrnak – javaslatáért, hogy „minden más (a gazdaságától eltérő) eszközt fel kell használni Erdély megőrzéséért az egységes román nemzeti állam keretében” (esetleg gyilkosságot, börtönt és más hasonló szelfi bánásmódokat?)

Dicséret

OCTAV COZMÄNCÄ közigazgatási miniszter úrnak – az odaadásáért, amellyel mélyen hallgatott ebben az egész ügyben (barátai tudják, hogy miért)

MIRCEA MIHÄIEȘ úrnak – tárgyilagosságáért, amellyel Ioan Rus belügyminiszterrel együtt a rács mögött látna minket

EMIL HUREZEANU úrnak – világos fogalmazásáért

Ex aequo dicséret

GHEORGHE FUNAR úrnak -a „Soros jobbágyai” kifejezésért és EUGEN URICANU úrnak – a „vidéki Jágó” kifejezésért

Idézetek és mormogások

Mottó:

„... a káromlás külön fejezet a román stílusban. Úgylehet, el kell fogadnunk, hogy a káromlás lelkünk legmélyebb rétegeiből fakad.”

(Paul Zafiropol, *În ajutorul vocabularului literar* [Az irodalmi szóhasználat érdekében], in: *Eseuri*, I. [Esszék, I.], Minerva Kiadó, 1988)

Adrian Năstase: „Nem tudom, hogy eszmei vitáról, vagy pedig politikai akcióról van-e szó. (...) Az Európai Unió országai régiókból állnak, és Romániában is vannak bizonyos régiók. Mégis, nem értem, milyen értelemben merülnek fel ezek a kérdések.” (*Mediafax*, 2001. dec. 10., *Adevărul*, *Jurnalul Național*, 2001. dec. 11.)

A jóérzésnek tulajdonítható baklövés, ami a román politikusanál szinte tilos, tekintve, hogy felér egy halálos vírussal. Látszik, hogy hirtelenjében Năstase úr nem tud olyan mértékben uralkodni demokratikus reflexein, ahogyan azt tisztsége és érdekei megkívánják. Az éjszaka folyamán megvilágosodva, másnap aztán megmutatta, milyen fickós fiú ő. Elmagyarázta, hogyan kell olvasni a Memorandumot, és meghatározta a napirendet is:

„A pártok és a civil társadalom dolga, hogy belesnek-e ebbe a csapdába, s a néhány eltévelyedett által bedobott kérdést országos vitává szélesítik. Úgy vélem, nekünk hagynunk kell a tévelygőket, hogy odahaza beszéljék meg ezeket a kérdéseket, és ne tereljük el a nyilvános vitát a valóban lényeges témáktól. (...) Mások ma a nagy témák, amelyekkel foglalkoznunk szükséges, nem pedig az, hogy miként lehetne Romániában régi közigazgatási képleteket átültetni, vagy hogyan térhetünk vissza a 13. századbeli vajdaságokhoz, kenézségekhez... Tulajdonképpen ennek a *Memorandum*nak a kezdeményezői vissza akarnak minket vinni az időben, hogy csináljuk vissza a nagy egyesülést és az 1859-es egyesülést. (...) Ez pedig kihívást jelent e nép közös emlékezte ellen, amely nép vérént ontotta a nemzeti egység megvalósításáért. (...) Fel szeretném híni a figyelmet arra, hogy abban a pillanatban, amikor megpróbálnak egy bizonyos típusú cselekvésre áttérni az egységes román nemzeti állam ellen, közbe fogunk lépni az állam intézményeivel is.” (*Mediafax*, 2001. dec. 11.)

Néhány nappal később, a prefektusokkal megtartott távkonferencia szertartásán a kormányfő szízlárd fogadalmat tesz:

„... ez a dolog előre látható volt, és én rá is mutattam, de el szeretnék kerülni azt a csapdát, hogy most vitába merüljünk; én pedig most megígérem, hogy utóljára történik, hogy ezekről a kérdésekről beszéljek. A *Provincia* szerkesztői tulajdonképpen ezt a vitát szeretnék.” (*Mediafax*, 2001. dec. 14.)

Fogadalmát – természetesen – még aznap megszegi, és Dumitru Timu, az Adevărul igazgatójának lelkes közreműködésével elmagyarázza kedvenc lapja olvasóinak azt a nemzetközi tranzitológiát forradalmasító tételt, hogy az ilyen, nyilván külföldről ránk kényszerített vitáknak köszönhetően lettünk Kelet-Európa sereghajtói. De nem kell elkeseredni – megvannak ugye az állami intézményeink, tükkoszolgálataink, megyünk előre, nem iszunk cujkát a szomszédainkkal:

„Jön néhány szerencsétlen, és azt mondja, meg akarja vitatni a regionális állam kérdését. (...) De mindez a vita hamis. (...) Tizenkét éven át feleslegesen szóval tartottak bennünket, az úton haladva hol az egyik szomszéd, hol a másik megszólított, szóval tartott, megértgáltak az 1848-as forradalmat, egyebet, amit mit tudom én, évszázadokkal ezelőt történtek, mi pedig megálltunk, és udvariasan elmagyaráztuk, hogy is volt azzal a forradalommal, mi is történt a 11. században, mi történt Burebista idején. Ezalatt mások gyorsabban haladtak tovább, ezért lettünk mi utolsók. (...) 1918 óta mind ilyen vitákat rendezünk. Nem tudjuk, kik állnak e sztorik mögött, nem tudjuk,

ki pénzeli őket. (...) Nézzünk csak mi a magunk dolgai után. Meghatároztuk az utat, amelyiken mennünk kell, és azon megyünk, nem állunk meg cujkát inni az egyik szomszédal, aztán a másikkal, vagy nem megyünk el szemináriumot tartani nem tudom, miről a falusi kocsmában, hanem megyünk előre. Erről van szó, ezt akarom, hogy megértsék. Ami a többit illeti, ott vannak az állam intézményei, vannak hírszerzőszolgálataink...” (*Adevărul*, 2001. dec. 15.)

Ion Iliescu: „Egy ilyen kérdésről országos szinten vitatkozni véleményem szerint teljesen abnormalis dolog. Nem ez a központi téma, amely Romániát foglalkoztatja – hogyan szabadljuk fel a területét, hogyan rendezzük új struktúrába. Mi még a nemzetállam megerősítésének szakaszában vagyunk, amelyik olyan, amilyen. (...) A vita megmaradhat az elemzés szintjén, vagy amit akarnak, néhány ember elméleti szövegeleként, akik élesíteni akarják az elméjüket sorozás vagy borozás közben.” (*Mediafax*, 2001. dec. 12., *Jurnalul Național*, 2001. dec. 13.)

Az államelnök messze a legkövetkezetesebb román politikus. Hasonló helyzetekben mindig egy régi és változatlan taktikát alkalmaz: „hagyjuk, hogy főjenek a saját levükben”. Köszönetet mondunk nagylelkűségéért, amellyel biztosítja jogunkat, hogy eltrécseljünk a magunk kis portáin. Ez annak a jele, hogy az állam nem avatkozik be a magánéletünkbe. Ugyebár?

Ion Iliescu: „Feldarabolásról, különválásról beszélni felesleges és veszélyes tettetése a demokráciának. Az ilyen lépéseket határozottan vissza kell utasítani.” (Beszéd az 1989-es román forradalom 12. évfordulójának szentelt ünnepi nagygyűlésen, *Jurnalul Național*, 2001. dec. 22.)

Răzvan Theodorescu művelődési miniszter, a gyűlés ceremóniamestere, Dan Iosif és az elmaradbatatlan Sergiu Nicolaescu után egy bizonyos Metin Cerchezé az utolsó szó: „Egy romániai török mondja önöknek: fogjanak fegyvert, és ne engedjék, hogy mások föderalizálják az országot. Felszólított Iliescut, hogy öltse magára Guza ruháját, és járja az országot. Legyen Vlad Ţepeş! Egy romániai török mondja: tegyék ezt a címet a zászlóra!” *Theodorescu sem tudja megállni, hogy ne beszéljen:* „Az Isten vagy Allah mindent elrendez!” (*Jurnalul Național*, 2001. dec. 22.) *Szegény elnök! A török nem tudhatta, hogy Cuza rubája túl bő neki.*

Bartolomeu Anania Őszentsége: „Nicula kolostor föderalizálásának gondolata iszonyúnak tűnik számomra... Ha néhány görög katolikus értelmiségi felkarolta a szétdarabolt Románia eszméjét, akkor egy másik miért ne alkalmazhatná ugyanezt egy kolostor esetében is? És ha már egy románellenes kampány volt a kiindulópont, miért ne csatlakozna hozzá egy ortodoxellenes is? (...) Ami Niculát illeti, önök azzal a mentőötlettel jönnek, hogy a kolostort osszukketté (miközben persze egyben maradna); a görög katolikusoké lenne a nyugati rész, az ortodoxoknak pedig megmaradna a keleti: valamiféle kétoldalú föderalizálás... Nicula nem lehet vita vagy egyezkedés tárgya... Nicula ortodox volt, és az is marad...” (*Nyílt levél Liviu Petrinának, Cotidianul*, 2002. jan. 4.)

Bartolomeu Anania kolozsvári beiktatása óta szent és minden érvet nélkülöző harcot folytat a Román Unitus Egyház (a görög katolikusok) ellen. A háború „a cél szentesíti az eszközt” evagéliumi tanításából íbletődik, és annak megfelelően zajlik. Ezért a magas főpap nem válogat az eszközökben, mindent felhasznál, ami a kezébe kerül. Csakbogy ezúttal két, egyformán képes fegyvert választott: a következtetlenséget és a tudatlanságot. Jól tudván, hogy létezik valami, ami háromfelé van osztva, miközben azért egy, semmiképpen sem akarja elfogadni, hogy egy szegény kolostor is „föderalizálható”, azaz kettéosztható úgy, hogy azért egyben maradjon. Másodsorban Kolozs ortodox érseke elfelejtette, hogy a „memorandisták” felekezeti hovatartozása minitegy tükrében jeleníti meg Románia felekezeti struktúráját, s az ortodox többség ugyanolyan bangsúlyozott, mint mindenütt (csak egy aláírónk görög katolikus). Vagy talán Őszentségének levele értelemszerűen or-

todox kollégáink megátkozását és kiközösítését jelenti az Egyházból, amelynek pásztora? Az, hogy arcátlan, propagandisztikusan felhasznált hazugságról van szó, az ő dolga. Bizonyára nálunk jobban tudja, hogyan oldódnak meg és oldatnak fel az ilyen tudatosan vagy öntudatlanul, szándékosan vagy szándék nélkül elkövetett bűnök.

Cristian Tudor Popescu: „Románia témájáról magam is írtam, olykor fájdalommal, olykor dühödtöm. De azt el nem tudtam volna képzelni, hogy nyilvánosságra kerüljenek olyan kezdeményezések, amelyek az ország politikai-közigazgatási térképének árajzolását célozzák, azzal érvelve, hogy az előregedett. (...) Úgy érzem magam, mintha arra kérném anyámat, hogy végeztessen el magán plasztikai műtétet, mivel meglehetősen megöregedett. Az utóbbi években változatlan megdöbbenéssel hallom, amint különböző erdélyi és nem csak erdélyi nadrágos emberek arról álmodoznak, hogy körfűrészrel feltrancsírozzák Romániát, hogy aztán utána egy másik, kedvükre való szabásminta szerint varrják össze. Hogy félhold alakúvá, gyűrű alakúvá, négyzeté, mozaikká-mózesivé, kirkós játékká, Rubik-kockává tegyék. Az olyan-amilyen-Romániát szégyellik.” (*Adevărul*, 2001. dec. 12.)

Cristian Tudor Popescu nem egyszerűen tehetséges újságíró. Neki gyakori zsenialitási rohamai vannak (legalábbis a maga területén, és itt most szó sincs iróniáról). Az, ahogyan kiveszte a Memorandumot – mondjuk meg tárgyilagosan – egy ilyen rohammal függ össze: egyszerre ostobaság és szentségtörés. Minthogy lobbanékony ember, gondolkodását rendszerint indulatok vezérik. Így történt ebben az esetben is. Hogy az általa javasolt analógiánál maradjunk (amelyet különben mi nem engedünk volna meg magunknak): mit tenne Popescu úr, ha egy beteg anyáról volna szó? Úgy gondoljuk, hogy mégis kezelésre küldené. Ugyanis itt nem a baza „plasztikájáról” van szó, hanem a nyavalyáiról. Ami pedig a meglehetősen átlátszó utalásokat illeti a „mozaik-mózesi”, „puzzle” és „Rubik” formájú Romániára, tényleg azt hiszi a „legolvasottabb napilap” főszerkesztője, hogy ha valaki nincs elragadtatva az olyan-amilyen-Romániától, és egy kicsit javítani szeretne a dolgokon, feltétlenül idegenek kezére játszik?

Constantin Bălaescu Stohici akadémikus: „... a javaslatot súlyos merényletnek kell tekintenünk a román állam történelmi lényé ellen. (...) Dédnagyapám és nemzedéke nehéz harcot vívott az Egyesült Fejedelemségek regionalizmusának felszámolásáért és az egységes Románia megteremtéséért. Nagypapám és apám, nemzedékeikkel együtt, 1918 után arra törekedtek, hogy felszámolják az ország történelmi tartományokra való tagolását, és felépítsék Nagy-Romániát mint nemzeti államot. (...) A kolozsvári csoport túllépett minden elfogadható mértéken. Leginkább az fájt, hogy magyar nevek mellett megjelentek román nevek is, noha már láttam románokat idegen érdekek szolgálatában.” (*Ziua*, 2001. dec. 13.)

Akadémikusunk a Memorandumot egyenesen Năstase úr fordításában olvasta. Mindazonáltal nem tudjuk nem csodálni a sokatmondó egyebhangzást az akadémiai és a székes gondolkodás között. Ami a történelemnek mint családi eseménysorozatnak a – ténnetjlegű – felfogását illeti, megértjük Stohici úr haragját: nem könnyű elviselni, hogy a „felszámolásra” történt oly sok erőfeszítés után még mindig van felszámolnivaló.

Mit mond a politikai „elit”

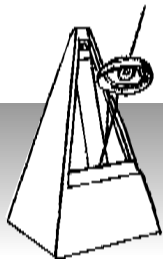
Cosmin Gușă, a Szociáldemokrata Párt (PSD) főtitkára: „Nem hiszem, hogy ez gondot jelentene számunkra. A regionalizmus eszméjét más államokra alkalmazzák, amelyeknek nincs olyan jól meghatározott identitásuk, mint nekünk.” (*Monitorul de Cluj*, 2001. dec. 11.)

Ioan Rus belügyminiszter (PSD): „Hülyeség! Az aláírók egyikét-másikat még ismerem is. Én az állam autoritása csökkenésének veszélyéről beszéltem. Nem mi csináltunk a bolhából elefántot.” (*Gabriela Antoniu, Sorina Matei, Jurnalul Național*, 2001. dec. 12.)

Corneliu Vadim Tudor, a Nagy-Románia Párt (PRM) elnöke: „A *Memorandum* ab erráció, az RMDSZ irredenta politikájának újabb kiterjesztése, amely beszervezett néhány román értelmiségi szemetet is. (...) Súlyos diverzióról van szó, a PRM pedig javasolja az elkövetők elleni eljárás megindítását nemzetárulásért.” (*Cronica Română, Ziua*, 2001. dec. 12.)

Valeriu Stoica, a Nemzeti Liberális Párt (PNL) elnöke: „A regionális állam kifejezés nem szerencsés. De ha a *Memorandum* szerzői nem az elszakadásra gondoltak, hanem csak a decentralizációra, a PNL támogathat egy ilyen kezdeményezést.” (*Ziua*, 2001. dec. 12.)

Markó Béla, az RMDSZ elnöke: „Egyetértünk azzal, hogy nincs tabutéma, és jó lenne, ha a román közélet is elfogadná, hogy nyilvános vitát folytassunk erről a kérdéstről. A *Memorandum*ban alternatívák szerepelnek arra nézve, hogy Románia közigazgatási felosztásának illeszkednie kellene a történelmi és kulturális sajátosságokhoz. Nem véletlen, hogy a választási kampány során az RMDSZ Erdélynek fogalmazott üzenetet. Külön entitásként kezeltük a régiót. A politikai életben is felvetődött ez a gondolat, hiszen a kormánypárti politikusok Erdély, illetve Moldova számára próbáltak programot megfogalmazni. Sem a jelenlegi közigazgatási felosztás, sem a nyolc gazdasági régió nem felel meg a kulturális, társadalmi sajátosságoknak.” (*Kronika*, 2001. dec. 12.)

Viorel Pană, a Demokrata Párt (PD) szenátusi frakcióvezetője: „Ez az elgondolás teljesen abszurd. Ezt a témát nem kell megvitatni, a regionális parlamentek létrehozására irányuló javaslat pedig érvénytelen.” (*Ziua*, 2001. dec. 12.)

Szilágyi Zsolt RMDSZ-képviselő: „Javasolni fogjuk a Szövetségi Képviselők Tanácsának (SZKT), hogy az RMDSZ támogassa a nyilvános vitát, mivel a romániai progresszív műhelyek már elindították ezt, de a hivatalos román politika megpróbálta tabuként kezelni, illetve figyelmen kívül hagyni a kérdéskört. Románia többek között azért is található a csatlakozó országok sorában az utolsók között, mert egy újlétszervezésű államszerkezettel próbál bemenni az Európai Unióba. Ezzel az államszerkezettel nem képes megfelelni az EU által támasztott követelményeknek, illetve az Unió országaiban működő gyakorlatnak. A történelmi régiók, melyek szerves társadalompolitikai fejlődés nyomán alakultak, mindenképpen nagyobb súllyal kell, hogy a mérleg serpenyőjébe kerüljenek, mint azok a fejlesztési régiók, melyeket bukaresti bürokraták az íróasztal mellett ülve állítottak össze.” (*Krónika*, 2001. dec. 12.)

Toró T. Tibor RMDSZ-képviselő, a Reform Tömörülés elnöke: „Az RMDSZ-nek támogatnia kell a nyilvános vitát, hogy a Memorandum megfogalmazottaknak érvényt szerezünk a politikai cselekvés, a törvényhozás, az alkotmányreform vita szintjén. A regionalizmus gondolköre, az Erdély-központú politika és a stratégiai partnerség az erdélyi románsággal a Reform Tömörülés javaslatára került a szövetség programjába.” (*Krónika*, 2001. dec. 12.)

Eckstein-Kovács Péter RMDSZ-szenátor: „Fontos a decentralizáció kérdésköre, hogy a regionális fejlesztési terveknek legyenek regionális fogadó partnerei Romániában. (...) Nem véletlen, hogy ezt független értelmiségiek csoportja kezdeményezte, hiszen a szabad véleménynyilvánításban belül az értelmiségieknek, alkotó embereknek nagyobb mozgásteret van, mint a politikusoknak. (...) Úgy vélem, a politikai szféra számára könnyebben elfogadható a meglévő fejlesztési régiókat felruházni további jogosítványokkal. A történelmi régiók visszaállítása jelképes, és népszerűségi szempontból ajánlott.” (*Krónika*, 2001. dec. 12.)

Tokay György RMDSZ-képviselő: „A Memorandum a Románia alkotmányának átgondolásáról folytatott társadalmi vita része kellene, hogy legyen. Úgy vélem, komolyan kell venni minden olyan alkotmányos megalapozott javaslatot, amely a közigazgatási rendszer hatékonyabbá tételére, a szubszidiaritásra vagy a minimális államra vonatkozik. Fontos, hogy a vita tárgyilagos hangú, szenvedélymentes legyen. Semmi esetre sincs szó valamiféle merényletről Románia biztonsága ellen.” (*Adevărul de Arad*, 2001. dec. 12.)

Sergiu Nicolaescu PSD-szenátor: „Csak annyit tudok mondani, hogy végtelen ostobaságról van szó, amelyet néhány lefizetett egyén terjeszt! Megengedhetetlen egy ilyen kérdés megfogalmazása, miután évszázadokon át az ország egységéért harcoltunk. Azok, akik ezt a dokumentumot összeállították, el fogják szenvedni a törvény szigorát.” (*Adevărul de Arad*, 2001. dec. 12.)

Nicoară Creț PRM-képviselő: „Aberráns ügy, amely a román állam belső és külső ellenségeinek stratégiájára vall. (...) Úgy láttam, elég kevés a román név, azok pedig valószínűleg nem románok. (...) A román néphez intézett hadüzenetről van szó.” (*Adevărul de Arad*, 2001. dec. 12.)

Gheorghe Funar, Kolozsvár polgármestere, a PRM főtitkára: „Az alkotmány 30. cikke, amely szavatolja a személyek jogát a szabad véleménynyilvánításhoz, 7. bekezdésében leszögezi: »Törvény tiltja az ország és a nemzet gyalázását, a támadó háborúra, a nemzeti, faji, osztály- vagy vallási gyűlöltre való felbujtást, a diszkriminációra, területi szeparatizmusra (a mi kiemelésünk) és nyilvános erőszakra való buzdítást.« (...) A büntető törvénykönyv 166. cikke első bekezdésének értelmében »az alkotmányos rend elleni cselekedet« büntetést jelent »olyan akciók kezdeményezése, megszervezése, végrehajtása vagy támogatása, amelyek bármilyen formában veszélyeztethetik az alkotmányos rendet, a román állam nemzeti, szuverén, független, egységes és oszthatatlan jellegét«. A büncselekmény az állam biztonsága elleni, tehát veszély előidézését jelenti, jellemző rá, hogy nem feltételezi egy meghatározott eredmény bekövetkeztét, hanem lényege a társadalmi értékek veszélyeztetése, amely értékeket a büntényt jelentő tettek leleplezésével lehet megvédeni. Figyelembe véve mindezeket és Románia alkotmányának, valamint a Btk-nak a megszegését, felszólítjuk az ügyészség képviselőit, hogy tegyék meg a szükséges lépéseket a Memorandum aláírói elleni büntető eljárás beindítására és bíróság elé állításukra. (2001. dec. 11.; a kolozsvári táblabírószám mellett működő ügyészséghez eljuttatott büntetőpanasz teljes szövege a *România Mare* 597. számában, a hetilap 12. évfolyamában jelent meg, 2001. december 21-én.)

Emil Boc képviselő, a PD elnöke: „Jelenleg a decentralizációt és a helyi autonómiát csak mímelik Romániában, e két elv tényleges elmélyítése tehát időszzerű. Románia federalizálása nem oldja meg a kérdést, ellenkezőleg, a regionális szétmorzsolódással legyengítve teljesítményét, szétrombolná az egységes román állam erejét.” (*Adevărul de Cluj*, 2001. dec. 13.)

Marius Nicoară, a PD kolozsvári szervezetének vezetője: „A federalizálás olyan ügy, amit kizárok. Nagy-Romániát a PNL hozta létre. A PNL a legrövidebb időn belül egy dokumentumot fog előterjeszteni álláspontunkról az erdélyi kérdésben; s ebben nem lesz szó semmilyen szakadásról, Románia semmilyen szétdarabolásáról. A

dokumentum, amelyet bemutatunk, véglegesen rögzíti a liberális álláspontot.” (*Adevărul de Cluj*, 2001. dec. 13.)

Vasile Soporan, a PSD kolozsvári szervezetének elnökhelyettese, Kolozs megyei prefektus: „...vannak alapvető témák, amilyen a román állam egységes nemzeti jellege, amelyek nem képezhetik hasonlítóvitátárgyát.” (*Adevărul de Cluj*, 2001. dec. 13.)

Markó Béla, az RMDSZ elnöke: „Azt javaslom tehát, tegyünk le arról, hogy Bukarestből vagy Budapestről nézzünk vissza önmagunkra, és szemléljük ezt a közelmúltat onnan, ahol vagyunk: Marosvásárhelyről, illetve Erdély bármely régiójából, ahol élünk. Tudom, hogy nem mindenkinek fog tetszeni a javaslatom, mert innen esetleg másképpen látszanak ugyanazok a jogszabályok, mint máshonnan, de szeretnék mindenkit megnyugtanni, hogy innen sem látszanak egyfomán.” (Beszéd az SZKT december 15-i ülésén, *RMDSZ Tájékoztató*, 2001. dec. 17.)

Klaus Johannis, Nagyszeben polgármestere, NDF: „A vita a regionalizmusról és a federalizálásról még csak az elején tart. Kihívást jelent, amelyet erdélyi értelmiségiek egy csoportja ajánlott a nyilvánosság figyelmébe. Nem hiszem, hogy – legalábbis most azonnal – következtetéseket kellene levonnunk, vagy szörszállhasagatóknak kellene lennünk. Érdekes felvetésnek tűnik, de először meg kell hallgatnunk a szakemberek érveit, a következtetések levonását előzze meg egy alapos véleménycsere. A különbség a regionalizmus és a federalizálás között nagyon kicsi, árnyalat kérdése. Mindkét szervezési formának megvan az előnye és a hátránya, mindezt minél szélesebb körben meg kell vitatni. Egyelőre van egy alkotmányunk, amelyet be kell tartani.” (*Ziua de Ardeal*, 2001. dec. 15.)

Dorin Florea, Marosvásárhely polgármestere, PNȚCD: „Egyesek fölös energiái, akik személyiségzavarban szenvednek, és úgy gondolják, hogy elidegenedett elkalandozásaik értelmiségi jellegűek, csak a naivak és az olcsó spekulációkra hajlamosabbak figyelmét terelhetik el a valós problémákról. (...) Egy olyan román fiaként, aki 1918-ban több kilométert tett meg gyalog Brassó és Gyulafehérvár között, hogy beteljesülni lássa valamennyi román évszázados álmát, sohasem fogom alku tárgyává tenni történelmünket, népünk közös emlékezetét. (...) Komolyabb elfoglaltság híján ez a társaság a fogalmiság tüzeinél sütkérezik, a túlforrósodott fogalmak pedig gyakran vezetnek hibákhoz, gyakran siklanak félre.” (*Ziua de Ardeal*, 2001. dec. 15.)

Mihail Nicolae Rudeanu, a Hunyad megyei tanács elnöke, PSD: „A Memorandum aláírói azért jelentenek veszélyt, mert bomlasztólag hatnak a román ideálokra, felforgatják mindazt, amit elődeink elgondoltak, és az idők folyamán megvalósítottak, Burebistától és a szabad dákok álmatól Avram Iancuig és az ő mócaiig, Mihai Viteazutól Alexandru Ioan Cuzáig. Azt már hozzá sem teszem, hogy az ilyen mesterséges dolgokról – regionalizálás, federalizálás – folyó vita odavezethet, hogy üres szavakká változtatja mindazt, ami az 1918-as nagy egyesülés óta történt.” (*Ziua de Ardeal*, 2001. dec. 15.)

Mit mondanak a járókelők és az újságolvasók

Cosma Iosua, 70 éves: „Más civilizált országok is ezt a rendszert választották. Románia tartományai között nagy különbségek vannak. Nem lehet Erdélyt összehasonlítani Iași-val vagy nem tudom melyikkel. Sem a mentalitás, sem a gazdagság tekintetében. Nem hiszem, hogy ez a regionalizálás az ország szétdarabolódásához vezetne. A Memorandumban nem tevődik fel ez a kérdés, csak az, hogy Románia legyen civilizáltabb, és legyen olyan a felosztása, mint valamikor volt.” (*Adevărul de Arad*, 2001. dec. 12.)

Lungu Viorel, 53 éves: „Ez kell most nekünk, kisebb gondunk is nagyobb annál. Nem azt mondom, hogy nem jó megoldás, de semmi esetre sem most. Majd később, amikor rendbe jön a gazdaság...” (*Adevărul de Arad*, 2001. dec. 12.)

Popa Moisés, 51 éves: „Nagyon jó a véleményem. Ami a mi landunkban van, Erdélyben, az maradjon meg nálunk. Ami a mitikáknál van, az ő dolguk. A land határa legyen valahol Predeal körül. Az ország természetesen érintetlen marad, de azt, aki termel, ne fosszák ki többé. Pont úgy, ahogy valamikor volt: ha Bélnen összegyűjtötték az adókat és illetekeket, a pénz hetvenöt százaléka az övek maradt, és megoldották a gondjaikat.” (*Adevărul de Arad*, 2001. dec. 12.)

Radu Pănușoiu, 40 éves: „Törődjön ki-ki a saját dolgával, hagyjanak minket békén. Legyünk mi Erdély, nem Magyarországhoz csatlakozva, de másokkal se legyen dolgunk. Az egész focibajnokság az övek, pedig a mi B osztályunk erősebb, mint az ő A osztályuk.” (*Adevărul de Arad*, 2001. dec. 12.)

Călin Sabău, 24 éves, végzett: „Gazdaságilag lehet, hogy jobb volna, mint most, csak hogy ez a kérdés, legalábbis eddig, nem gazdasági, hanem etnikai szempontból merült fel. Közigazgatási szempontból, ha okosan csinálnák, lehet, hogy jó dolog sülné ki a regionalizálásból, de nem hiszem, hogy most valaki képes lenne megvalósítani.” (*Jurnal Biborean*, 2001. dec. 13.)

Vasile Neagu, 70 éves, nyugdíjas: „Ha megcsinálnák a regionalizálást, de nem úgy, ahogy az RMDSZ vagy más párt akarja, vagyis nem etnikai alapon, akkor az jó dolog lenne. Pénzügyi-gazdasági szempontból a regionalizálás olyan megoldás, amely kedvező lenne, legalábbis nekünk, akik ebben az övezetben élünk. De ismét-

lem, ezt a kérdést nem etnikai úton kell felvetni.” (*Jurnal Biborean*, 2001. dec. 13.)

Gheorghe Neguț: „Erdélyi polgártársaink frusztrációinak most nemzetiségüktől függetlenül közös forrása van. Ebben az országrészben az adók behajtása jobban történik, mint a munténiai smekkerknél, akik az adócsalások bajnokai, és a moldvaiaknál, akikől nem nagyon van mit behajtani. Ugyanakkor ezeknek a bevételnek nagyon kis része jut vissza ebbe a tartományba.” (*Evenimentul zilei*, 2001. dec. 22.)

Kovács Zoltán: „Egész Európa a regionalizálás, a szubszidiaritás, az önrendelkezés ugyanazon elvei alapján alakult ki. Ha nem azt akarják, hogy egy afroázsiai szövetségnek legyünk esetleg a tagjai, akkor minden jól meghatározott és a gyakorlat által igazolt európai értékek megvan a helye nálunk is. Elsősorban a mentalitás megváltozására van szükség, hogy ne kiáltás ki rögtön áruháznak azt, aki más véleményen van. Utána sok munkára és komolyságra. Meg a felelősség vállalására.” (*Evenimentul zilei*, 2001. dec. 22.)

Tudor: „Erdélyként örülök, hogy megszületett a regionalizálás terve. Az Erdélyben beszédett adók nélkül nem építenék fel a Bukarest-Constanța autópályát! Csak gazdasági autonómiáról van szó, nem Románia szétdarabolásáról! Sajnos, nem hiszem, hogy a terv életképes lenne, mivel sem Bukarest, sem Budapest nem óhajjt egy virágzó Erdélyt.” (*Evenimentul zilei*, 2001. dec. 22.)

I. Dorcu: „Vannak pozitív példáink a regionalizálásra: a németországi landok és a svájci kantonok. Ha több régió van, egyesek jobban fognak állni (gazdaságilag), mások rosszabbul, de nem úgy, mint most, amikor az egész ország rosszul áll. A vezetők megválasztásakor pedig csak néhány helyen hibáznak, nem mindenhol egyidejűleg. Alacsonyabb szinten a költségvetést könnyebb ellenőrizni, és ésszerűbben lehet felhasználni.” (*Evenimentul zilei*, 2001. dec. 13.)

Voicu Mager mérnök professzor, Bukarest: „Mielőtt részt vennénk az európai vetélkedésben, talán nem ártana, ha a románok közt rendeznénk versenyt. Természetesen a regionalizálás nem gyógyítja ki minden betegségből a román társadalmat, de talán hozzájárul majd ahhoz, hogy legalább bizonyos betegségeinktől megszabadulhassunk a polgári ellenőrzés révén, amelyet könnyebb megvalósítani, ha kisebb területekről van szó, mint országos szinten. Ott volna még a régiókat vezető szervek hatáskörének kérdése. Véleményem szerint a védelemnek, a külpolitikának és bizonyos törvényeknek a központi kormány hatáskörében kellene maradniuk. A többi tekintetben az onban minél szélesebb körű autonómiára volna szükség, ugyanakkor a lehető legnagyobb mértékben korlátozni kellene a »regionális« szinten megválasztottak kiváltságait.” (*Evenimentul zilei*, 2001. dec. 22.)

Ovidiu Naboi, Evenimentul zilei szerkesztője: „A szerkesztőségbe érkezett rengeteg olvasói levél és e-mail üzenet számos pró és kontra érvel tartalmaz. Mindez azt jelzi, hogy Románia közigazgatásának átalakítása és a helyi autonómia kérdése a közvélemény jelentős részét foglalkoztatja. Másfelől a civilizált mód, ahogyan olvasóink a kérdést megközelítették, arra enged következtetni, hogy az egyszerű állampolgár képes nyugodtan tárgyalni olyan dolgokról is, amelyek politikuskörökben tabutémáknak számítanak. Az olvasóinktól érkezett üzenetek szerint a regionalizálásról folyó vita hasznára Romániának, és semmiképpen nem jelent nemzetárulást.” (*Evenimentul zilei*, 2001. dec. 22.)

Mit mond a pártsajtó

Cronica Română: „A román állam nemzeti (nem pedig »regionális« vagy föderatív) jellegére vonatkozó cikkely nem lévén módosítható, minden olyan akció, amely a megváltoztatására irányul, az alkotmány eltörlésére, tehát az államrend megváltoztatására buzdít. Ami büncselekményt jelent, a büntető törvénykönyvnek megfelelően, ennél fogva az ügyészség hivatalból eljárást indíthat, és megkezdheti a büntető eljárást. A főügyészség azonban alszik. Nem veszi észre, hogy olyan üszkösödésről van szó, amely egyre jobban kiterjed, nem észleli az »értelmiségi« és »civil« megokolások vékony leplét, amely tulajdonképpen büntetendő cselekményt takar: Erdély problémává tevését.” (Răzvan Voncu: *Somn ușor, Parchet General* [Szép álmokat, főügyészség!], 2001. dec. 12.)

Țimpul 7 zile: „... kérdezzük, meddig engedi a román állam saját alkotmányának és törvényeinek megcsúfolását? Meddig tűri el anélkül, hogy visszavágna, az agressziót önnön lényé ellen?” (Adrian Riza, *Hungarismul în ofensivă. Ultima operație: »Memorandumul regionalizării* [Offenzívában a hungarizmus. Az utolsó hadművelet: a regionalizálás »Memoranduma«], 2001. dec. 19 – 2002. jan. 1.)

România Mare: „A Provinciá-sok nyilatkozata meghalad mindent, amit eddig Romániának mint államnak a szétbomlásztásával kapcsolatban kitaláltak (...) nem többet és nem kevesebbet kér, mint Románia állami létének megszüntetését. Immár nem két megyéről van szó, még csak nem is a magyar autonóm tartományról, amelynek minél nagyobb részt kellene elfoglalnia Erdély területéből. A román állam provinciákra történő felosztását javasolják, ily módon a magyarok nem csupán Erdély egy részére tehetik rá a kezüket, hanem az egészére. Meghallgattam két román, aki aláírta a nyilatkozatot, és nem akartam elhinni, hogy egy román ilyen messzire elmehet a meg-

Folytatás a 13. oldalon

„...milyen Erdélyt akarunk...”

Kolozsváron, 2001. december 8-án megbeszélést tartott a Provincia-csoport, és konszenzusos alapon elfogadta a Románia parlamentjéhez címzett Memorandum szövegét. Ezt követően beszélgetésre került sor a Memorandumban foglalt eszmék kapcsán. A beszélgetésen részt vett Bakk Miklós, Al. Cistelean, Caius Dobrescu, Hadházy Zsuzsa, Molnár Gusztáv, Ovidiu Pecican, Traian Ștef, Szokoly Elek a csoport részéről és Bányai Péter, Snaranda Euache, Ioan Mușlea, Székely István, Szilágyi N. Sándor meghívottként.

Molnár Gusztáv: Mit gondoltok, mi lesz a pártok reakciója a Memorandumra?

Bányai Péter: A PD és a PNL kitérnek majd, minimalizálni fogják jelentőségét. Nem fogják támadni, de sem pozitív, sem negatív értelemben nem vitatkoznak majd komolyan. A PRM nem érdekel bennünket. Tehát két párt marad, a PSD és az RMDSZ, de az RMDSZ-től sem várok túl sokat. A vitára igent fog mondani, tehát pozitívan közelít majd meg a kérdést, de óvatosan és minimális nyilvánossággal. A nagy kérdés a PSD. A Memorandum szövege, első olvasatra, nehezen megtámadhatónak tűnik. Nem könnyű tehát előre látni a kormánypárt reakcióját. Nyilvánvaló, hogy ebben a pártban komoly belharok folynak. Reakciója tehát a belső erők közti viszonytól függ. Nem hiszem, hogy tapsra számíthatnánk a részükről, de nagyon kíváncsian várom, hogyan fognak válaszolni. Néha provokálni kell őket, hogy lásd, mi a véleményük a minket érdeklő kérdésben, és nem szabad hagyni, hogy kétértelmű magatartást tanúsítsanak.

Molnár G.: Lehet, hogy a PSD Bihar megyei szenátorának, Liviu Maior professzornak egy szövege, amelyre Traian hívta fel a figyelmünket, bizonyos mértékig megvilágítja a PSD álláspontját.

„...amit mi ajánlunk, az a tabuk nélküli vita...”

Traian Ștef: Nagyon kíváncsi vagyok én is, nem annyira a PSD, mint inkább a PNL reakciójára. Mert a bihari PNL képviselőjétől kaptunk néhány visszajelzést a PSD újraközpontosító politikájára vonatkozóan. A Provincia-ban is írtunk arról a lobbizásról, amelyet a Bihar megyei képviselők fejtettek ki az Erdélyen áthaladó gyorsforgalmi út érdekében. A különböző pártok erdélyi képviselőinek politikai nyilatkozatai nagyon hasonlítanak a Memorandum-ban foglalt bírálathoz. És egy, a PSD-hez közel álló helyi lapban, Liviu Maior Bihar megyei szenátor éppen december 1-jén közölt egy cikket, Egy erdélyi regionális stratégia szükségessége címmel. A Ioan Rus miniszter által ismertett dokumentum is újságoknak megküldött szöveg volt, vagyis egy kidolgozott szöveg, amely azt bizonyítja, hogy a PSD-ben valóban létezik egy erdélyi vonal, és még Ioan Rus is valószínűleg csak azért utalt előadása végén a székelyföldi megyékre, hogy eleget tegyen a másik fél elvárásainak. Tudom, hogy minden erdélyi képviselő elégedetlen bizonyos dolgokkal. Nem hiszem, hogy ők túl kritikusan tekintenek kezdeményezésünkre, az is lehet, hogy nem is fognak nyilatkozni, hanem ráhagyják azt a többi képviselőre és a pártfőnökökre. A PNL reagálását azért várom nagy érdeklődéssel, mert képviselőinek nagy része erdélyi, és nagyon jól látja a helyzetet. A párt Bihar megyei képviselője nagyon hevesen kikelt a költségvetés ellen, az ellen, ahogyan a központ leosztja a pénzeket, és az ellen, hogy egyes intézmények központját máshova helyezték, anélkül hogy tekintetbe vették volna a megye hozzájárulását. Elsősorban a megyéről beszélt, de amit mondott, nagyjából minden erdélyi és bánáti megyére vonatkozik. Érdekes lesz tehát megnézni, ismerve ezt a hozzáállást, hogyan reagál majd a PNL. Ami pedig a PSD-t illeti, bár nagyon jól emlékszünk Năstase miniszterelnök nekünk szóló üzenetére, leplezett vagy leplezetlen fenyegetéseire, lehet, hogy ő is megértette, nem a regionalizmus- és magyarellenesség szerez számára szavazatokat Erdélyben.

Caius Dobrescu: Abból az itt megfogalmazott gondolatból indulnék ki, hogy a PSD-ben valóban létezik egy szakadás. Nem tudom, nem egy átfogóbb folyamat jele-e ez, amely minden pártnál tetten érhető, és amely a Traian által említett regionális érdekek függvénye is. Például az erdélyi pártszervezetek, az erdélyi képviselők kezdik pontosabban megfogalmazni helyi és regionális érdekeiket, és kezd kialakulni bennük az az érzés, hogy ők mégis egy közösséget képviselnek, és nem a központ által mozgatott egyszerű bábfigurák. Másrészt valószínű, hogy nemzedékek közötti szakadástól is szó van, mert nyilvánvaló, hogy egyes politikai személyiségek, akiknek egyfajta politikai kultúrájuk van, akik egy bizonyos mentalitásban nőttek fel, teljesen képtelenek arra, hogy ebből kilépjenek, és más vonatkoztatási rendszerben újragondolják a dolgokat. Persze a PRM-ről itt nincs értelme beszélni. Ez a párt a civil társadalmon kívül helyezkedik el, és voltaképpen fenyegetést jelent a parlamentári demokráciára, mert szembe fordul az alkotmánnyal és az ország törvényeivel. Mi a viszonylag megfontolt és viszonylag rugalmas politikai rendszerről beszélünk. Másrészt azonban feltehető a kérdés, hogy azt a feszültséget, amiről beszéltek, nem lehet-e mással is magyarázni, hogy nem a kormánypárt egensúlyozásáról van-e szó az Európai Unió által gyakorolt nyomás és a között a belső nyomás között, amely az

ilyen jellegű mozgósító üzenetekre még érzékeny, a várható reformoktól megijedő szavazók részéről jön. És akkor ezek a következtetések nemcsak a belső feszültségnek, hanem ennek a baletnek, ennek a reálpolitikának is kifejezői. És ha ez így van, akkor feltehető, hogy a nyilvános reakció rossz lesz. Annál inkább, mert ők valóban komolyan tenni akarnak valamit a decentralizálás érdekében. Megtörténhet, hogy a dolgok éppen úgy forduljanak, mint – ahogy mondják – Németországban is történtek a dolgok: Bismarck volt az, aki tett bizonyos lépéseket annak érdekében, hogy Németország szociális országgá váljék, miközben súlyos vádakkal illetve és hevesen elutasította a német szociáldemokráciát. Nagyon valószínű, hogy a PSD is így reagál majd, vagyis vádaskodni fog, hevesen elhatárolja magát, hogy aztán tíz nap múlva ugyanazt mondja, kijelentve azonban, hogy nem tesz mást, mint védi az egységes nemzetállamot. És valószínű, hogy ez lesz a PNL nyilvános reakciója is. De amit Traian mond, az más értelemben nagyon jelentős. Lehetnek érdekcsoportok, lehetnek helyi politikai erők, amelyek magatartása más, amelyekkel más viszonyítási térben más típusú kapcsolatot alakíthatnánk ki. De javaslatunk nem mellőzheti azt a tényt, hogy Romániában a mindenkit érintő határozatokat a politikai osztályon belül hozzák. A mi politikai osztályunk elég féltékeny, hajlamos görcsösen ragaszkodni ahhoz, ami úgymond csakis őt illeti meg, nehogy az ilyen kérdésekről nyilvános vitát folytassanak. Amit viszont mi ajánlunk, az a tabuk nélküli vita azokról a lényegbevágó kérdésekről, amelyek valóban az egész közösséget érintik. Ugyanakkor az ezeknek a kérdéseknek a „publikálására” vonatkozó elutasító reakció elég pervers egymáratevődése is a nyilvános közigazgatásnak és a biztonságpolitikának. Sokan hiszik azt, hogy a központosítás nagyobb biztonságot jelent, mintha csak védelmi politika lenne, a közigazgatás pedig a hadsereg része. Ez a képzettársítás létezik, és ahelyett hogy a megfelelő közigazgatás és a közösségek jóléte lenne a cél, a közigazgatás a biztonság és a terület fölött gyakorolható hatékonyellenőrzés eszközének tekintik. Holott ez más szint, és a kettőt el kell választani egymástól. Ez is olyan nehézség, amellyel számolnunk kell. De azt hiszem, érdekes lesz megfigyelni, mi történik, mert adott pillanatban átszakad néhány gát, és lehet, szerencsénk lesz kifogni egy ilyen pillanatot.

„Az Európai Unió határán mindenhol és elkerülhetetlenül mikroregionális gazdasági forrongás következik be”

Molnár G.: István, elnézést a provokációért, de kevesen vannak, akik nálad jobban ismernék az RMDSZ működését, mint te, és a különböző szinteken benne tevékenykedők gondolkodásmódját. Mit gondolsz, hogyan reagál majd az RMDSZ a Memorandum-ra, lévén, hogy az szövetségnek az évek során kidolgozott programjaiban sok minden közös az általunk javasoltakkal?

Székely István: Az RMDSZ gyakorlatilag magának ismeri el a regionalizálás programját vagy legalábbis annak néhány fontos részét. Azokat, amelyek a bizonyos értelemben Erdélyt megjelenítő érdekcsoportba tartoznak. Figyelemre méltó ebben a vonatkozásban az RMDSZ álláspontja, amelyet december 7-én, az alkotmány elfogadásának 10 éves évfordulóján fogalmazott meg. Itt van előttem Székely Ervin Bihar megyei képviselő beszédének a szövege, amelyben szó van „a prefektusok hatáskörének csökkentéséről és a megyei és helyi tanácsok hatáskörének ezzel párhuzamos növeléséről, annak a jognak az egyértelmű elismeréséről, hogy a közigazgatási-területi egységek régiókba szerveződjenek.” Nagyon világos üzenet ez, de én nem hiszem, hogy az RMDSZ túl messze menne ebben az irányban, mert nagyon jól tudja, hogy azzal sokat árthatna ennek a gondolatnak. Azt hiszem tehát, hogy törvényhozási téren támogatni fog, és meg fog szavazni minden olyan törvényt, amely ebbe az irányba mutat. De nem hiszem, hogy politikai téren kiáll majd érte, nem lesz a gondolat zászlóvivője...

Bakk Miklós: Néhány kiegészítést szeretnék tenni annak a résznek a történetére vonatkozóan, amely ezzel kapcsolatban az RMDSZ programjában szerepel. 1999-ben szakértőként részt vettem Csíkszeredában az RMDSZ-kongresszust előkészítő megbeszélések egy részén, amikor az Erdély regionális érdekeinek támogatására vonatkozó fejezetet bevették a programba. A kongresszust előkészítő Szövetségi Képviselők Tanácsának ülésén a szövetség egyik vezető politikusa, Verestóy Attila, a kezdeményezés ellen nyilatkozott. Vannak olyan hangok az RMDSZ-ben, amelyek szerint az udvarhelyi szenátor centralizmus támogató véleménye a kormány szinten befolyást gyakoroló gazdasági körökkel való kapcsolatának következménye. De a kongresszusi szavazáson végül biztos többséggel ment át ez a pont. Ami Székely Ervin nemrég tett felszólalását illeti, azt hiszem, az nem annyira annak a politikai motivációnak köszönhető, hogy a politikai viták között felvegyék Románia regionalizálásának kérdését, mint inkább egyes Kovászna megyei eseményeknek. Az utóbbi időben a Kovászna megyei prefektus – meg kell mondanom, törvényellenesen – bojkottálta az úgynevezett mikrorégiók megalakítását, amelyeket bizonyos európai pénzalapok megszerzése érdekében akartak és kellett volna megalakítani. A helyi tanácsok mikrorégiókba való tömörítésének gondolata tehát nem azonos a politikai régiók gondolatával, amelyeket mi a Memorandum-ban megfogalmaztunk. Az előző a helyi tanácsok joga, amit a Strasbourg-i Charta fogalmaz meg, és amely nem von maga után alkotmány módosítást. Azt hiszem, itt egy konjunkturalis megnyilatkozásról van szó, a regionális gondolat leplezett, „enyhe” támogatásáról, és nem lehet ebbe az irányba tett határozott lépésként értelmezni. Érdekes azonban, hogy ezek a jelzések – gondolok itt Székely Ervin felszólalására és a bihari képviselők álláspontjára, amit Traian említett – éppen Biharból érkeztek. Ez, szerintem, nem véletlen. Azt hiszem, hogy a határon túlról jövő hatás erős lökést jelent a regionalizmus felé, s ez a befolyás csak erősödik majd 2004 után, amikor Magyarország már tagja lesz az Európai Uniónak. Az Európai Unió határán mindenhol és elkerülhetetlenül mikroregionális gazdasági forrongás következik be, és egyelőre nem tudhatjuk, ez hova vezet. Két lehetséges irány van. Az egyik, ami most látható: a pártok kezdik érezni, hogy valami történik, és ők maguk fogalmazznak meg álláspontokat ezzel kapcsolatban. Ezt egyelőre még ügyetlenül és makacsodva teszik, mint ahogy a PSD is, amely összefonja a regionalizmust a nacionalizmussal, és néha kimondottan nevesítéses módon újrafogalmazza eredeti álláspontját. A másik lehetséges irányvonal azokhoz a hipotézisekhez kapcsolódik, amelyeket mi kezdtünk megfogalmazni, amikor a Provincia-ban a transznetikus párt gondolatát vitattuk. Itt elsősorban egy új nemzedék megjelenésére gondolok, arra a szakadásra, amelyet ez a különböző pártokban okoz, és amelyről Caius beszélt. Ez komoly feszültségeket válthat ki a pártokon belül, és arra készítheti a fiatalokat, hogy otthagyják a régi pártokat. Így kialakulhatna egy fiatal politikusközből álló kritikus tömeg, amely végső soron új politikai erő megjelenéséhez vezethet.

T. Ștef: Szkeptikus vagyok az RMDSZ-t illetően. Az utóbbi időben, legalábbis Nagyváradon, ellenkező irányba halad. A helyi tanácsban a PSD-vel szövetségzett, együtt leváltották az RMDSZ-es alpolgármestert, a parasztpárti szintén. Ezt egy PSD-sel helyettesítették, az előbbi pedig olyanvalakivel, aki a Bihar megyei RMDSZ-elnök vállalatától jött. Az RMDSZ-ben is vannak érdekcsoportok. Ha a regionalizmus kérdésében az érdekcsoportok általában az általunk előre látott irányba mennek, az az érdekes, hogy az RMDSZ-ben ezek a PSD-vel párhuzamosan haladnak, ha ugyan nem gyakori átfedésekkel.

Molnár G.: Érdekes gondolatnak tűnik, látom, Péter is egy véleményen van veled. Ami az RMDSZ-t illeti, azt hiszem, nem kerülhetjük meg a Reform Tömörülés kérdését. Köztudott, hogy ebben az alakulatban adott pillanatban megjelent a regionalizmus és az erdélyi román–magyar partnerség gondolata. Persze, nem függetlenül egy szakértők hatásától. Ott voltam én is a csíkszeredai RMDSZ-kongresszuson, és nagyon jól emlékszem azoknak az RMDSZ-es politikusoknak a megrökönyödésére, akik a kormány tagjai voltak, s így a „központot” képviselték. „Mit akartok ezzel az Erdélyben belüli párbeszéddel? – kérdezték. – Nálunk a párbeszéd folyamatos, a partnerséget a kormányban gyakoroljuk.” Nem fogták fel, hogy itt másról van szó, a regionális perspektíváról. Az erdélyi román–magyar partnerség gondolata azonban nyilvánvalóan pozitív és vonzó volt, hogy a küldöttség többsége elfogadta és megszavazta, anélkül hogy figyelembe vette volna az RMDSZ-en belüli különböző csoportok sajátos érdekeit. Kedvező pillanat volt ez a regionalizmus gondolata számára az RMDSZ-ben. A másik kedvező pillanat az elnöki és parlamentáris választásokkor adódott, amikor a Markó–Frunda csoport menet közben felvállalta ezt a gondolatot, nehogy a Reform Tömörülés megelőzze, és hogy szilárdabb társadalmi alapot teremtsen magának. De most az az érzésem, hogy a Reform Tömörülés kicsit felhagyott ezzel a témával. Úgy

tűnik, hogy „a Kárpát-medence összes magyarjának egyesítése”, ami a magyarországi kormánypárti kedvenc jelszava, jobban érdeklő a Tömörülést, mint az erdélyi román–magyar partnerség. Körülbelül tíz nappal ezelőtt Smarandával részt vettem Bukarestben a Pro Europa Liga egyik konferenciáján, ahol Toró Tibor, a Reform Tömörülés elnöke, a szövetség vezetőinek „kollaboracionista” vonalát bírálva, az autonomista vonal mellett állt ki, s az autonomizmust – nekem legalábbis ez volt az érzésem – etnikai értelemben vette. Bizonyos hatáskörökről beszélt, amelyeket a központ egyenesen a nemzeti közösségeknek kellene hogy átadjon. Nos, ha figyelmesen olvassuk a *Memorandum* szövegét, a hármas pontnál észrevehetjük, hogy a hatáskörök leosztása nem a nemzeti vagy etnikai entitások szerint történe, hanem területi entitások szerint. Összefoglalva, azt mondanám, hogy az RMDSZ esetében jelenleg egyfajta megfeneklés tapasztalható. A Markó-csoportosulás teret veszít, mert semmi új üzenete nincs, védekezésben van, Bukarest és Budapest között ingázik, a Reform Tömörülésnek pedig nincs koherens régiópárti diskurzusa. Inkább nemzeti diskurzust folytat – nem mondom, hogy nacionalistát – abban az értelemben, hogy majd minden igényét nemzeti fogalmakban fejezi ki. Nyilvános beszédében a csoport legtöbb képviselője – néhány figyelemre méltó kivételtől eltekintve – gyakorlatilag elhagyta a politikai regionalizmus terrénját.

Bakk M.: Az erdélyi románokkal való stratégiai partnerség gondolata Szilágyi Zsoltól származik, a programnak az erdélyi regionalizmusra vonatkozó fejezetét pedig én fogalmaztam meg, és miután a Reform Tömörülés magáévá tette, kezdeményezésére a kongresszus megszavazta. A Reform Tömörülés számára a döntő pillanat, amikor a nemzeti autonómia és a regionális érdek, valamint az erdélyi románokkal való stratégiai partnerség gondolatát követő erdélyi program közti – lehet, nem végleges – választást megtette, az volt, amikor az elnökválasztás előtt Tőkés László mellé állt, és nem Kolombán Gábor mellé. Az RMDSZ-nek, Frunda György személyében, volt már egy kvázimegvezetett jelöltje, és a Reform Tömörülésnek két alternatíva között kellett választania, hogy ellenjelöltet javasoljon: Tőkés László, a konzervatív vonal képviselője és Kolombán Gábor között, aki nagyon jó exponense lett volna a regionalizmus gondolatának. Azt is el kell mondani, hogy az RMDSZ programjában benne maradt a nemzeti autonómiára vonatkozó fejezet is, tehát nemcsak a Reform Tömörülés viselkedésében, hanem magában a programban is kettősség, ellentmondás vagy meg nem felelés van. De ezt soha nem beszélték meg az elméleti műhelyekben, sem az RMDSZ belső vitafórumain. Akárhogy is, elhagyva a Kolombán-opciót – amelyet, egy adott pillanatban úgy tűnt, hogy már felvállaltak – ez az alternatíva súlytalanná vált, ami nem következett volna be, ha egy olyan jelentős személyiség támogatását élvezte, akinek diskurzusa és felkészültsége megfelelő lett volna ahhoz, hogy a regionalizmus alternatívájának exponense legyen.

Molnár G.: Szeretném, ha más irányba is kiterjesztenék a beszélgetést. Lehet, észrevettétek, hogy a *Memorandum* címzettje nemcsak Románia parlamentje, nemcsak az itteni politikai pártok, hanem az Európai Parlament és az Európai Unió belüli Regionális Bizottság is. És még megemlíteném, hogy nyilvánosságra hozatala egy Románia számára különleges pillanatban történik, amikor az Európai Unió országaival szembeni vízumkötelezettség kérdése megoldódott. Pozitív pillanat, amelynek a jelentőségét természetesen nem kell eltúlozni, de akárhogy is, ezután senki nem mondhatja, hogy Európa mellőzi Romániát. Ha egy ilyen pillanatban lépünk nyilvánosság elé egy régió- és Európa-barát diskurzussal, nagyon nehéz lesz azt a szemünkre vetni, hogy az állam aláaknázását készítjük elő.

„... számíthatunk a regionalizmusért való vetélkedés megkezdésére”

Smaranda Enache: Azt hiszem, hogy a vízumkötelezettség megszüntetésével egy időben számíthatunk arra, hogy Románia politikája, inkább, mint bármikor, Európa-barát lesz. És ebből a szempontból igaz van Gabriel Andreescunak, aki azt mondja, hogy csupán most kezdődik Románia valós integrálódásának első éve. Az Európai Unió belüli régiók létezésének lehetőségét már leszögezték. Igaz, nem minden állam látja egyformán a regionalizmus kérdését, de európai szinten pontos modellje van a régiók intézményesülésének. És azt hiszem, létezik a minél több dimenzióban való gondolkodás európai képessége is, a regionális, országos és országok feletti dimenzióban való gondolkodás képessége, anélkül hogy ez feltétlenül káros konkurenciát teremtene a szintek között, bár mindig megvan közöttük a versengés az erőforrásokért és a hatáskörökért. Azt hiszem, hogy amint mi tudjuk, tudja Brüsszel és Bukarest is, hogy mihamarabb Románia közeledik az Európai Unióhoz, és taggá válhat, több szinten is integrálódhat, vagyis több intézmény tagja lehet. Ez több alapot, több segítyt jelent. Tehát feltételezhető, hogy a PSD is, amely hosszú távú versenytárs, és amely a miniszterelnök és nemzedéke szintjén az európai modellekből ihletődik, és párbeszédet folytat velük, még ha nem is túl nyíltan (hiszen még le kell győznie egy párton belüli ellenzékét és egy gondolkodásbeli, mert tízenkét éven át Európa-ellenes érzéseket táplált be a román közvéleménybe, és most meg kell tennie a nagy fordulatot), készülődik az összes európai intézménybe való beágyazódásra. Mert onnan is jön pénz. Világos, hogy nem kell olyan ellenállásra számítanunk, mint amilyenre számítottunk volna néhány évvel ezelőtt. Ioan Rus nyilatkozatával azt akarta jelezni, hogy ha Erdélyben létezik egy regionális

elvárás, a PSD ennek is hajlandó megfelelni. Politikájuk nagyon ki-fejlődött, a központban is a széleken is ők sepernek, megvan ez az alkalmazkodóképességük. Az Európai Unió jogosan várja el, hogy a jelölt országok, belépésükkor, rendelkezzenek olyan struktúrákkal, amelyek kompatibilisek az Unió belüli régiókkal. Így Brüsszelnek is érdeke, hogy segítse a román regionalizmus fejlődését. De a román pártok érdeke is ez lesz, és itt kitérnék egy kicsit a pártokra. A legmeglepőbb a PNL magatartása, amely képtelen elérni a vonatot, amely nem támaszkodik már a szakértői véleményekre, mi több, el is utasítja azokat. Ebből a szempontból nem számíthatunk arra, hogy általában az ellenzék nagy megértést tanúsítson a *Memorandum* foglaltakkal szemben. A PD a választási győzelemre összpontosít, amelynek forrása Basescu polgármesteri sikere lenne. Az RMDSZ-t valószínűleg mindaddig zavarni fogja a regionalizmus fejlődése, amíg a regionalisták nem tisztázzák pontosan értékrendszerüket. Az értékrendszer és a regionalizmuson belüli opciók nem elég pontos meghatározása a regionalizmusért versengők érdekeit szolgálja. A jelen pillanatban a PSD részéről csupán azért érkezik negatív válasz a *Memorandum*-ra, mert az éppen olyan átfogó, épp annyira kevésbé konkrét, mint a saját üzenete. Az RMDSZ-t is zavarni fogja, mert a transztnikus gondolat következménye az lehet, hogy hosszú távon az RMDSZ eltűnik a központi parlamentből, ha ugyanis Erdélyben megjelenik a regionális parlament, az valószínűleg nagyrészt kielégíti majd a magyar közösség politikai elvárásait, mert a magyarok Erdély lakosságának több mint 20%-át alkotják. Azt hiszem, hogy egy olyan regionális üzenettel lehet versenybe szállni, az az üzenet lehet csak képes arra, hogy megtalálja a saját helyét a PSD által már kisajátított regionális trendben, amely világosabban megfogalmazza, hogy milyen Erdélyt akarunk. Mert, pár-huzamosan a PSD javasolta regionalizmussal, „Drakulalánd” típusú dolgokat is láthatunk, amely nemcsak kulturális mérénylet, hanem aranybánya is, pénzforrás a párt számára. Vagy az erős erdélyi ortodox előretér, ortodox intézmények és kolostorok létrehozását, amely megváltoztatott bizonyos regionális egyensúlyokat. Amíg a *Memorandum* üzenete általános, azt hiszem, a válasz nem lesz túlságosan erőszakos, mert ebben a formában és ebben a szakaszban nem jelent túl nagy fenyegetést a többi regionális üzenet számára. Tehát azt hiszem, hogy a mai naptól számíthatunk valamiféle, a regionalizmusért folyó versengés megkezdésére, mert a regionalizmus csupán eszköz. Milyen régiót akarunk? Ez a kérdés vejele. És erre eddig nem sokan válaszoltak. Talán a PSD mégis. Mert azt mondta: olyan régiót akarunk, drágáink, amely tetszedjék a régió 80%-ának, és a 20%, amelyiknek nem tetszik, fenn akarja majd tartani a jelenlegi egységes nemzeti rendszert, hogy mégis legyen néhány képviselője a központi parlamentben.

Ioan Muslea: Ma indult meg a napi két órán át tartó regionális televíziós adás Erdély számára. Láttam az Önök *Memorandumát*, s meg kell mondanom, hogy józanul, hidegen mérlegelve a dolgokat ebből a szempontból a hetes pontot én megoldottam vélem. Elhoztam a táblázatot is, amelyből látni lehet, hogy a program kb. 25%-a magyar nyelvű, napi fél óra német nyelvű, negyed óra a zsidó kultúrának szentelt műsor, és – abszolút újítás – negyed óra a cigányoknak szól. A többi talk-show, ami magától értetődően megoszlik a román és a kisebbségi szerkesztőségek között. Más különben, ezt a regionális televíziót már korábban besorozták az Európa Tanács Regionális Televíziói közé, lényegében teljesen alaptalanul, mert a regionális jellegből csak a név volt meg. Állandóan egész Romániának közvetítettünk, lehetetlen reggeli órákban, katasztrófális nézettséggel. Tiszta szívből remélem, hogy ez az új megoldás eredményes lesz.

Molnár G.: Sok sikert kívánunk!

Szokoló Elek: Mindenekelőtt, ami a *Memorandum*nak a politikai pártok általi fogadtatását illeti, el kell ismernem, hogy nem vagyok túlságosan optimista, bár lényegében azt hiszem, hogy két fogadtatási lehetőség van, két olvasat – egy optimista és egy pesszimista. Kezdem a pesszimistával. Azt hiszem, hogy a pártok, első sorban a PDSR – engedjétek meg, hogy továbbra is PDSR-nek nevezem – inkább csak féltékenységből, a politikai osztály általános féltékenységből, el fogja utasítani a *Memorandumot* és a regionalizmus gondolatát. Minden pártnál, még a nem parlamenti pártoknál is, megtaláljuk a centralizmust és a centralizmus által nagyon mélyen átitatott kultúrát és gondolkodásmódot. Áttérve az optimista olvasatra, mindaddig, amíg a román társadalom képtelen felegyőzni a gazdasági, társadalmi stb. mélypontról, amiben most van, szüksége van egy mozgó erőre, ami egyelőre nem létezik. A regionalizmus lehetne ez az erő. Erre utalt Ioan Rus is széleskörűen mediatisztált beszédében.

Szilágyi N. Sándor: Természetes, hogy mi most azért gyűltünk össze, hogy racionális fogalmakkal beszéljünk erről a kérdéstről.

A *Memorandum* fogadtatására gondolva figyelembe kell azonban vennünk, hogy nem elvont emberek fogják azt olvasni, nem is szakemberek, hanem emberek, egészen egyszerűen emberek.

Ovidiu Pecican: Lehet, hogy a szakemberek egy bizonyos csoportját mégis érdekelni fogja...

Szilágyi N. S.: Ők is emberek, nem? Tehát emberek, akiknek eszükön kívül érzelmeik is vannak, félelmeik, mindenféle komplexusok, és olvasói közül nem mindenki mozog otthonosan ezen a területen. Mikor ezt mondom, akkor, sajnos, a parlamentben ülő politikusok nagy részére gondolok. Ebben a közegben kell elképzelnünk a *Memorandum* fogadtatását, mert nyilvánvaló, a félelem, a gyanakvás, az érzelmek nem politikai kategóriák, de alakítják azt a szavazótábor, amelyre minden pártnak tekintettel kell lennie. Gondoljunk az alkotmány tíz évvel ezelőtti parlamenti vitájára. Azóta tíz év telt el, az évek elmúltak, az emberek maradtak, és nem változtak meg annyira, mint az várható lett volna. Bizonyos területeken nagyobb mértékű a pozitív irányú fejlődés. Akkor ott láthattuk, hogy vannak fogalmak, amelyeket egyszerűen szakralizáltak. Az egységes nemzetállam például nem úgy jelent meg, mint egy politikai kategória, hanem mint valami szent dolog. Legvilágosabban és legösszefüggőbben egy – akkoriban FSN-s – képviselő fogalmazta meg, mi-ért olyan fontos, hogy Romániának egységes nemzetállamként való megfogalmazása szerepeljen az alkotmányban. Ez a képviselő azt mondta, hogy számára érthetetlen, hogyan kérdőjelezheti ezt meg bárki is, mikor az „egységes nemzetállam” minősítés éppen úgy hozzátartozik Romániához, mint a kereszt egy templomhoz. Ez volt

a leginkább a „tárgyhoz” kapcsolódó érv, mert pontosan a lényegét fejezte ki. És azon a szinten fogalmazták meg, amely szinten a kérdés fogadtatása is kialakul. Ha tehát ennek a *Memorandum*nak a fogadtatására gondolunk, nem szabad megfélemlenünk a helyzet ilyen vonatkozásairól sem. Következésképpen azt hiszem, hogy már magában a szöveg megfogalmazásában is tekintettel kellene lenni arra a környezetre, amelyben azt majd fogadják, és legalább egy helyen meg kellene jelennie annak, ami számunkra teljesen nyilvánvaló, hogy nem bomlik fel az ország, és hogy a létező országos intézmények fennmaradnak. Mert enélkül az, aki ilyen félelmekkel és előítéletekkel olvassa, csak régiókat lát, és különösen mikor meglátja majd a 8-as pontot – mindig a 8-as ponttal van baj – , hogy a regionális identitások felvállalása hozzájárul majd a transztnikus identitás kialakulásához... Akkor azt mondják majd, hogy ez az egységes nemzeti identitás szétrombolásához vezet, ez pedig az első lépés az ország feldarabolásához. Így fogják, sajnos, érteni...

Molnár G.: Egyetlen megjegyzést tennék ezzel a nagyon helyénvaló felszólalással kapcsolatban. Én nem tenném meg ilyen könnyen a logikai ugrást a parlamenttől a „tömegekig”. Nem hiszem, hogy abból, ahogy egyes képviselők fogadják majd a mi üzenetünket, szélesebb körre érvényes következtetéseket is levonhatunk. Lehet, hogy a helyzet éppen fordított. Nincs kizárva, hogy a „széles tömegek” ésszerűbben fogadják üzenetünket, sokkal normálisabban viselkednek a *Memorandum*ban felvetett kérdésekkel szemben, mint a politikai elit. Ismerünk ilyen helyzeteket Magyarországon történetébe is. A 20. század elején Magyarországnak fejlett polgári társadalmi volt, számtalan egyesülete, amelyek a legkülönbözőbb területeken működtek, de politikai elitje teljesen elszakadt a valóságtól. Igaza volt Adrian Severinnek, amikor néhány nappal ezelőtt azt írta egy, a *Ziua*-ban megjelent cikkben, hogy Magyarország nem Gyulaféhváron és nem Párizsban vesztette el Erdélyt, hanem azoknak a budapesti magyar politikusoknak az irodáiban, akik egy képzeletbeli világban éltek, és akiknek gözük sem volt az erdélyi valóságról, eszükbe sem jutott például, hogy tiszteletben tartsák az erdélyi románok nemzeti méltóságát... Előfordul, hogy nem az elit áll az élen, hanem éppen fordítva, az elit jóval elmarad a valós társadalmi folyamatoktól.

Fordította: HADHÁZY Zsuzsa

Jegyzet

A10-es és 11-es oldalon közölt fotók a kerekasztal-beszélgetésen készültek.

Caius DOBRESCU

Délkelet-Európa újrafogalmazása (2.)

Folytatás az előző számunkból

Délkelet-Európa modernizálásának kontrainitív módszere

„... az a gondolat, miszerint a régió a régi Skandináviához hasonlóan kidolgozhatná saját modernizációsmodelljét, jószerivel semmilyen visszhangra sem talál” – ez egyike Schöpflin professzor leginkább elgondolkodtató véleményeinek. Az első reakció a meglepődés. Szigorúan a román tapasztalatra támaszkodva valószínűleg azt mondanánk, hogy éppen a „sajátosság” volt a nyilvános viták fő témája a modernizációs folyamat kezdetétől az első világháború végéig. Úgy tűnik, Schöpflin professzor felfogásában választóvonal húzódik a Közép-Európa között, amelynek szellemi történetében brit típusú felvilágosodott konzervatívokat, vagyis a valós világ kulturális és társadalmi képéhez hasonított fokozatos fejlődés híveit találunk, és Délkelet-Európa között, ahol az erősebb modernizálókat csak a liberalizmus- és demokráciellenes etnikai fundamentalizmus ellensúlyozza. Ám – legalábbis a román helyzet azt mutatja – nem egészen így áll a dolog: a regátnak a brit konzervatív párthoz vagy a 19. század Közép-Európájának liberalizálódott konzervatívjaihoz ideológiai és politikai filozófiai szempontból nagyon hasonló konzervatív pártja volt. Hasonlóképpen, az erdélyi román intelligencia jogi és politikai gondolkodását nagymértékben befolyásolta az osztrák liberalizmus (egy konzervatív liberalizmus).

Ezek az intellektuális és politikai körök nagyon sokat beszéltek arról, amit ma a modernizáció hazai modelljének nevezhetnénk, olyan érvekkel verve vissza a liberálisokat, amilyenekkel Edmund Burke verte vissza a francia forradalom „modelljét”. A konzervatív párt 1922-es eltűnése után éppen azok a millenáris és parancsuralmi szemléletű liberálisok váltak a fokozatos fejlődés elméletének örököséivé és a gyors reformok ellenzőivé, akik a „régiszerben” radikálisok, az első világháború utáni demokratizálódási hullámban pedig konzervatívok voltak. De ez a történelmi tény önmagában véve nem érv Schöpflin professzor fentebb említett megállapításával szemben, hisz nagyon nehéz bizonyítani, hogy a politikai gondolkodásnak ez az iskolája, termékeny és meggyőző módon, ma is él.

Lehetne érvelni azzal is, hogy az utóbbi tíz évben a román fejlődési modell kidolgozásának szükségessége számtalanszor felvetődött a médiában, mi több, átvették a választási kampányok idején is. Éppen a skandináv modellhez mint követendő példához való viszonyítást találjuk meg Ion Iliescu 1990–1992 között tartott beszédeiben. Így hát Schöpflin professzor téved, amikor kijelenti, hogy a sajátos modell gondolata nem lett visszhangra a térségben. Ennek a gondolatnak nem a visszhangja hiányzik – a lényeg hiányzik belőle! Mert legtöbbször a kommunista korszak fejlesztési politikái mellett védőbeszédre korlátozzák, s így intellektuális és európai jellegű ürügyévé válik a román gazdaság piaci mechanizmusai végletekig halogatott pontos, csalás nélküli megvizsgálásának.

Tekintsük mégis, ahol lehet, elfogadhatónak az előző fejlesztési programok és politikák folytatásának gondolatát, és ne utasítsuk el a fokozatosság elvét csak azért, mert a kommunista párt közvetlen örököseinek számítók politikai körök támogatják. Ezek után is marad azonban egy nagy gond: különbséget tenni aközött, amit Schöpflin professzor „a modernitás délkelet-európai modelljének” nevez, és a régió politikusainak és technokratáinak planifikacionista gondolatai között. Hogy kifejtsem ezt az érvet, vissza kell térnem a megkülönböztetéshez, amelyet még a cikk elején tettem a „modell” fogalmának különböző értelmezései között, emlékeztetnem kell az ideális modell és a funkcionális rendszer, az ideológiai építmény és a spontán szerkezet közötti különbségre. A román viszonyok között a „modell” jelentése jóformán minden politikai megnyilvánulásban szinte elválaszthatatlan a projektől, az építménytől, a tervező hosszú távra vonatkozó elképzelésétől.

De vajon mit ért Schöpflin professzor ez alatt a „délkelet-európai modell” alatt? Mit gondol, kinek és honnan lennének forrásai és (ami nagyon fontos) legitimitása arra, hogy azt kidolgozza? Ha megfigyeljük az esszé mérsékelt evolucionista, türelmes, szkeptikus szellemét, akkor fel kell tételeznünk, hogy Schöpflin professzor semmiképp nem gondol az „általános akarat” újabb, végre „megfelelő” és „helyénvaló” megnyilvánulására. Sokkal valószínűbb, hogy a lényeg az összes szereplő között kialakult szabad kölcsönhatás/tárgyalás eredményeképpen létrejött elrendeződés, egy alanyi, viszonylagos modell, amely a lehető legszélesebb körű egysúlyt fejezi ki, vagyis elsősorban kézzelfogható és kielégíthető emberi szükségleteket foglal magában, nem pedig megfoghatatlan és értékelhetetlen vágyakat és szenvedélyeket.

De a modernitás modellfogalmának ilyenfajta értelmezése arra kényszerít, hogy újragondoljuk a fogalom „eszményi”, másik értelmezését is. Az egysúly, a spontán rend keresésének rendelkeznie kell valamilyen sajátossággal ahhoz, hogy mint modernet lehessen leírni,

és meg lehessen különböztetni a spontán rend más történelmi formáitól. E megkülönböztető jegyek, szerintem: éppen a vélemények sokféleségének demokratikus intézményesítése, a nyilvános, ésszerű viták, a közigazgatási intézkedések kijavításának lehetősége azok véleménye alapján, akikre vonatkoznak. Schöpflin professzor hosszadalmas társadalmi fejlődés folyamán látja ezt a mechanizmust, míg az én véleményem szerint ez a legfőbb feltétele egy működő rend felé vezető spontán fejlődés lehetőségének.

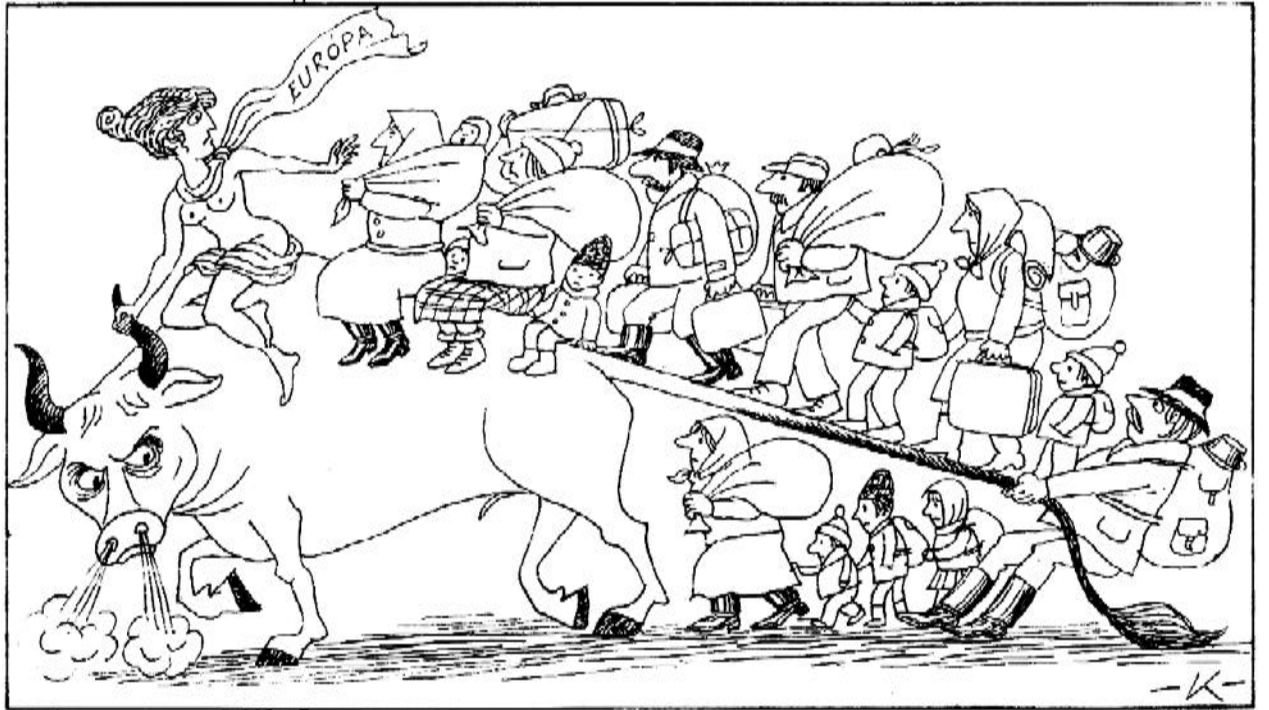
„A modernitás központi struktúrái – bonyolultság, változás és versengés a hatalomért – mindenütt megtalálhatók, de tartalmuk Délkelet-Európában nem azonos a nyugatival” – állítja Schöpflin professzor. Nagyon nehéz lenne nem egyetértenünk ezzel a véleménnyel. Szerintem azonban a hangsúlynak nem valamely társadalom sajátos különbségeire kellene kerülnie, hanem arra a képességére, hogy kezdetől asszimilálja a modernitás eme központi struktúráit. Amíg a sajátos helyi meghatározottságok az uralkodók, azok állandó, látszólag legyőzhetetlen akadályt jelentenek a modernizálás útjában. Mihely a modernitás politikai, jogi, intézményes alapjai határozottan le vannak fektetve, ezek a meghatározottságok konstruktív módon kezdhetnek el működni, sajátos formába rendezve az alapelemeket. De az alapok szintjén semmi sem sajátos mindabból, amit a délkelet-európai államok megvalósítottak: a nyilvános viták, a polgári feed-back-ek, a személyi autonómia intézményeit az egyetemes ésszerűség alapján kell létrehozni. A modernitásnak van egy erős előfeltétele, amely az egyenlőségek terének ésszerű, egyértelmű, egységes rendezését jelenti. Ahhoz, hogy a térségbeli társadalmak különböző típusú kultúráinak energiáit értékesíteni lehessen, és a haladás forrásaivá lehessen tenni őket, szükséges a nyilvánosság „kulturán túli” megalapozása.

Az hiszem, Schöpflin professzornak teljes egészében igaza van, amikor elidőzik a 19. századi Délkelet-Európában létrejött modern független államok jellegzetességeinél. Ez a később bekövetkezett fejlődések megértésének sokkal termékenyebb útja, mint azok az imagoi tanulmányok, amelyek végtelen aprólékossgal bizonyítják, hogy a Balkánról való nyugati elképzeléseket sokkal inkább magának a Nyugatnak a gazdasági képzelete diktálja, mint a valóság megfelelő megértése. Az ehhez hasonló „művelődési tanulmányok” azt sugallják, hogy a délkelet-európai államok elmaradottsága és működés-

vallásoknak. Ugyanakkor eltekintek attól is, hogy virtuálisan elképzelhetetlen olyan, önmagát komolyan vevő vallást találni, amely ne állítson saját maga által abszolútnak tartott igazságokat. Ami itt engem érdekel, az a „közös felelősség” híres kisjeje – ama meggyőződés, hogy az individualizmus nem verhet gyökeret Délkelet-Európa vallásos talaján. Ez a kérdés visszavezet a rendszerezett és intézményesített kultúrához (vagyis oda, ahonnan elindultunk), hogy ellentmondás elé állítson bennünket: ha ezeket a társadalmakat olyan erősen meghatározza a vallásosan kodifikált kollektívizmus, amely bevesződött a világról alkotott képükbe, hogyan lehetnek annyira súlyos gondjaik éppen a társulási, együttműködési képességük, a társadalmi tőke hasznosítása képességének tekintetében?

Nem azt akarom mondani, hogy a probléma nem létezik, csak azt, hogy tévesen van megfogalmazva. A kérdés nem a szellemi, metafizikai kollektívizmus, hanem az, hogy az egyházak szinten hatékony és termékeny együttműködési és segítségnyújtási formák egy nagy és összetett társadalom esetében tökéletesen hatástalanoknak bizonyulnak. A társulási képesség hiánya egyik oka lehet a modern közintézmények működése megakadályozásának, ami épp olyan lényeges, mint azok megbénítása a (maffióta értelemben vett) „családi” hálózatok által. Lényegében Schöpflin professzor áttételesen, más összefüggésben állítja ugyanezt a dolgot: „... az etnikumok együttélésének premodern mintái, amelyekkel a Szarajevóhoz hasonló premodern városokban találkozunk, semmit sem mondanak a modern együttélésről, mert a modern korban másfajta a hatalomnak, a társadalom bonyolultságának, az erőforrásoknak és a versengésnek a természete.” Ami érvényes az interetnikai együttélésre, érvényes az etnikailag egynemű közösségeken belül létező kölcsönhatások és együttműködések szerkezetére is.

Délkelet-Európa problémája tehát nem az individualizmus értékeit magába olvasztó reformmal szembeni nyájszellem ellenállása, hanem sokkal inkább a nyilvánosság újratemtése vagy annak a helyi fejlődés forrásává való átalakítása azokon a falusi vidékeken, ahol az még létezik. De nem ez az egyetlen olyan pont, ahol Délkelet-Európa helyzete és óhajai ellentmondásosnak tűnnek a külső szemlélő számára. Egy sajátos regionális modell szükségességéről beszélve Schöpflin professzor kijelenti: „Ha ez azt jelenti, hogy nagyobb jelentő-

Kaján Tibor: (Kelet)-Európa elrablása, 1992

képtelensége csupán a nyugati agyában létezik, és ha megfelelő szempontból nézzük a dolgokat, kiderül, hogy lényegében minden a lehető legjobban áll a létező világok legjobbjában. Holott a józan ész azt mondja, hogy egyáltalán nem ez a helyzet, hogy nem csupán késedelemről van szó, hanem a térség fejlődési folyamatainak betegségéről. Röviden, de árnyaltan elemezve az alapvető nyomokat, amelyeket az oszmán rendszer hagyott a délkelet-európai államok struktúrájában, Schöpflin professzor megfogalmazza az intézményesített és rendszerezett helyi kultúrák jellegzetességeinek lényegbevágó kérdését. Alapvetően igaza van, amikor úgy találja, hogy ezen a szinten, a „state capacity” szintjén, meg kell keresni Délkelet-Európa és az integrációs versenyfutásban történelmi előnyel bíró Közép-Európa közötti leglényegesebb különbségeket.

Véleményem szerint azonban, bár a kérdést nagy műgonddal járja körül, értelmi sztereotípiák terhelik a perspektívát, amelybe azt helyezi. Az ortodox és az iszlám vallásból eredő gondolkodásmódról beszélve (ezt a két vallást tekintjük jellemzőnek a térségre, ami azt mutatja, hogy eszmefuttatása konkrétan az exjugoszláv térségre vonatkozik) Schöpflin professzor úgy találja, hogy az „a közösségi felelősséget tekintő elsődlegesnek az egyénivel szemben, a hierarchia tiszteletét kodifikálja, s megkérdőjelezhetetlen igazságokat mond ki”. Ez az idézet meghatározó, mert a „Balkán”-ra jellemző „közös bölcsesség”-re vonatkozik, és segít megmagyarázni néhányat a térségre vonatkozó legszokványosabb tévedések közül.

Mint a jelen eszmefuttatás szempontjából másodlagostól, eltekintek az iszlám mint olyan vallásnak a bemutatásától, amely „a hierarchia tiszteletét kodifikálja”. Igaz, a leírást az ortodox vallásra is alkalmazhatják (mint egyébként a klasszikus katolicizmusra is), de az teljes mértékben érvénytelen egyikére a leginkább egalitarista egyetemes

seget kell tulajdonítani az etnikai hovatartozásnak vagy a hierarchiának vagy valami másnak, ám legyen.” Bár elméletileg minden értelmezés elképzelhető, az első, ami – nem véletlenül – eszembe jut, az az etnicitás és a hierarchia túlértékelése.

De ha amint azt Schöpflin professzor állítja, a térség társadalmi egy túlméretezett, de hatástalan állam miatt szenvednek, megoldást jelent-e a „hierarchia” túlhalmozása? Ha, a szerző érveinek megfelelően, az állam a fair play, a kölcsönös kapcsolatok hiányának hosszú története során polgárainak nagy része előtt elvesztette hitelét, van-e értelme azt gondolni, hogy a „hatóságok” képviselik a megoldást? Az a sztereotípa, amely úgy mutatja be a térség társadalmait, mint amelyekben az alávettség és apátia politikai kultúrája uralkodik, belül és kívül egyaránt arra a következtetésre vezet, hogy „erős kézre” van szükség, egy megértő, de szigorú paternalizmusra.

Itt megint a fogalmak bizonyos pontatlanságáról van szó. Milyen értelemben erősek ezek az államok, és milyen értelemben gyengéek? Erősek mert a társadalmi, gazdasági, kulturális élet majd minden területén jelen vannak, s így minden kezdeményezést megakadályozhatnak, és mert a jogi zűrzavar következtében bármikor bárkirel bezonyíthatják, hogy bűnös. Gyengéek azonban, mert nem rendelkeznek arra, hogy a törvény előírásait betartsassák, hogy behajtsák az adókat, hogy kezeljék a közpénzeket, mi több, hogy felbecsüljék eredményeiket vagy szükségleteiket. Mi más értelme lehetne a rendellenes alapokon álló hierarchiának, mint a rendellenesség hangsúlyozása?

Ilyen körülmények között nyilvánvaló, hogy a közhatalom – a törvény és a rend megvalósítása értelemben vett – visszaállításának szükségessége logikailag együtt kellene, hogy járjon az állam szigorú korlátozásával, visszavonulásával a gazdaság és a társadalom nagyon sok olyan területéről, amelyben bebizonyította tökéletes közigazgatási te-

hetetlenségét. Más szóval, ha el akarunk képzelni egy olyan délkelet-európai modellt, amely a térség kényszerítő erejű prioritásaiban gyökerezik, talán reálisabb lenne, ha a kontinentális Európa többi részéhez képest a piac sokkal bátrabb nyitottá tételére, a kezdeményezés sokkal magasabb szintű szabaddá tételére, a magántulajdon sokkal szélesebb körűvé tételére gondolnánk, s mindezt leginkább azért, mert az értékek, a magatartásformák, a tapasztalatok a gondolkodás- és cselekvésvébeli sablonok, amelyek az Unióhoz vagy éppen Közép-Európához tartozó országok ésszerűsített bürokráciáit fenntartják, viszonlag gyengék, ha ugyan nem hiányoznak teljes egészükben. Annnyira, hogy az érdekeken alapuló ésszerű számítás „elsődleges” racionalitása válik a legbiztosabb önszabályozó mechanizmussá.

Voltaképpen egyetérthetünk Schöpflin professzorral – igen, Délkelet-Európának több hierarchiára lenne szüksége, feltételezve, hogy a szabad verseny mechanizmusai által kialakított „természetes” hierarchiáról van szó, nem pedig az etatista paternalizmus tehetetlen meghosszabbításáról. Ez utóbbi olyan luxussá vált, amit csak a jóléti állam utáni nosztalgia uralta gazdag országok engedhetnek meg maguknak.

Következtetések

Ebben az esszében néhány olyan elv körül kristályosodott ki Délkelet-Európa ügyének védelmezési módja, amelyet a *Következtetések*ben még egyszer pontosan körvonalazni akarok.

a. A modernitás az én számomra lényegbevágó diszkontinuitás, valamint létrehozó szakadás, olyan önépítkezés, amely feltételezi az értelem és az akarat közreműködését. Ez az értelmezés nem zárja ki a fokozatos fejlődést: a felnőtté válás összetett folyamatai, amelyek az autonómia felvállalásához vezetnek, akárcsak a későbbiek – a szereplők közötti tárgyalások, az állandó kölcsönös egymáshoz igazodás, ami egy virágzó liberális demokrácia sajátos jellegét megadja – a fokozatos, „természetes” fejlődés folyamatai.

Nemcsak a megkésett modernitás térségére jellemző a kezdeti diszkontinuitás, a szabályok megváltoztatása, ami aztán az egész rendszert arra kényszeríti, hogy hosszas folyamat során alkalmazkodjék, hanem elsősorban a modernizálás nyugat-európai sejt-országaira. Mkülönbben éppen ez utóbbiak önmegújulásra tett újabb és újabb erőfeszítései, valamint a menet közben hozott áldozatok alkotják együtt azt az erkölcsi alapot, amely jogossá teszi az Európai Unió mai követelményét: kemény és elkerülhetetlenül népszerűtlen reformpolitika bevezetését Közép- és Délkelet-Európában.

b. A modernizálásnak Nyugat-Európa fejlődésében két pontosan megkülönböztethető forrása van. Egyrészt az állam szabályozó ereje, amit az önmagukat eleve elrendeltetetten a társadalmi ésszerűség lététmenyesinek tartó elítelt ellenőrznek és vezetnek egy egyszemű bürokrácia létrehozása felé. Másrészt a civil társadalom támogatása, amelynek célja az anyagi javak és az eszmék szabad cseréjének, egy nyitott társadalomnak a megvalósítása. Mindkét folyamat feltételezi az önvállalás, az önépítkezés fentebb említett elveit, de különböző formában, ez pedig konfliktusforrás lehet. Mindazáltal az állam ésszerűsítésére tett erőfeszítések akarva-akaratlanul lehetővé teszik a civil társadalom önálló szereplővé és számottevő befolyási tényezővé válását. A két folyamat logikailag különálló, elméletileg egymást követő: az állam újrafelépítésére vonatkozó „fentről lefelé” irányuló kezdeményezések megelőzik a civil társadalom „lentől felfelé” irányuló megnyilatkozásait. Általában úgy tartják, hogy ez az egymásutániség csupán Közép-Európára érvényes, míg Nyugat-Európában a társadalom megelőzte az államot a modernitás kitermelésében, Délkelet-Európában pedig a mai napig sem született meg a civil társadalom. De e meggyőződés alapja az átmeneti eltolódások szülte illúzió: Nagy-Britanniában, a civil társadalom igazi hazájában, a vallási reformot, amely a modernizálás kiváltója volt, az állam kezdeményezte.

Nem valamiféle kulturális sajátosság a magyarázata annak, hogy Délkelet-Európában a civil társadalom még nem érett meg, hanem a későn kezdődött modernizálás, ami a kommunista időben súlyos legitimitási válságon is keresztülment. De éppen az államnak a totalitárius módszerekkel való ilyen kompromittálása, a nyilvánosság, sőt a magánszféra brutális eltörlése világít rá arra a jelentőségre, amit távlatilag a civil társadalom nyer. Ebből a szempontból nyilvánvaló az eltolódás Közép- és Délkelet-Európa között: a kommunista időben az „alternatív polis” Varsóban, Prágában, Budapesten született meg, nem Szófiában vagy Bukarestben, még csak nem is Belgrádban. De ez nem jelenti, hogy a folyamat ne lenne kontinentális, és hogy a civil társadalom ne növekedne Délkelet-Európában. Véleményem szerint a „modernitás vételét” illetően (hogy Schöpflin professzor kifejezésével éljek) most először marad a régió történetében az állam a társadalom mögött.

A társadalom tehát az önvállalásnak azon a küszöbén áll, amelyet a földrészt nyugati része régen átlépett.

c. A modernizálás nem csupán egy kezdeti diszkontinuitást tételez fel, hanem a periódusonkénti diszkontinuitás, megújítás, újjáépítés elvét is. Ebből a szempontból az európai konstrukció nagy kihívás a tagországok számára. Az eddigi számottevően sikeres gazdasági integráció ellenére a valós regionális integráció, az eddigieknél sokkal nagyobb verseny kihívás, a jóléti állam fenntartásának lehetetlensége, a nemzetállam meghaladására tett erőfeszítések, a kollektív biztonság követelményei, egy új identitárius politika szükségessége – mindez majdnem ugyanannyira előreláthatatlanná teszi a nyugat-európaiak számára elkövetkezendő világukat, mint amilyen előre nem látható az a kontinens középső és délkeleti részén élők számára. Keservesen csalódnak a nyugat-európaiak, ha úgy érzik, hogy hosszan tartó kényelmes biztonság számíthatnak: nagyon nagy változások előtt állnak, és nem elsősorban az új tagok integrálásának ára következtében. De ez jó kiindulópont az integrációhoz – az európai „modell” távolról sem be-

fejezett, és a jelölt országoknak esélyük van arra, hogy beilleszkedjenek a kibontakozó folyamatba, és az európai konstrukcióval egyszerre, arra támaszkodva építkezzenek.

Fordította: HADHÁZY Zsuzsa

CAIUS DOBRESCU 1966-ban született Brassóban. A brassói Transilvania Egyetem előadójánára. *Semizei și rentieri* (Félistenek és tőkepezések), Bukarest, 2001.

Mit mond a pártsajtó

Folytatás a 9. oldalról

vetésben és a gyűlöletben a saját nemzete ellen, hogy nemzete legádázabb ellenségeivel tartson.” (Manole Neagoe, *Vînătorii de țară* [A hazáruulók], 597. szám, XII. évfolyam, 2001. dec. 21.)

Mit mondanak a független kommentátorok

Mibai Chiper: „Léteznek Romániában tabuk, különleges besorolású szavak, mint a »szubszidiaritás«, »devolúció«, »autonómia«, »regionalizálás«, »föderalizálás«, amelyek pusztán kiejtésük által kiváltott hatása semmiben sem különbözik a régi történelem előtti törzsek félelmeitől. Mindeme fogalmak ellenében vagy ellenére valósult és erősödött meg a modern Románia, alakult ki a kommunista korszakban a centralizálás mítosza, érlelődött ki a koherens nemzeti énkép. Ilyen körülmények között a szupercentralizált modell firtatása káromlásnak tűnik. (...) És végül is minek hódolnak a politikusok? Az »egységes nemzetállamnak«, amelyet kötelező módon ír elő egy olyan alkotmány, amelyre felesküdték, és amelyet úgyszólván misztikus módon szolgálnak. Am az államnak az együttélés, a jólét és a közösségvállalás leghatékonyabb formáját is jelentenie kellene polgárai számára. Erről a témáról a mi társadalmunkban is eszmecsereit kellene kezdeményezni. A kihívást azonban a politikai osztály, úgy látszik, eleve visszautasítja.” (*Tabuurile centralizate* [A központosított tabuk], *Monitorul de Iași*, 2001. dec. 11.)

Cornel Nistorescu: „Sok román ember kezd attól tartani, hogy a fővárosban a pénzt értelmetlenül költik el, hogy a kormányzat gondoskodásának színvonala a távoli országok lakosai iránt a béka térd alatt van. S ha elfogadjuk, hogy egy ilyen helyzet közel áll a valószínűséghez, akkor nyilvánvaló, hogy a frász, amit a politikusok lekentek az erdélyi memorandistáknak, nem jelent megoldást. A terv kezdeményezőinek nincsenek tankjaik, nincsenek kémüagnőségeik, nincsenek fegyvereik, hogy veszélybe sodorhassák az államot. Csak elégedetlenek, és van egy elképzelésük. A felháborodás ellenük nem old meg semmit. Nem is félemlít meg senkit, nem is javít a helyzeten. Anélkül hogy az egyik vagy a másik tábor oldalára állnának, levonhatjuk a következtetést, hogy a vita egy olyan eszméről, amely máshol gyümölcsözőnek bizonyult, nálunk tipikus román módon kezdődött: Mennének már a francba! Mit okoskodtok!” (*Dezbatero românească* [Román vita], *Evenimentul zilei*, 2001. dec. 14.)

A. O. [Andreas Oplatka, a Neue Zürcher Zeitung svájci lap délkelet-európai tudósítója]: „A dokumentum szerzői sem föderalista, sem irredenta nézeteket nem hangoztatnak, és ellenzik területi egységek etnikai alapon való létrehozását. Romániában kétszertelenül léteznek ma is jól meghatározott társadalmi-kulturális identitással rendelkező régiók, ezek átváltoztatása funkcionális egységekké politikai akarat kérdése. A *Provincia* című lap értelmiségi csoportja ugyanakkor hangsúlyozza, hogy kezdeményezésük nyilvános vita kibontakozását célozza. Ahogy azonban az ország centralizáló hagyományait és egyes vezető politikusok heves visszautasító reakcióit látjuk, kevésbé valószínű, hogy erre a vitára sor kerül.” (*Regionalisierungs-Gedanken im Rumänien. Umstrittener Vorschlag einer Intellektuellen-Gruppe*, NZZ, 2001. dec. 14.)

Gabriel Andreescu: „A magyar és román értelmiségiek *Memorandum*a nem eltévelyedés, hanem a lehető legkonkrétabb igényből indul ki: Románia regionalizálásából. A közigazgatás rekonstrukciója szükségesszerű. A régiók olyan területi közösségek, amelyek versenyképes gazdasági egységek kialakításának szükségességéből következnek. Egész Európának ezt az utat kellett követnie. Ha egy ország elutasítja a közigazgatás átalakítását, azonnal hátrányba kerül a többivel szemben. Maga a központosított Franciaország is létrehozott régiókat, amelyek együtt léteznek a régi megyékkel. Lengyelország ugyanezt a műveletet nemrég hajtott végre, s a vajdaságokat nagyobb területi egységekkel cserélte fel. Romániának voltaképpen már nincs ideje. A regionalizáláshoz az alkotmány megváltoztatására van szükség, az pedig nem rendelésre történik. Hogyan fogja a parlament azt tenni, amit tennie kell, miután pont a kormánypart részéről történtek ilyen megnyilvánulások?” (*Reacții la Memorandumul privind regionalizarea* [Reagálások a regionalizálásról szóló Memorandumra], *Szabad Európa Rádió*, 2001. dec. 14.)

Dan Pavel: „A botrány legfurcsább része a bukaresti politikai, értelmiségi elit és a fővárosi sajtó reakciója arra, hogy az erdélyi elítelt sajtó útjukat keresik. (...) A politikai, egyházi, kulturális reakció és az etnikai, kulturális, vallási, közigazgatási, gazdasági, demokratikus felemelkedésért küzdő erők között a harc egyenlőlen. Egyelőre a reakció van hatalmon, és élvezzi a viszonylagos többség támogatását. De ott van a reakció az ellenzékben is. A liberális, szociáldemokrata és kereszténydemokrata jellegű pártok, a nacionalista kártyát játszva ki, az oknak az Internacionáléknak az érdekeivel és doktrínáival ellentétesen reagáltak, amelyeknek tagjai. Amikor a regionalizmusról be-

szélnék, a Nagy-Románia Párt és a többi párt közötti különbségek eltűnnek. Az erdélyi regionalizmus működésbe hozatala azonban az egész politikai, gazdasági, vallási és kulturális képet ki fogja billenteni egyensúlyából. Erdélyben e pártok egyike sem élve többséget. Akármennyi szociáldemokrata, liberális vagy nacionalista programot dolgoznának is ki Erdély számára, egyik sem lesz képes felvenni a versenyt a regionalizmus mozgósító erejével. (*Regionalizarea – între conspirație și construcție geopolitică* [A regionalizmus – az ésszesküvés és a geopolitikai építkezés között], *Ziua*, 2001. dec. 17.)

Csoma Botond: „A *Memorandum* fő címettjei a politikai pártok voltak, azok azonban, az RMDSZ kivételével, nagy többségükben elengedhetetlen véleményeket fogalmaztak meg. Nem is fognak más álláspontra helyezkedni, amíg hazafiaskodó jelszavak lobogtatásával szavazatokat lehet szerezni. Ilyen értelemben hasznos lenne, ha a hasonló kezdeményezések elsősorban a szavazók felé irányulnának. A civil társadalomnak nagyobb szava lehetne ebben az ügyben. Így Románia állampolgárai véleményt mondhatnának egy ilyen kezdeményezés időszerezéséről. Ugyanakkor ez az egyedüli lehetőség, amelylyel a politikai elitre nyomást lehetne gyakorolni annak érdekében, hogy az józanabb álláspontra helyezkedjék. (*Regionalizare versus centralizare* [Regionalizmus versus centralizáció], *Interetnica* – Kolozsvár, 2001. december)

A vita újakezdődik

Románia elnöke, Ion Iliescu beszéde a Moldvai Regionális Kulturális Fórumon – Iași, 2002. január 23.: „Az utóbbi időben az egységes ellen rendszeres és koncentrált támadások indultak, amelyek lélektanilag akarnak bomlasztani, mielőtt még a román állam politikai szétbomlasztása sorra kerülne. Ha Mihai Viteazullal annak idején Tordán végeztek, az akkori erőszakos kor szellemében, most ellenünk egy olyan kor bonyolult fegyvereit használják fel, amely kor, sajnos, inkább államok lebontására szakosodott, mintsem nagy építkezésekre a jólét és a békes együttélés érdekében. Egyetlen megnyugvásunk, aminek viszont nem szabad nemtörődömséggé vagy tehetetlenséggé válnia, az lehet, hogy míg a román egység dinamikája az idők mélyéből fakad, a »rombolás dinamikáját« mesterségesen akarják ránk kényszeríteni. (...) az úgynevezett kolozsvári *Memorandum*... a minap nem annyira azzal vert fel nagy port, amit mond, mint inkább azzal, ahogyan a román nép egysége ellen felhasználják. Nyilvánvaló, hogy megpróbálják a »regionalizálás« kérdését nemzetközivé tenni, az »európai építkezés szellemé« vel érvelve. (...) Természetellenesnek tűnik számomra, hogy Romániában élő és érvényesülő emberek önként ajánlkoznak egy olyan folyamat elindítására, amely ellentmond az integrációs törekvéseknek, minthogy a gazdasági önzést és az identitás szétagyólódását serkenti. Államfőként nem tehetem meg, hogy el ne ítéljem az ilyen fellépéseket, amelyek a valódságot figyelembe nem véve az egységes román nemzetállam felbomlasztását óhajtják.”

Románia miniszterelnöke, Adrian Năstase üzenete a Román Fejedelemségek Egyesülésének 143. évfordulója alkalmából – Focșani, 2002. január 24.: „A két fejedelemség erős államot hozott létre, és nincs jogunk kételkedni abban, hogy ez az erős állam ma is létezik. Az a tény, hogy vannak egyének, akik megpróbálják megkérdőjelezni a mai Románia egységét, elkeresit bennünket, és a kormány üzenete az, hogy jóllehet a véleménynyilvánítás szabadsága minden egyének alapvető joga, Románia egységét illetően nem kell eltérő véleményeknek létezniük. Persze ez a téma továbbra is létezni fog, lehet, hogy egyesek megpróbálják majd továbbfejlesztetni, de szeretném, ha megértenék, hogy Románia a románok állama, egységes, független és szuverén állam, amelyben az etnikai kisebbségeket tiszteletben tartják és védelmezik.”

Miután Sever Voinescu a Dilema b asájain megjelenő állandó rovatában éppen leszögezte, hogy a Provincia-csoport által javasolt vita „nem zajlik”, ami „világos bizonyítéka annak, hogy a mi társadalmunk ezt a vitát nem érzi fontosnak” (462. szám, január 18–24.), úgy látszik, a vezető román politikusok mindent elkövetnek annak érdekében, hogy a téma napirenden maradjon. Ez pedig csak egyetlen okkal magyarázható: ők pontosan olyan jól – sőt minden bizonnyal jobban, pontosabban – érzékelik, mint mi, hogy a regionalizmus, a román állam regionális alapú átszervezésének kérdése igenis foglalkoztatja a közvéleménynek egy talán nem túlságosan jelentős, de bizonyos térségekben mindenképpen számottevő részét. A szomorú az egészben csak az, hogy azok, akik az ország legfőbb vezetőit erről a jelenségről (is) tájékoztatják, a jelek szerint arról is sikeresen győzik meg őket, hogy ez veszélyt jelent az ország fennmaradására nézve, és hogy a „veszélyt” kívülről jön, és csakis onnan jöhet. Ezzel az egyre nyilvánvalóbb és nyomasztóbb, számos más jelenségből is leszűrhető titkosszolgálati függőséggel a NATO- és EU-bővítés küszöbén Iliescu és Năstase lassan ugyanolyan kilátástalan helyzetbe manőverezik magát, mint amilyenben Ceaușescu volt tizenkét évvel ezelőtt. Nem kétséges, hogy ebben a – valóban veszélyes – helyzetben tovább kell folytatnunk a román politikai rendszer átfogó és radikális, immár elődázhatatlan reformjáról szóló vitát. Egyszerűen megengedhetetlen, hogy egy európai ország államfője a 21. században Mibai Viteazul négyszáz évvel ezelőtti „likvidálásával” hozza összefüggésbe a román állam szerkezeti átalakítására irányuló elképzeléseket, vagy hogy ugyanezen állam miniszterelnöke Romániát „a románok államának” minősítse egy hivatalos dokumentumban. Ezekből a legmagasabb szintről elhangzó állásfoglalásokból mintha nem is a múlt század betenés, hanem egyenesen negyvenes évei köszömmének vissza.

A szerkesztőbizottság

MOLNÁR Gusztáv

A neokaroling Európa

Az Európai Unió 2004-ben esedékes keleti bővülésével lezárul egy korszak a 2. világháború utáni európai integráció történetében. Dél-Európa, Nagy-Britannia, Írország, valamint Észak-Európa után a nyugati civilizáció magterületének tekinthető Karoling-térség leg-problematicusabb, kelet-közép-európai „szélső övezete” (Hajnal István) is csatlakozik – ezúttal véglegesen – Európának ahhoz a részéhez, amely épp e bővüléssel egyidejűleg fog elérkezni a valóságos intézményi forradalommal felérő alkotmányos fordulópont küszöbére. Az Európai Bizottság 2001. decemberi laekeni csúcserkeztelésén a két földközi-tengeri szigetországon kívül megnevezett nyolc kelet-közép-európai ország (Szlovénia, Magyarország, Csehország, Szlovákia, Lengyelország, Litvánia, Lettország, Észtország) nemcsak földrajzilag alkot egységes, az Európai Unióval közvetlenül szomszédos térséget, hanem történelmi és kulturális értelemben is. Ezzel pont kerül a 10–11. században, illetve (a balti országok esetében) a 14. században az *Occidens* részévé vált keleti peremterületek hosszán tartó akkulturációs folyamatának végére. Csatlakozásukkal ezek az EU-átlagnál és különösen az EU mag-övezeténél kétségtelenül fejlettebb országok immár a politikai unió megteremtésének, a legnagyobb szabású közös európai vállalkozásnak lesznek az aktív résztvevői.

Az Európai Unió azonban – mint a legutóbbi laekeni csúcson elfogadott *Nyilatkozat* is leszögezi – ennél többre törekszik. Mindezek előtt „több mint tíz” országot szeretne meghívni tagjai sorába, továbbá e bővülési folyamat végeredményeként „le akarja zárni az európai történelem egyik legsötétebb fejezetét: a második világháborút és Európa abból következő mesterséges megosztottságát”. A tét az egységes Európa megteremtése, azé az Európáé, amelynek „egyetlen határát a demokrácia és az emberi jogok alkotják”, amely nyitott minden olyan ország számára, „amely betart olyan alapvető értékeket, mint a szabad választások, a kisebbségek tiszteletben tartása és a törvényuralmának tiszteletben tartása”.

Ha az Európai Unió koherens politikai egységként, működőképes intézményrendszerként és legitim, az EU polgárai által elfogadott közhatalomként szeretne fennmaradni, feltétlenül szem előtt kell tartania az egységes (unified) és az egyesült (united) Európa közötti távolságot sem pusztán szemantikai különbséget. Az előbbi az emberi viselkedés irratlan szabályainak, a mentalitásoknak és a jól működő jogi és politikai intézményeknek olyan fokú összehangoltságát követeli meg, ami csak az ún. hosszú időtartamú történelmi folyamatok során alakulhat ki, és még ez esetben is csupán olyan történelmi lehetőség marad, amiből csak a kellő politikai eltökéltség és a történelmi kontingenciák kedvező összjátéka teremthet életképes valóságot. Az utóbbi, vagyis az egyesült, összehangolt Európa viszont épp ellenkezőleg, csak akkor jöhet létre, ha az egységes Európa, a politikai unió megteremtése és megőrzése mint legfőbb érték és érdek mellett tekintetbe vesszük az Európa kulturális identitása szempontjából Nyugat-Európánál nem kevésbé fontos „másik Európa” sajátosságait, sajátos értékeit és érdekeit is. Kelet- és Délkelet-Európáról, az egykori bizánci civilizáció vallási értelemben megkerülhetetlen és éppen ezért tudatosan vállalt, társadalmi és különösen politikai értelemben azonban kissé kényelmetlen örökségét magukkal hozó országokról van szó.

A két Európa között – különösen az őket egymástól elválasztó határvidéken – mindig is voltak, ma is vannak és bizonyára a jövőben is lesznek átcsúszások-átfedések, bizonyos országok vagy országrészek tartozhattak ide is és oda is. De – ami a jövőt illeti – az semmiképpen sem képzelhető el mind Nyugat-, mind pedig Kelet-Európa érdekeinek súlyos sérülése nélkül, hogy például az egységes Európa, azaz Európa mint politikai unió Kelet-Európára mint sajátos kulturális vagy civilizációs térségre a maga egészében kiterjedjen. Kivételek mindig lehetségesek, de azok csak erősítik a szabályt.

Nem képzelhető el mindenekelőtt azért, mert a már említett 2001. decemberi laekeni csúcserkeztelésen hozott döntések értelmében az EU a hagyományos, ún. kopenhágai csatlakozási kritériumokat szem előtt tartva 2004-ig legfeljebb 10 ország csatlakozásával számol, és ezek között nem szerepel egyetlen kelet- és délkelet-európai ország sem. Günter Verheugen bővítési biztos a *Wirtschaft und Markt* című német gazdasági folyóirat 2002. januári számában megjelent nyilatkozatában mind pozitív, mind pedig negatív értelemben félreérthetetlenül fogalmaz: nem csak azt szövegi le, hogy „aki elég erősnek érzi magát hat ország befogadásához 63 millió lakossal, el kell tudnia viselni tíz országot is 75 millió lakossal”, de azt is, hogy a Brüsszellel jelenleg tárgyalásokat folytató tizenkét ország (azaz a tízeken kívül: Románia és Bulgária) felvétele „se nem kívánatos, se nem megvalósítható”.

Ez persze önmagában még nem jelentene igazán nagy problémát Kelet- és Délkelet-Európa számára, hiszen a jelen pillanatban még valóban nem állnak készen sem gazdasági, sem politikai értelemben a csatlakozásra, ugyanakkor az Unió valóban elkötelezte magát amellett, hogy „több mint tíz” országot fog felvenni tagjai sorába. A nagyobb probléma abból adódik, hogy a 2004 nyarán esedékes európai

parlamentari választások előtt megvalósuló ún. első körös bővítéssel egyidejűleg az EU jövője szempontjából nem kevésbé sorsdöntő intézményi reformfolyamat is célegyenesbe ér.

2002 márciusában megkezdte működését az Unió alkotmányos reformját előkészítő konvent, amelynek jelentését 2003 júniusában az Európai Bizottság elé terjesztik. Az egyes kormányoknak tehát bő egy év áll majd rendelkezésükre, hogy kialakítsák álláspontjukat a 2004 szeptemberében – immár az új tagállamok teljes jogú részvételével – elkezdődő és az Európai Bizottság 2004. decemberi csúcserkeztelésével befejeződő kormányközi konferencián meghozandó döntésekkel kapcsolatban. A konvent által elfogadott záródokumentum vagy különböző opciókat fog tartalmazni, megjelölve az egyes opciók támogatottságát, vagy ajánlásokat, ha sikerül konszenzusra jutni.

A nagy kérdés az, hogyan fogják kezelni a különvéleményeket. Mivel a kormányközi konferencia téje óriási, az minden bizonnyal meg fogja osztani a tagállamokat. „A britek, a dánok és a svédek például – írja Peter Ludlow, a brüsszeli Centre for European Policy Studies igazgatója – olyan kihívásokkal fognak szembesülni, amelyek elől kormányaik mindeddig következetesen kitértek, és amelyek elfogadására választóik nincsenek felkészülve. Az elért országok között is lehetnek disszidensek. Mint ahogy az ír példa is mutatja, egy olyan folyamatban, amely elvben egyhangú szavazáson alapul, akár egyetlen állam eltérő véleménye is súlyos problémákat okozhat valamennyi érintett számára. A 2004-es próbátétel természetét szem előtt tartva, az ilyen jellegű problémák valószínűleg még súlyosabb formában jelentkeznek majd, mint eddig. Az olyan kivételeken alapuló kompromisszumok, amelyek 1992-ben kielégítették a dánokat, egyszerűen nem alkalmazhatók olyan helyzetben, amikor a tagállamoknak nem kell majd nyilatkozniuk, hogy egyetértenek-e az Unió kompetenciáinak a kiterjesztésével, hanem arról, hogy el tudnak-e fogadni egy alapszerződést.”

Az adott helyzetben a legvalószínűbb szcenárió az, hogy az 1957-es *Római Szerződést* aláíró hat alapító tagállam (Németország, Franciaország, Olaszország, Hollandia, Belgium és Luxemburg) egy olyan politikai unió megteremtését fogja javasolni, amely lényegében kimeríti az államiság kritériumait. Ezt a javaslatot annál is inkább nekik kell megtenniük, mert – mint Paul-Henri Spaak egykori belga miniszterelnök, a hatok Európájának egyik fő megalkotója 1964-ben megjegyezte – „azok, akik a *Római Szerződést* létrehozták... azt elsősorban nem gazdasági jellegűnek tekintették, hanem úgy fogták fel, mint a politikai unióhoz vezető út egyik állomását”. Úgy tűnik, közel fél évszázaddal a Benelux államok döntő közreműködésével létrehozott Európai Gazdasági Közösség megszületése után végre valóban napirendre került a politikai unió, az európai államiság megteremtése.

A már most létező közös pénzen kívül minden bizonnyal az európai államiság kritériumai közé tartozik majd az uniósintű arányos képviselet és legitimitás, képviseleti alapokon nyugvó kormányzás, a közös kül- és védelempolitika, és végül, de távolról sem utolsósorban: az uniós alkotmány. „Egy alkotmánynak tekinthető alapokmány szükséglete végül is abból fakad – hánstulozza Ludlow –, hogy a legtöbb tagállam, és különösképpen azok, amelyek beléptek a pénzügyi unióba, már eddig is nagyon jelentős kötelezettségeket vállalt, és így ez utóbbiakat olyan nyelvezettel, törvényekkel kell alátámasztani, amelyek megkönnyítik teljesítésüket, erősítik a szolidaritást, és elrejtik az eltérő nézeteket vallókat. Azoknak, akik az oldalvonal mentén ülnek, jó okuk lehet arra, hogy így tegyék. Partnereik többsége azonban már túljutott azon a ponton, ahonnan nincs visszatérés, éppen ezért nem függhetnek azoktól, akik külön utakon járnak, vagy csak szemlélői az eseményeknek.”

Egyszóval a politikai unió megteremtéséhez vezető alkotmányozó folyamatban való részvétel nem kötelező, de azok, akik nem óhajtanak ebben részt venni, nem is akadályozhatják meg a többieket az előrehaladásban. 2004 decemberében minden bizonnyal véget ér tehát az a hosszú évek óta tartó bizonytalanság, amely „az EU tényszerűen létező állami minőségének” és „az EU területiális határainak” (Josef Janning) a kérdéseit övezi.

Nyilvánvaló, hogy ezt a két kérdést csak együtt és egyszerre lehet megválaszolni: ha nem lesz európai állam és európai alkotmány, akkor az Európai Unió tagállamainak száma akár jóval harminc fölé is emelkedhet. William Wallace egy figyelemre méltó tanulmányban a csatlakozási tárgyalásokat 1999 decembere után kezdő Románián és Bulgárián, a formálisan tagjelöltként elismert Törökországon, valamint a csatlakozási kritériumoknak messzemenően eleget tevő Norvégian és Svájcra kívül a potenciális tagjelöltek között említi a Tudjman utáni Horvátországot, a gyenge és konfliktusoktól szabadt délkelet-európai államokat (Albániát, Macedóniát, Boszniát és Jugoszláviát), amelyek előtt az 1999. júniusi kölni Európai Bizottság határozata megcsillantotta a távlati EU-tagság lehetőségét, továbbá a hosszú távú célként az EU-tagságot maga elé tűző Ukrainát és Grúziát, a jelenlegi kormányát előbb-utóbb leváltó Örményországot, az EU-tagság perspektívája nélkül „árván maradó” Moldovát, végül pedig Marokkót, melynek hivatalosan már 1987-ben felvetett csatlakozása Törökország tagjelöltisével immár szintén nem tekinthető tabunak. Végül a brit történelész ezt a sajátos, földrajzi értelemben vett Európa határain túlterjedő EU-bővítési víziót Oroszország és Izrael lehetséges csatlakozásának felvetésével teszi teljessé.

A közös államiság nyűgétől megszabadított, gyakorlatilag határtalan és identitás nélküli Európa légies perspektívájával szemben sokkal komolyabbnak és valóságosabbnak tűnik a világos állami identitással rendelkező és pontosan körülhatárolt politikai Európa víziója. A politikai Európa ügye iránt elkötelezett Giscard d'Estaing irányítása alatt működő konvent – mint a *Le Monde* vezércikke állítja – köny-

nyen „egy intézményi Pandora-szelencéjének bizonyulhat, beindíthat egy dinamikát, és önállósíthatja magát megalkotóival szemben, akárcsak a *Philadelphiai Konvent*, amely a XVIII. században megszabta a maga mellett tizenhárom amerikai államot, mint ahogy azok szerették volna”.

A legnagyobb problémát minden bizonnyal az fogja jelenteni, hogy miként oldják majd meg azoknak a tagállamoknak a problémáját, amelyek 2004-ben nem óhajtanak a politikai unió irányába továbblépni. „Hihetetlenül nehéz” lesz ugyanis kitalálni egy olyan rendszert – mint Peter Ludlow idézett tanulmányában nagyon helyesen utal rá –, „amely a továbblépés előtt visszahőkölő országok számára biztosítaná azokat a jogokat, amelyekkel a jelenleg érvényes szerződések értelmében rendelkeznek”.

Ha tehát lesz az államiság ismérveivel rendelkező politikai unió – és minden bizonnyal lesz, mert *de facto* már most is van –, akkor az EU területiális határainak, pontosabban e határok világos megvonásának a kérdése mindenekelőtt a 2004 decemberében húsz vagy annál több tagot számláló *Európai Unió belül* fog felmerülni. Ha a politikai unió irányába történő határozott, alkotmányosan szankcionált elmozdulás nem csak francia-német kezdeményezésre, hanem mint már említettem, a *Római Szerződést* aláíró „alapítók” közös javaslatként kerül terítékre, komoly esélye van annak, hogy mind a jelenlegi tagállamoknak, mind pedig a 2004-ben csatlakozóknak a világos többsége támogassa azt. Ha ez így lesz, akkor az Európai Unió elnevezés eltűnik majd új tartalommal, és majd azok számára kell kitalálni valamilyen új elnevezést és szerkezetet, akik ehhez nem tudnak vagy nem akarnak csatlakozni, de amelyben természetesen mind a politikai unió mint állami entitás, mind az uniót alkotó tagállamok teljes jogú tagokként vesznek részt. Azt ugyanis semmi sem indokolja, hogy az integráció magasabb szintjére lépők elveszítsék az integráció alacsonyabb szintjén megszerzett tagságukat és az adott szinten érvényesülő tagsággal együtt járó jogokat.

Nagyon sok múlik azon, hogy az egyes országoknak a politikai unióhoz való viszonya követi-e majd azt a módot, ahogy a monetáris unióhoz is viszonyulnak. Így például szinte biztosra vehető, hogy Nagy-Britannia és Dánia a politikai Európából éppen úgy ki fog maradni, mint ahogy a monetáris Európából is kimaradt. A történelemnek, egyfajta sajátos módon érvényesülő történelmi determinizmusnak is lehet ebben némi szerepe, hiszen feltűnő, hogy épp arról a két országról van szó, amely 1200 ével ezelőtt is megőrizte önállóságát a Karoling Birodalommal szemben, és így a Nagy Károly által 800 körül bevezetett közös pénzt sem fogadta el. Ez a két ország kívül van ugyan a „Karoling” térségen, de helyzetét nem érzi marginálisnak, és talán ezért nincs tudatában a különutas politika kockázatainak. Ez szerencsére nem mondható el az Ibériai-félsziget országairól, Írországról, Finnországról és Görögországról. A 2004-ben nagy valószínűséggel EU-tagokká váló kelet-közép-európai országok közül Szlovénia, Magyarország és Szlovákia, valamint a balti államok minden bizonnyal a „Karoling” magterület által eddig kialakított és ezután kialakítandó pénzügyi és politikai unióhoz is csatlakozni fognak (egyrészt mert képesek lesznek megfelelni a pótlólagos csatlakozási követelményeknek, másrészt nagyon is tudatában vannak a periferikus helyzetükből adódó geopolitikai veszélyeztetettségüknek). Nem lehetetlen viszont, hogy Csehország és Lengyelország a Németországtól való történelmi félelmek és az angolszász világ európai jelentőségének túlértékelése miatt a brit és dán példát fogja követni.

A részleteket tekintve a fenti – hipotézisértékű – kép természetesen változhat, de a lényegét illetően nem valószínű, hogy hamisan bizonyulna. A lényeg ugyanis az egész európai konstrukcióban az, hogy a politikai unió nem tágabb, mint a gazdasági, hanem szűkebb. Az ideális az lenne, ha a politikai unió egyszerűen ráépülne a pénzügyi unióra, és a jövőben azzal együtt bővülne, ez azonban nem vehető biztosra, mert a közös államiság felé tett alkotmányos lépés egyik-másik ország esetében sokkal nehezebbnek bizonyulhat, mint a közös valuta bevezetése.

A „páneurópai föderáció” vagy politikai unió terve, amelyet Adrian Severin volt román külügyminiszter és Gabriel Andreescu, a bukaresti Helsinki Bizottság társelnöke dolgozott ki, szintén abból indul ki, hogy az EU hagyományos integrációs dinamikájának a 2004-ben várható keleti bővítéssel egyidejűleg minden bizonnyal bekövetkező kimerülésére az európai politikai unió megteremtésére irányuló nagyszabású kezdeményezéssel kell válaszolni. Mivel a 2004-es csatlakozások után az EU a jelenlegi formájában nem lesz képes arra, hogy további új tagokat is befogadjon, egy olyan „strukturált föderációt” kell kialakítani, amelyben a „politikai elfogadottság”, azaz a politikai értelemben vett teljes jogú tagság „azonnal megvalósítható”, míg a gazdasági, pénzügyi stb. alrendszerekbe továbbra is csak lépcsőzetesen, a jelöltek felkészültségének függvényében lehetne bekerülni. Eszerint a páneurópai politikai unióba minden olyan „multikulturális” és „polgári”, tehát a „nemzetállamok” logikájától, ahol szükséges, megreformáló európai állam beléphet, amely elfogadja a közös európai értékeket rögzítő és az összeurópai intézményeket meghatározó „európai alkotmány”-t. Ez utóbbi a közvetlen szavazással választott európai parlament mellett az egyes államok szintén közvetlenül megválasztott államfőiből álló szenátussal is számol, amely „azokban a rendkívül érzékeny, a föderációt alkotó államok szempontjából életfontosságú kérdésekben hoz majd döntéseket, amelyek elfogadásához konszenzusra van szükség”. Ha a konszenzust egyetlen állam akadályozza, az Európai Szenátus minősített többséggel referendum kiírását rendelheti el a vétőjoghhoz folyamodó országban.

E nagyívű, sok megfontolandó elemet tartalmazó elképzeléssel nem az a fő probléma, hogy Oroszországot indokolatlanul mellőzi

(nem világos, hogy egy olyan nagysztruktúrába, amelyben helye van Ukrajnának, Belorussziának, a Kaukázuson túli országoknak és Törökországnak, miért nem férhet bele Oroszország), míg Amerikát túlságosan is bevonja (az európai fegyveres erőket a bukaresti terv kizárólag a NATO keretében tudja elképzelni). A geopolitikai kontingenciák szintjén jelentkező korlátok mögött egy mélyebb, csak a történeti-geopolitikai megközelítéssel megragadható probléma rejlik: a „Karoling” Európa sajátos civilizációs szerepének ignorálása. Bár a tanulmányban – jellemző módon mint veszélyforrás – felbukkan az EU „kemény mag”-jából felépülő föderáció lehetősége is, ám az a szerzők „elfogadhatatlannak” minősítik, mivel „a központi érdekei részesíti előnyben, hátrányosan érinti az azon kívüli államokat, lefékezti és eltéríti rendeltetésétől az integrációs folyamatot”.

Egy utópikus konstrukció áll itt szemben egy civilizáció szerves fejlődés-képletével, a pán-Európában gondolkodó intézményi voluntarizmus a világon egyedülálló intézményi kreativitással, amely Nyugat-Európa legfőbb civilizációs sajátossága. Nem kirekesztésről, nem valamiféle előjogról van itt szó, hanem folyamatos fejlődésképpességről, amely minden bizonnyal a nyugat-európai civilizáció megszületésének körülményeivel függ össze. „A nyugati fejlődés sajátosságai – írja Szűcs Jenő Európa történeti régióinak szerkezeti sajátosságait elemző tanulmányában – a genezis körülményeire nyúlnak vissza, s nem kis mértékben más civilizációkkal való kontrasztokból érthetők meg. (...) A Nyugat... azzal kezdte, hogy alig három évszázad (6–8. sz.) leforgása alatt szinte a felismerhetetlenségig felbontotta és szétmorzsolta mindkét államképletet, amelyeknek feszültségében, majd rövid távú paralellizmusában fogant. A germán *regnumok*

tagjai vagy testületei neki explicit módon átengedtek. Amit pedig nem adtak át neki, az a nép vagy az egyetemes társulás birtokában maradt. Ilyen a szerződéses meghatalmazás természete. Minél kevesebb a hatalmazotknak, akik uralkodnak, annál biztonságosabb és szilárdabb marad a birodalom.” Az egyébként mélyen vallásos Althusius számára nyilvánvaló volt, hogy a föderális alapokon felépülő birodalom alap törvénye csakis világi lehet, amely „nem áll semmi másból, mint bizonyos megállapodásokból (*pacta*), amelyek révén a városok és a tartományok összejönnek, és megegyeznek abban, hogy közösen munkálkodva, egymással tanácskozza és egymást segítve létrehoznak egy államközösséget, és megvédelmézik azt”.

Nincs itt szó semmiféle Istentől adott birodalomról, semmiféle történetileg predeterminált „lényeg”-ről, hanem nagyon is tudatos „alkotás”-ról, „létrehozás”-ról, valamiről, ami *par excellence gesellschaflich*. Amely azonban mégis nem merő voluntarizmus, hanem olyasmi, ami egy sajátos hagyományba illeszkedik, amely szerint az „isteni” nem szubsztanciális adottság, hanem keletkezés, valami, ami ha tartósan bizonyul, ha sikerül, ha – mint az *Apostolo k Cselekedeteiben* írva vagyon – „nem lesz semmivé” (5, 38), akkor azon a kulturális közegen belül, amelyben a vallás még nem vesztette el teljesen a relevanciáját, éppenséggel értelmezhető úgy is, mint az isteninek a társadalomban való munkálkodása.

Ilyen előzmények után egyszerűen elképzelhetetlen, hogy az új „föderális birodalom” ne ugyanebben a térségben szülessen meg. Arról azonban nincs szó, hogy a posztmodern politikai nagysztruktúra kialakulása biztosra is vehető. A nyugat-európai civilizáció hosszú időtartamú folyamatai csupán annyit „predeterminálnak” ebből,

ségbe. Miközben a főként ortodoxok által lakott Délkelet-Európában és azon belül is elsősorban a bizonyos politikai mozgásterrel rendelkező Szerban Cantacuzino havasalföldi udvarában „tovább élt a bizánci eszme, a keleti birodalom restaurálásának eszméje”, Ausztria, a nyugati *reconquista* élharcosa inkább a középkori magyar állam, Szent István birodalmának az újjáélesztésén munkálkodott, mert az inkább szolgálta a Habsburg Birodalom keleti terjeszkedésének érdekeit, és egyben ki is jelölte annak határait. Toynbee leírja, hogy az osztrák birodalmat tulajdonképpen a teljes Délkelet-Európa bekebelezésére ösztökélő hatalmi érdek és a nagyszámú, török uralom alatt élő ortodox keresztény hívő integrálásától visszariadó kulturális vagy civilizációs érdek közötti feloldhatatlan ellentét örölte fel.

Ha a magyar királyság autonómiájának és sajátos intézményrendszerének a fenntartását Ausztria geopolitikai dilemmájának a szemzőgéből vizsgáljuk, kiderül, hogy e különleges státus nem feltétlenül, pontosabban nem kizárólag a magyar rendi, majd nemzeti ellenállás erejének és sikerességének volt köszönhető, hanem a tulajdonképpeni osztrák tartományok civilizációs koherenciájának a fejletlenebb magyar területekkel szembeni önvédelmét is szolgálta. Ez aztán a birodalom fennmaradása szempontjából fatális következménnyel járt, hogy az intézményi értelemben önállóan megmaradó, azaz a „Karoling” Európán változatlanul kívül maradó Magyarország a modern nemzeté válásnak nem az osztrák, hanem a jóval távolabbi és a magyar viszonyoktól még sokkal idegenebb francia útját választotta. A Habsburg-monarchia keleti felének uralkodó nemzete ezzel nem a birodalomba való integrálódás, hanem az attól való elszakadás modelljéül szolgált a történelmi Magyarország területén élő horvátok, szlovákok, ruszinok, szerbek és románok számára, ami végül az Osztrák–Magyar Monarchia elkerülhetetlen széthullásához vezetett.

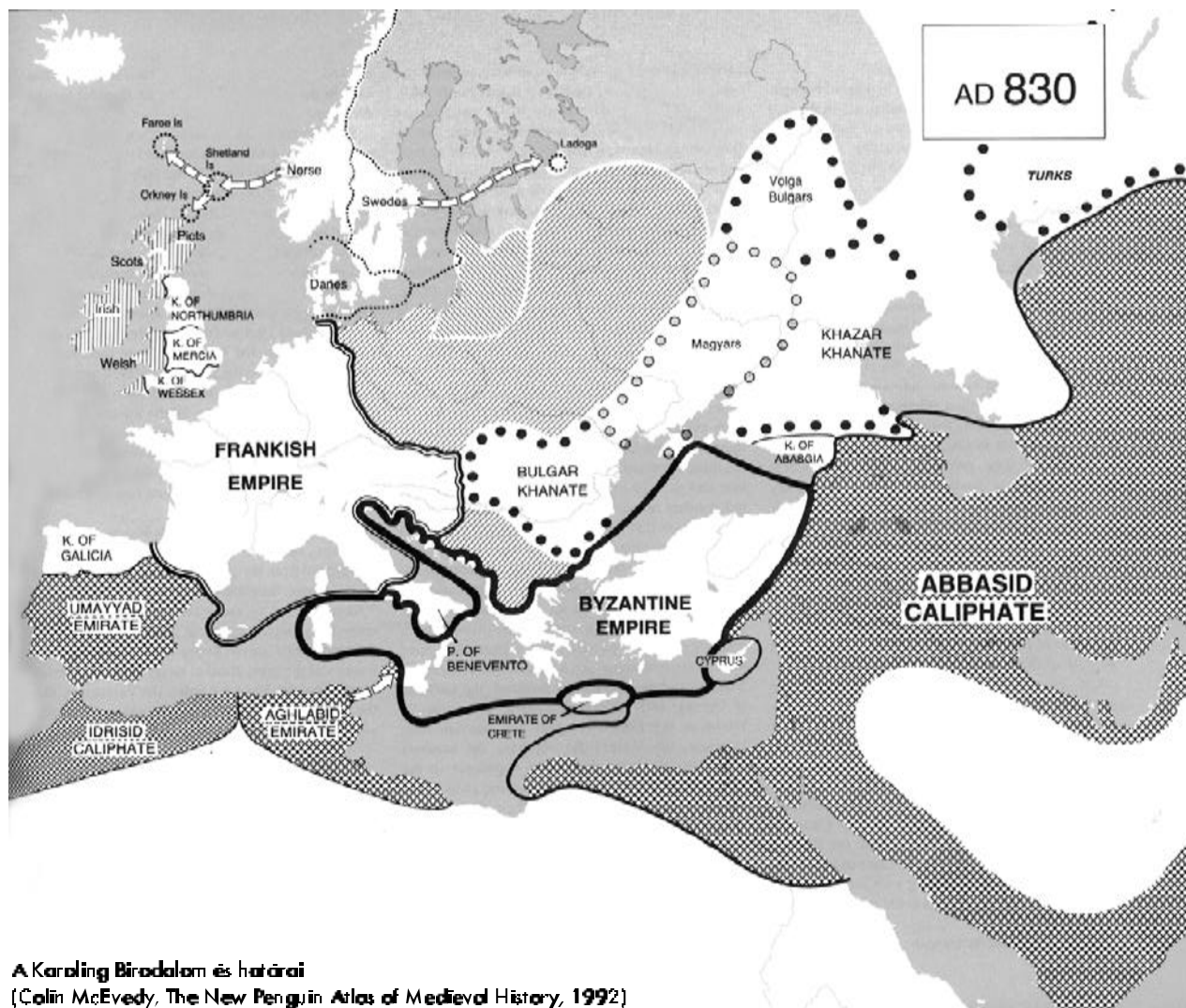
Ez a történelmi példa is azt mutatja, hogy a felemás integrálás járhat ugyan rövid távú előnyökkel, de hosszabb távon a befogadó és dománans struktúra felbomlásához vezethet. Hasonlóképpen ha Sztálin 1945-ben nem erőlteti a kelet-európaiaktól nagyon eltérő politikai kultúrával rendelkező közép-európai államok (az NDK, Lengyelország, Magyarország és Csehszlovákia) integrálását, amelyekben végül is kidolgozták és meg is valósították az orosz típusú kommunizmus túllépésére alkalmas alternatívákat, lehet, hogy az Orosz Birodalom, valamilyen formában, még ma is állna.

A hatalmi és kulturális-civilizációs terjeszkedés inkongruenciájából adódó geopolitikai dilemmával ma a nyugati civilizáció mindkét központja szembesül. A 21. század elején úgy tűnik, hogy az Egyesült Államok – melyről Toynbee az *A Study of History* 1952-ben fogalmazott, fentebb már idézett 8. kötetében azt mondja, hogy a Habsburg-monarchia megsemmisüléséhez vezető első világháború után „ugyanazzal a problémával kénytelen szembesülni, mint a legyőzött Habsburg-állampolitika” – a hatalmi terjeszkedésben messze túllép a belső koherenciáját még biztosító civilizációs korlátokon, ami az elkövetkező évtizedek során súlyos válságba taszíthatja. A Nyugat másik központja, az Európai Unió a jelek szerint óvatosabb a terjeszkedésben, és azt ráadásul egy átfogó intézményreformmal egybekötve hajtja végre. A legújabb brüsszeli jelzésekkel arra lehet következtetni, hogy az Európai Unió 2004-ben csak azokat az országokat fogja felvenni tagjai sorába, amelyek a pénzügyi unióhoz is csatlakozni kívánnak, és természetesen az ezzel járó követelményeknek is meg tudnak felelni. Az új nyugat-európai „birodalom” nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy túlterjedjen azon a civilizációs körön, amelyet valóban integrálni képes, és ezúttal minden bizonnyal integrálni is fog a maga sajátos államszerkezetébe.

Irodalom

Hajnal István, *A kis nemzetek történetírásának munkaközösségéről* [1942], in *Technika, művelődés*. Tanulmányok. Vál. és bev. Glatz Ferenc, Budapest, 1993, 243–298.
 Szűcs Jenő, *Vázlat Európa három történeti régiójáról*, Magvető Kiadó, Budapest, 1983.
The Future of the European Union. The Laeken Declaration. 2001. december 15.
 Peter Ludlow, *A Commentary on the EU. 2004 and Beyond*, 2001. június. www.eu.int.ceps.com
 Derek W. Urwin, *The Community of Europe. A History of European Integration Since 1945*, Longman, London and New York, 1995.
 Josef Janning, *A „nagy EU” működési rendszere. A kormányközi konferencia követelményei és opciói*, in *Európai Szemle*, 2000/2.
 William Wallace, *From the Atlantic to the Bug, from the Arctic to the Tigris? The transformation of the EU and NATO*, in *International Affairs*, vol. 76, no. 3, 2000. július.
Constituante pour l'Europe, Le Monde, 2001. december 17.
Europe in the New Century. Visions of an Emerging Superpower, ed. by Robert J. Guttman, Lynne Rienner Publishers, Boulder, Colorado, 2001.
 Gabriel Andreescu, Adrian Severin, *Un concept românesc al Europei federale*, in *Un concept românesc asupra viitorului Uniunii Europene*, Polirom, 2001, 17–54.
 Johannes Althusius, *Politica. A Politica Methodice Digesta* 3., 1614-es kiadásának rövidített angol nyelvű fordítása. Liberty Fund, Indianapolis, 1995.
 Victor Papacostea, *Serban Cantacuzino voievod și suveran al tuturor ortodocșilor creștini*, in *Tradiții românești de istorie și cultură*, București, 1996, 53–63.
 Arnold Toynbee, *The Diffraction of Culture*, in *A Study of History*, vol. VIII. [1954], *A Galaxy Book*, New York, Oxford University Press, 1963.

MOLNÁR GUSZTÁV 1948-ban született Szalárdon, Bihar megyében. Filozófus, a budapesti Teleki László Intézet munkatársa. *Problema transilvană* (Az erdélyi kérdés – tanulmányok, Gabriel Andreescuval), Iași, 1999. *Köztes-Európa eltűnése, avagy a mintakövetés közép- és kelet-európai konzekvenciái*. Vázlat. In: *Globalizáció és nemzetépítés*, Budapest, 1999.

A Karoling Birodalom és határai
 (Colin McEvedy, *The New Penguin Atlas of Medieval History*, 1992)

szakrálisan megalapozott, kísérlet jellegű közhatalma éppúgy szétfoszott, mint az *Imperium* intézményrendszere és a római közjog.”

A Szűcs Jenő által középpontba állított teljes „politikai-társadalmi dezintegráció”, a két, egymással szögesen ellentétes „államképlet” felbomlása teremthetett a világban jelen lévő és ható transzcendencia – eredendően „keleti” jellegű – keresztény praxisa számára olyan egyedülálló, „nyugati” közeget, amelyben a világban-való-lét formájává, a fennmaradás egyedüli biztosítékává a folyamatos társadalmi-politikai fejlődés, az intézményi kreativitás vált. Ennek az intézményi kreatitásnak az egyik legfigyelemreméltóbb megnyilvánulási formája volt az európai középkor és kora újkor folyamán a különböző hatalmi szintek (közjogi entitások, „provinciák”, ha úgy tetszik) egy politikai nagysztruktúrán (elvileg civilizációsintú „birodalom”) belüli horizontális és vertikális elrendeződése. Az a föderatív alapokon álló politikai unió, amelynek megeremtése és egyidejűleg organikus teremtdése ma napirenden van, csak egy „neokaroling” Európa lehet, vagy nem lesz semmilyen.

Ennek az Európának jelképes politikai gondolkodója a mai posztmodern olvasatban rendkívül időszerű Johannes Althusius, a holland határhoz közel fekvő frízöldi Emden („észak Genfje”) polgármestere, akit *Politica Methodice Digesta* című művének megjelenése (1603) után hívták meg a város élére, és aki egészen 1638-ban bekövetkezett haláláig sikerrel képviselte a kis északnémet kálmínista „republikai” érdekeit a provincia lutheránus fejedelmével és a Német-római Császárság katolikus császárával szemben. A korlátlan állami szuverenitásnak a modern kori Európában dívó teóriájával szemben Althusius úgy vélte, hogy a birodalom legfőbb köztisztviselője „csak annyi közhatalmat (*ius*) gyakorolhat, amennyit a birodalom társult

hogy az európai államiság éppen itt és nem máshol jöhet létre. Szabad, sőt talán kell is hinnünk abban, hogy létrejöhet. De ez csupán annyit jelent, hogy hisszük: amit „közösen munkálkodva, egymással tanácskozza és egymást segítve”, tehát amit emberi akarattal létrehozunk, megmarad.

Az a kivételes szerep, amit a „Karoling” térség a sajátos nyugat-európai államépítési folyamatban kezdettől fogva betöltött és ma is betölt, természetesen nem jelenti azt, hogy ebbe az unióba csak a Nagy Károly egykori birodalmához tartozó országok vagy országrészek nyerhetnek bebocsátást. Ha a hatok Európája 1957 után azonnal Nyugat-Európa egésze számára vált követendő modellé, egy új, a „Karoling” kemény mag által a már integrált Európában kezdeményezett intézményi áttörésről ez még sokkal inkább elmondható. Az az a nagyon lényeges különbséggel, hogy most már egyszerűen nincs idő a különböző hosszadalmas csatlakozási szakaszok egymásutánjárja: a kezdeményezésnek törvényszerűen ugyanonnan kell jönnie, de ezúttal már az „alapítás”-nak is csak akkor van értelme, ha az új politikai nagysztruktúrához mind az EU jelenlegi tagállamainak, mind a 2004-ben bekerülőeknek a többsége csatlakozik.

Korábban már utaltunk arra, hogy Anglia, Dánia (esetleg Svédország) valószínűleg kimarad a politikai unióból. De a többi, a hatokhoz régebben vagy újabban csatlakozó ország esetében sem tudhatjuk, hogyan fogják elviselni az új államiságot, és hogyan fognak az új „birodalmi” államkeretek között viselkedni. Csupán a példa kedvéért említeném meg Magyarországot, amely – a mohácsi vész után geopolitikai értelemben külön pályára álló Erdélyt most nem számítva – a Habsburgok felszabadító „civilizációs” háborújának köszönhetően került vissza a maga egészében a nyugat-európai „keresztény” közös-

ÁGOSTON Hugó

Bukarest mint provincia

Szerelmes vagyok. Mások ebben az életkorban már nem alkalmasak erre a világtárgyteret érzelmre, ismét mások túl vannak életük hódításain, sőt az azokat követő szigeti magányon is; végül, hogy még emelkedettebb példát mondjak, ismét mások az én koromban és helyzetemben rég felkötötték magukat, miután képtelennek bizonyultak családjuk fenntartására. Akibe szerelmes vagyok – lelki szememmel látom megborzongani hölgszemesimemet –, leginkább azzal vett le a lábamról, hogy minél jobban megismerem, annál titokzatosabb és zavarbaejtőbb számomra. Nem tudok betelni vele (s remélem, ő is így érez irányomban, hisz volt szerelmeim sem tudtak betelni velem, később elmondták). Képtelen vagyok otthagyni a társaságot, legszívesebben az ágyba is magammal vinném, ha ahhoz nem kellene kikapcsolnom.

Amikor érzelmekről beszélünk, gyakran elfelejtjük, hogy a beékelődő idő megmászja ítéleteinket. Hisz akkor mások voltunk, mint most! Ezért sincs el nem múló szerelem: mert vagy azt jelentené, hogy megrekedtünk abban az állapotban, amelyben akkor voltunk (holott mi magunk is, szerelmünk tárgya is folyamatosan változott), vagy pedig azt, hogy szerelmünk napról napra, pillanatról pillanatra, állandóan megújult (újratermelődött, esetleg bővített) – belátható, hogy mindkettő képtelenség. Bár lehet, hogy szegényjókai most forog a sírjában, meg kell állapítanunk: a „szerelmemind a vérpadig” eszméje csak a hivatkozott regulázó eljárás kellő közelség esetén érvényes (manapság különben is inkább „a vérbajjig” értendő). Mindenszerelm elmúlik, csak legfeljebb e szomorú tény fel- és beismerésére való képtelenség – nevezik kognitív diszonzanciának is – vagy pedig egyfajta idegbajos megszállottság vezethet amolyan Abélard és Héloïse-féle romantikus „örökség” feltételezéséhez.

Óntipró gondolatmenetem és vallomásom oka: félek, hogy némi idő múlva már nem leszek szerelmes a számítógépembe. Most odavagyok érte, mert bár kissé lassú, és nem mindig tudja felvenni a ritmusomat (igaz, leggyakrabban én sem az övét), s a képernyője meg a többi interfésze sem követi a dinamikus divatot, azért remek dolgokat produkál. Rajta keresztül látom a világot. Volt egy szakasza a viszonyunkban, amikor egyfajta promisszkuitásban éltünk: többen – azért nem nagyon sokan – használtuk őt. Akkor nem voltam képes az érzéni iránta, mint most, ezért is nevezem tán most szerelemnek. Persze hideg fejfel tudom, hogy az információ, tágabb értelemben az eszme és a nő abban a sajátosságban közös, hogy amiért megszűnik másokkal, attól megmarad nekünk is. Ámde mégsem teljesen változatlanul, valamit e „közösség” azért módosít a tudatunkban. Erre mondanák, hogy a szerelem önző? És innen, ebből az önzésből eredne az-ánaféltékenység? Túl ingoványos a talaj – abba is hagyom a fejtegetést. De bevallom, hogy Bukarest iránt is ilyen vegyesek, állandóan alakulóak (váltak) az érzelmeim. Hol beleszerettem, hol kiserettem belőle, hol azért szerettem, ami benne vidéki (europrovinciális!), hol azért, ami benne központi. Hol túl színes volt, hol (gyakrabban) túl szürke, hol túl konkrét, hol túl elvont, ahogy – meteorológiai értelemben is – hol túl hidegnek, hol túl melegnek, hol meg túlságosan megrázkéltnek bizonyult.

Naplófeljegyzéseimet azért készítettem ezzel a vallomással, mert valamilyen módon mindegyik alábbi mozzanat a szeretet/szerelmem érzése körül szövéődött. Meglátják.

E-pisztola édes Bukovináról

Szerelmem, ez a kis, magyarul is, románul is tudó számítógép (úgy értem, mindkét nyelvet, sőt az angolnak is a betűkészletével rendelkező – olyan ez, mintha egy nő a konyhában is, a szalonban is, a hálószobában is megállná a helyét, bár ez a párhuzam nem azt jelenti, hogy bármelyik nyelvet külön szerelmem tárgyának valamelyik rendeltetésével azonosítanám): ki valóan alkalmas sakkozásra is. A *Yaboo*-n van egy olyan program, hogy az ember kiválasztott ellenféllel játszhat, és közben mindenféle dolgokról írásban gondolatokat is cserélhet a partnerével meg a csatlakozó kibecével. Ennyit össze egy 'cotype' művésznév, elég jó játékkal trécseltem el kellemesen, huszonvalhárom éves számítógép-programozóval, fiam lehetett volna. Aparti maga már szinte alig számított, elmondta, hogy kanadai, jelesen québeci, zseniálisan fejtette ki, milyen kedves állat a prérifarkas. A kérdésre, hogy nem egy indián játéktárhoz van-e szerencsém a távolból (egy kicsit legalább, gyermekkorod idején), azt válaszolta, 'sajnos nem', franciára fordítottuk a szót, kellemes volt.

A legnagyobb élményem mégis december közepén, a szeretet ünnepéhez közeledve adódott. Egy éjszaka román partnerre találtam. Először azt kérdezte, javában benne voltunk már a középjátékban, melyik országból fogom legőzni, mert ő romániai. 'I from Romania too', írtam neki, vagyis egyfajta 'Et in Arcadia ego' -val válaszoltam, a rövidítéseket és egyéb lazaságokat megengedő argóban. Utána, románra fordítva a szót, az életkorunkat tudakoltuk meg, 'ötvenévesek' ('50 de anisori'), írta bübajosán, aztán én is bevallottam a magam korát. Elmondta, hogy Bráilában, egy internetkávözoban ül a gép előtt, három óra huszonöt perces lebe kerül, olcsó, mondtam, itt Bukarestben pont a szomszédomban van egy ilyen hely, ahol órája ti-

zenkétezer lej. Megkérdezte, hova valósi vagyok, mert ő amúgy bukovinai. Én romániai magyar vagyok, írtam. Azt válaszolta, nincsenek 'etnikai előítéletei'. 'Ez nagyon derék', köszöntem meg, hozzátéve, úgy hallottam, 'Bukovinában gyönyörű tájak, szép lányok és jó borok' vannak. 'Megszorgalmas és tisztességes emberek', írta vissza gyorsan, 'nem úgy, mint délen azok a mitikák'.

Lehet, hogy udvariasságból cáfolnom kellett volna indulatos vélelmét. Védelmembe kellett volna vennem „a délieket”, már csak azért is, mert immárártam több mint felét magam is a fővárosban éltem le, nem is beszélve arról, hogy a *Provincia* szerkesztői (és a *Memorandum* aláírói – a szerk megj.) közül én, a német magyar vagyok a „legmitikább”, és ezt Caragiale-rajongóként vállalom is. De hát éppen akkor dőlt a szitoközön regionalizmus-ügyben a vitakezdeményezésünk ellen! Most már szegyelem, de az ellenséges indulatok elszabadulása annyira megzavart, hogy el-tévelyedtségemben nem voltam képes lánzsát törni az ország monolit azonosság tudatbeli egysége mellett (bölc vezetői körül, *naturlich*). Ez volt hát a bosszúm. Hallgatásommal igazat adtam partneremnek a regionalizmus derült égből felmerülő kérdésében. Jutulmul pedig a kellemes beszélgetésért döntöttem ajánlottam fel neki, noha végjátékban vezérelőnyöm volt. Elfogadta. Nincs azért minden elveszve.

Egy sajtóguru szenvedései

Szeretem a számítógépet azért is, mert segítségével sajtósként olyan információkhoz is hozzájutok, amelyekhez más halandók nemigen. (Ismerik, ugye, a meghatározást, amely szerint csak az a hír, amit el akarnak titkolni – a többi reklám? A lapokban, tévé- és rádióadásokban ilyen értelemben is egyre több, szinte kizárólagos a reklám.) Nos, egy rendkívül megbízható forrásból származó tudósításban olvastam, máshol a sajtóban sehol, hogy a legnérvadóbb román napilap igazgatója megkérte a miniszterelnököt, lenne szíves kemény(ebb)en fellépni a regionalista törekvésekkel szemben. Már mint a mi kezdeményezésünktől féltette az országot. Azóta a román sajtóban rengeteg ostobaság jelent meg *Memorandumunkkal* kapcsolatban, a legszánalmasabbak szerintem azok, amelyek a revizionizmussal kapcsolják össze, vagy egyenesen abból eredeztetik (éppen mivel a szerzők nem tudnak szabadulni a nacionalista, etnicista szemléletmódtól). Ám ennek a buzgómcingsos, ünnepélyesen ármányos felkérésnek különös jelentőséget kölcsönöz, hogy az illető egyben a Román Sajtóklub alapító elnöke. Vagyis, hölgyeim és uraim, a román sajtó első embere megtorlása szöfija fel más sajtósok ellen a végrehajtás első emberét egy kezdeményezés miatt! Értik, ugye? Persze a saját lapját nem kell féltetnie a hatalomtól, hisz Romániában bárkinek bármiről szabad nyilvánosan elmondania a véleményét. Már ha „bárki” egyetért azokkal, akik nem értenek egyet ezzel az ehvel.

Jelképek búvkörében

Aszeretet ünnepe előtt történt az is, hogy szinte letartóztatták az RMDSZ-t. A legények ugyanis elénekelték a magyar himnuszot. Nincs kizárva, hogy a főigéző idézett sajtóguru barátunk riadóztatására rendelt el vizsgálatot a nemzeti szimbólumok illetéktelen használata miatt a daloló RMDSZ-esek ellen. A tény azonban tény marad: az eljárás beindult, s most mindenki vakarhatja a fejét, hogy miként lehet ebből a Nyugaton nem túl szalonképes ügyből kímálsz. Én pedig, amilyen Mitica vagyok, ebben is sárosnak érezhetem magam! Törédelmesen bevallom, vallomásom alapján a tekintetes bíróság enyhíteni fogja a büntetésemet, bár azt most ugye visszafelé kellene megfontolatlanság részvétele a *Memorandum*-afférban) – szóval én kezdtem! Igen, tisztelt instancia, nyilvános helyen, egészen pontosan az akkori Ana Ipătescu sugárúton énekeltem. Természetesen nem egyedül (őkör iszik magában), de már nem emlékszem, hogy mivel, különben is őket nem írták fel, mert okosabbak voltak, mint én, és nem adták oda a személyazonosságig igazolványukat. Ez még akkoriban történt, amikor a sajtóguru a kommunista párt napilapjában lelkes vezércikket írt, hogy a sokoldalúan fejlett így, meg a Kárpátok géniusza úgy. A pontosabb időbeli betajolás végett: éjfél tájban jártunk, egy kora tavaszi napon, abban a vidám és emelkedett hangulatban, amikor az ember kebelére ölelné az egész emberiséget, beleértve az államigazgatást, teljes vertikumban. Még a milicistákat is, akik hirtelen előtűntek teremték. A zsarvak azonban kevésbé voltak fraternizálásra meg intimitásra hangolva, őszinte rajongó közlekedési kísérleteimet elhárítva felírták, futtában megfenyegettek, aztán hazazengedtek, bizonyára más énekesek keresésére indulva. Szerencsére nekem nem olyan főnököm volt, mint a túl sokadára említett sajtóklubelnök: amikor behívták a Központi Bizottságba, s közölték vele az egyszerű és határozott utasítást, hogy páros lábbal és azonnal rúgjon ki a lapról, megvakarta a fejét, és azt mondta: „Eltársak, az a fiú nagyon nagyot hibázott. Éjszaka énekelni Bukarestben – nem újságróhoz méltó cselekedet. Ámde, szerény tisztelettel kérem, ne azt a milicistát hozzák ide, aki tetten érte, hanem mutassanak nekem egyetlen bukaresti milicistát, aki ismeri a magyar himnuszot.” Megúsztam, főszerkesztőm lélekjelenlétének és kiállításának köszönhetően, áldja meg őt az Isten. Az esetet ő is megírta. De csúnyán megárhattam volna. Gondoljuk el, még arra sem hivatkozhattam volna, hogy tulajdonképpen egy zoltárnak adtam hangot, hisz abban az istentelen világban azzal csak súlyosbítottam volna a helyzetemet. Különben – és ezzel, amilyen önkívadó vagyok, a poént is lelőttem – nem is a himnuszot énekeltek. Hanem valami egyebet, valami lovakkal, mintha.

Ámde szabadjon nekem is egy észrevétellel élnem, ha már a nemzeti jelképek használatánál tartunk. Nehogy feljelentésnek tekintsék, de a legharsányabb magánéletemben a vízummentesség megünnepelésébe bizony törvénytelenesség csúszott. Ha emlékeznek még, a „szabadulás” („hai,

liberare!”) diadalittas szertartásának sikere végett a műsorvezető napokkal azelőtt arra bujtogatta a fiatalokat, hogy a román színek mellett hozzák magukkal azoknak a schengeni országoknak a zászlóit is, ahova el szeretnének jutni. Egészen rokonszenves gondolatnak tűnt, ám aztán belémlyálat a szörnyű felismerés: de hát ezt törvény tiltja! Ugyanaz a törvény! Nem számoltam, hány idegen zászló lengett a téren a szilveszteri éjszakában a lelkesítő, bár kissé közönségesre sikeredett népünnepélyen. De féltettem a megdölgötlan fiatalokat. Mert amilyen elszántnak a főigéző a nemzeti jelképek ügyében néhány nappal azelőtt mutatkozott, ha szólnak neki, még letartóztatja az egész Egyetem teret.

A miniszter európai hangja

Szeretett Piszim jóvoltából jutott el hozzám Vasile Dăncu beszéde is. A közérőköztatási miniszter volt a kabi.net képviselője a szenátus ülésén az n-edik Har–Kov-vitában, pontosabban annak az indítványnak a parlament vitájában, amely a kormány autoritásának elvesztésével vádolta. (Mellesleg a szóban forgó tekintélyvesztésre korábban a kormány párt néhány éberebb tagja hívta fel a figyelmet.) A miniszter ügyes és véleményem szerint helytálló magyarázata szerint az állam a két székelly megyében nem a tényleges, mondjuk úgy, cselekvő, a törvények érvényesítésére irányuló autoritását veszítette el (teljesen), hanem csupán a jelképes tekintélyét (részben), leginkább a totalitarista múlt sérülései miatt. De egyszerűbb, ha idézek a tárcavezető beszédéből, annál is inkább, mivel ő is idéz, méghozzá egy hozzám közel álló magyar lapból. (Hiába, ebben is benne vagyok! Mintha csak összebeszéltem volna magammal! Ez nem lehet véletlen! Hát csoda, hogy kezdek a magam számára is gyanússá válni?) „Nemigen nézek román tévét. (...) Román sajtót sem olvasok. (...) semmiféle lojalitás nem buzog bennem kényszerű hazám iránt. Adót fizetek, betartom a törvényeit, kereteiben élek: de nem szeretem. Olyan ez az állam nekem, akár a fejfájás, vagy még inkább, akár a púp a háton: kénytelen vagyok elviselni, de nagyon szeretnék már végre megszabadulni tőle. És ha megszabadulnom nem lehet, akkor legalább elfeledkezni róla.” Ez idézte hát a miniszter, és azonnal meg kell jegyezni: kiváló román fordításban, az írott szöveg még a központozást is hűen betartotta. Az illető cikket jól ismerem, vitába is szálltam szerzőjének néhány nézetével (nem aztit felsoroltakkal), de most nem ez a fontos, hanem a miniszter kommentárja. Engem kellemesen meglepett. Szinte úgy éreztem – hiú ember –, mintha a tárcavezető olvasta volna szerény vitairásomat, és abból idézett volna. Ugyanis a következőket mondta Vasile Dăncu a román parlament felsőházában: „Sem a szerző, sem a napilap neve nem lényeges, hanem az a fontos, hogy egyes magyar etnikumú román állampolgárok érzékelik a román állam jelképes autoritását. (...) Az ilyen véleményből azonban kiderül egy fontos dolog: egyes állampolgárok nem büszkék, hanem örülnek annak, hogy Romániában élnek. Az ok összetett lehet az elmúlt rendszer traumái, személyes dráma, talán egy szomszédos állam hatása, esetleg bizonyos helyi identitások visszhangja. De elvárhatjuk a lakaitól a szeretetet, ha az nem a bensőjéből fakad? Ha egy állampolgár korrekt módon fizeti az adóját, és betartja a törvényeket, kényesíthetjük-e vajon arra, hogy szeresse az országot? A mi számunkra az ország nem hálókocsi, ám hogyha egyesek számára Románia az, akkor az az ő drámájuk. (...) Ezért nekünk többieknek, akik Romániát azzal a természetességgel szeretjük, amellyel lélegzünk, tennünk kell valamit érte, meg kell próbálnunk segíteni őt abban, hogy visszaállítsa a megszakadt kapcsolatot, hogy ne érezze magát többé idegennek a mi országunkban. (...) Románia jó anyja kell hogy legyen mindegyik állampolgárának, függetlenül attól, hogy egyesek mindenáron mostohagyermekéi akarnak lenni. (...)”

Nem hiszem, hogy túl sokat hozzá kellene tenni ehhez az európaiul hangzó beszédhez. Azt azért mindenképpen, hogy még európaibb lett volna, ha a szónok nem feledkezik meg róla: elég sok román ember sem nagyon büszke arra, hogy Romániában él – és bizony ez drámája neki, de drámája a román államnak is. És hogyha az ilyen vélemények „helyi identitások visszhangjai”, akkor azokra a véleményekre nemcsak oda kell figyelni, hanem tiszteletben is kell tartani őket.

Meggyőződésem, hogy a kormány nagy esélyt tékozol el, amikor nem ugyanazzal a toleranciával közelít más jó szándékú kezdeményezésekhez is, mint amilyet Dăncu miniszter parlamenti beszédében tanúsított. Miközben tolerálja az ostoba és korszerűtlen nacionalizmust, amelyet sok politikusa még mindig nélkülözhetetlen inspirációs forrásnak tart.

ÁGOSTON HUGÓ 1944-ben született Medgyesen, Szeben megyében. A kolozsvári *Kronika* vezető szerkesztője, a bukaresti *A Hét* főszerkesztője. *Bukaresti élet, képek*, Nagyvárad, 2000.

Előfizetés

A *Provincia*ra előfizetni a *Kronika* képviselőinél, a *Kronika* képviselőin, postai úton és a szerkesztőségben lehet (3400 Cluj-Napoca/Kolozsvár, Tebei u. 21., tel.: +40-64-420490). Az előfizetési díj 1 hónapra 15 000 lej, 3 hónapra 45 000 lej. Postai előfizetés esetén az előfizetési díjat a következő címre kell elküldeni: **Fundația CRDE – Revista Provincia**, cont nr. 264100078588, Banca ABN AMRO BANK (Románia), Sucursala Cluj (3400 Cluj-Napoca, Calea Dorobanților nr. 70).

Külföldi előfizetés esetében az előfizetési díj 6 USD/3 hónap, amit a következő bankszámlára lehet befizetni: **Fundația CRDE**, cont nr. 264100078588 USD, Banca ABN AMRO BANK (Románia), Sucursala Cluj (3400 Cluj-Napoca, Calea Dorobanților nr. 70, SWIFT KÓD ABNAROBU).

PROVINCIA, magyar nyelvű kiadás

KIADÓ: Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontja

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: Ágoston Hugó, Bak Miklós, Mircea Boari, Al. Cistelean (felelős szerkesztő), Marius Cosmeanu, Caius Dobrescu, Marius Lazăr, Molnár Gusztáv (felelős szerkesztő), Ovidiu Pecican, Traian[®] tef, Szokoly Elek, Daniel Vighi; LAPSZERKESZTŐ: Hadházy Zsuzsa; ADMINISZTRÁCIÓ: Ádám Gábor; MŰVÉSZETI SZERKESZTŐ: Antik Sándor; TÖRDELŐSZERKESZTŐ: Szabó Gyula; KORREKTOR: Benedek Sándor. ISSN: 1582-3954

Cím: 3400 Kolozsvár, Tebei u. 21.; tel.: 064-420-490, fax: 064-420-470; e-mail: provincia@edrc.osf.ro; web: www.provincia.ro

A *Provincia* bármely részének másolásával és a lap terjesztésével kapcsolatos minden jog fenntartva. Tilos a lap elektronikus tárolása, feldolgozása és értékesítése a kiadó írásos hozzájárulása nélkül. Az első évfolyam a *Kronika* (magyar nyelvű kiadás) és a *Ziua de Ardeal* (román nyelvű kiadás) napilapok havi mellékleteként jelent meg.

A folyóirat támogatói:

